

ВТОР ПРЕОДЕН ИЗВЕШТАЈ

**ЗА АКТИВНОСТИТЕ И ПРЕДМЕТИТЕ ВО НАДЛЕЖНОСТ НА
СПЕЦИЈАЛНОТО ЈАВНО ОБВИНИТЕЛСТВО**

RAPORTI I DYTË I PËRKOZHËM

**PËR AKTIVITETET DHE RASTET QË JANË NË KOMPETENCË TË
PROKURORISË SPECIALE PUBLIKE**

SECOND INTERIM REPORT

**ON THE ACTIVITIES AND THE CASES UNDER THE COMPETENCE
OF THE SPECIAL PROSECUTOR'S OFFICE**

**RAPORTI I DYTË I PËRKOHSHËM MBI AKTIVITETET
DHE RASTET NËN KOMPETENCË TË PROKURORISË
SPECIALE PUBLIKE**

Vëzhgim i rasteve: Analiza të çështjeve të përzgjedhura

Ky raport është përgatitur nga Misioni i OSBE-së në Shkup. Projekti financohet nëpërmjet kontributeve jashtë- buxhetore të siguruara nga Ministria e Punëve të Jashtme të Mbretërisë së Holandës dhe Departamentit të Shtetit të SHBA-së, Byroja për Çështje Ndërkombëtare të Narkotikëve dhe të Zbatimit të Ligjit (INL). Gjetjet dhe konkluzionet e shprehura të autorëve nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e donatorëve.

RAPORTI I DYTË I PËRKOHSHËM MBI AKTIVITETET DHE RASTET NËN KOMPETENCË TË PROKURORISË SPECIALE PUBLIKE

Vëzhgim i rasteve: Analiza të çështjeve të përzgjedhura

1. Hyrja	9	3.5. Praktikrat e menaxhimit të gjykimeve në rastet e PSP-së	36
1.1. Shtrirja	9	3.5.1. Korniza ligjore ndërkombëtare dhe krahasuese në përgatitjen për shqyrtimin kryesor	36
1.2. Metodologjia	10	3.5.2. Korniza ligjore kombëtare mbi rolin e kryetarit të trupit gjykues	38
1.3. Pasqyrë e rasteve të përfunduara	11	3.5.3. Korniza ligjore kombëtare për rregullat e provave	39
2. E drejta për të qenë prezent gjatë gjykimit	13	3.5.4. Çështjet paraprake nga gjykimet në rastet e PSP-së	40
2.1. Korniza ligjore ndërkombëtare	13	3.5.5. Faza e provave në rastet e PSP-së	41
2.2. Korniza ligjore kombëtare	14	3.5.5.1. Komunikimet e hasura	41
2.2.1. Gjykimi në mungesë	15	3.5.5.2. Dëshmi të dokumentuara	42
2.3. Mungesa e të pandehurve në rastet e PSP	16	3.5.5.3. Dëshmitë e dëshmitarëve	43
2.4. Procedurat në mungesë në rastet e PSP	19	3.6. Konkluzion	44
2.4.1. Goran Grujevski dhe Nikolla Boshkoski	19	4. Balancimi i efikasitetit me drejtësinë 46	
2.4.2. Nikola Gruevski	21	4.1. E drejta për kohë të përshtatshme dhe mjete për të përgatitur mbrojtjen e një personi	46
2.4.3. Kontrovera mbi përgjegjësinë e ikjes të Gruevskit	21	4.1.1. Mjete të përshtatshme: Qasje në dosjen e rastit	46
2.5. Konkluzion	24	4.1.2. Koha e mjaftueshme	47
3. Kohëzgjatja e arsyeshme e procedurave, praktikrat e menaxhimit të gjykimit dhe efikasiteti procedural	26	4.2. Korniza ligjore kombëtare për qasjen në dosjen e lëndës	48
3.1. Korniza ligjore ndërkombëtare	26	4.3. Procesi i zbulimit në rastet e PSP	49
3.2. Korniza ligjore kombëtare për pezullimet dhe shtyrjet e gjykimeve	27	4.4. Kundërshtimet e mbrojtjes në rastet e PSP-së	50
3.2.1. Shtyrja e shqyrtimit kryesor për shkak të mungesës së njërit prej aktorëve gjyqësorë	28	4.4.1. Mungesa e pajisjeve për audio dhe video xhirim në sallën e gjyqit	50
3.3. Shkaqet për shtyrje dhe vonesa në rastet e PSP-së	30	4.4.2. Kërkesa për shkarkim të Trupit gjykues	51
3.3.1. Çështje procedurale dhe kundërshtimet e mbrojtjes	35	4.5. Ritmi i shqyrtimeve të PSP dhe të drejtat e mbrojtjes	52
3.3.2. Mungesa e avokatëve mbrojtës ose ndryshimi në përbërjen e ekipit të mbrojtjes	35	4.6. Konkluzion	53
3.3.3. Mungesa e njërit prej gjykatësve ose ndryshim në trupin gjykues	35		
3.4. Ritmi i përgjithshëm i gjykimeve të PSP-së	35		

5. E drejta për t'u gjykuar nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme... 55

5.1. Parimi i pandërrueshmërisë së gjykatësve 55

5.2. Korniza ligjore kombëtare për pandërrueshmërinë e gjykatësve 56

5.3. Riorganizimi i gjykatësve në rastet e PSP-së 57

5.4. Ndryshimet në përbërjen e Trupit gjykues gjatë gjykimit 59

5.5. Konkluzion 59

6. Konkluzionet dhe rekomandimet .. 61

LISTA E AKRONIMEVE

KEDNj- Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut

GjEDNj-Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut

GjES-Gjykatësi për Ekzekutimin e Sanksioneve

LPP - Ligji për Procedurë Penale

LGj- Ligji mbi Gjykatat

LES- Ligji për Ekzekutimin e Sanksioneve

MPB- Ministria për Punë të Brendshme

Deputet – Deputet i Kuvendit

KTGj – Kryetar i Trupit Gjykses

PP- Prokuroria Publike

VL-Vjetërsimi i Lëndës

PSP- Prokuroria Speciale Publike

DSK- Drejtoria Për Siguri dhe Kundërzbulim

PËRMBLEDHJE

Raporti i dytë i përkohshëm i Misionit të OSBE-së në Shkup mbi aktivitetet dhe rastet nën kompetencë të Prokurorisë Speciale Publike (PSP) pason raportin e parë të përkohshëm të botuar në gusht të vitit 2018, që merrej me fazën fillestare të aktiviteteve të PSP. Ky raport i përkohshëm mbulon periudhën midis **nëntorit të vitit 2016 dhe nëntorit të vitit 2018**, d.m.th. dy vitet që nga fillimi i gjykimit të parë të PSP –së dhe përmban analiza të vëzhgimeve të gjykimeve.

Pas hyrjes e cila përshkruan diapazonin dhe metodologjinë, kapitulli i dytë analizon ligjin dhe praktikën në lidhje me prezencën e të pandehurve në gjykim. Megjithëse mungesa e të pandehurve nuk është tepër e lartë (14%), është shkaku i parë i shtyrjes së shqyrtimeve. Kapitulli konstaton se korniza aktuale ligjore nuk siguron mjete adekuate për gjykatën në rrethana ku të pandehurit me dashje vendosin të mos marrin pjesë në shqyrtimin e tyre. Përveç kësaj, kapitulli trajton çështjen e të pandehurve të PSP, të cilët kanë shmangur drejtësinë duke ikur në një vend tjetër. Sipas ligjit aktual, mund të kalojë një periudhë e konsiderueshme kohore ndërmjet dhënies së një dënimi të plotfuqishëm dhe momentit kur personi i dnuar do të paraqitet në burg (ose është kapur nga autoritetet) gjatë së cilës të dënuarit mund të arratisen.

Kapitulli tretë analizon çështjet e efikasitetit dhe shpejtësisë. Përderisa duke pranuar se ka një përmirësim të konsiderueshëm në ritmin e gjykimeve midis 2017 dhe 2018, dhe me një normë të përgjithshme të shtyrjeve jo shumë të lartë (33%), kapitulli adreson shkaqet e tjera të vonesave në procedurat e PSP. E para është ngurrimi i gjykatësve për të luajtur një rol aktiv në menaxhimin e rasteve dhe dështimi për të adresuar dhe zgjidhur çështjet procedurale në procedurën paraprake para fillimit të gjykimit, që kanë çuar drejt debateve të gjata në gjykatë dhe kanë shtyrë fillimin e fazës së provave në procedurat. E dyta është përzgjedhja e papërshtatshme e dëshmitarëve dhe dëshmiave materiale nga ana e palëve, si dhe prezantimi i joefikas i rastit të tyre në gjykim, që, e shoqëruar me kontroll dhe korrigjim të pamjaftueshëm nga gjykata, që çuan drejt paraqitjes së provave që dukej të jenë të tepërta ose lidhja e tyre me aktakuzën nuk ishte gjithmonë e qartë.

Kapitulli i katërt adreson disa nga kundërshtimet e ngritura nga mbrojtja në rastet e PSP, me theks në ato që kanë të bëjnë me zbulimin e provave pas mbylljes së hetimit. PSP-ja u pajtua me detyrën e saj për të vënë dosjet e lëndës në dispozicion të mbrojtjes dhe i dha mbrojtësit CD-të që përmbanin provat e mbledhura në mbështetje të akuzave. Sidoqoftë, PSP nuk i ka siguruar mbrojtjes kopjet e bisedave të përgjuara për arsye që mbeten të paqarta. Përveç kësaj, gjykata mbështeti vendimin e PSP-së pa shpjeguar arsyetimin e saj. Kapitulli gjithashtu adreson ankesat e mbrojtjes që kanë të bëjnë me ritmin e gjykimeve të PSP. Sipas avokatëve mbrojtës, për shkak të shqyrtimeve të shumta të rasteve të PSP-së të planifikuara brenda një jave, mbrojtja nuk ka pasur kohë të mjaftueshme për të përgatitur rastin e saj. Kapitulli përfundon se, në pajtim me standardet ndërkombëtare për gjykim të drejtë, kjo ankesë në drejtim nuk duket e arsyeshme, për shkak se problemi nuk ishte në lidhje me ritmin e rasteve individuale, por në faktin se disa avokatë duket të kenë marrë shumë raste.

Kapitulli i pestë ri-viziton procesin e emërimit të gjykatësve nga ana e Kryetarit të Gjykatës në

rastet e PSP. Në mes dhjetorit 2016 dhe janarit të 2018, shema organizative e Gjykatës Themelore Shkupi I ka ndryshuar tre herë, me vendim të tre kryetarëve të ndryshëm të gjykatës (dy nga të cilët ishin kryetarë të përkohshëm). Kjo nxiti një perceptim publik negativ për pavarësinë dhe paanshmërinë e gjyqësorit. Kapitull konkludon se lehtësia me të cilën gjykatësit mund të transferohen në departamente të ndryshme të gjykatës brengos dhe nuk është në përputhje me praktikën më të mirë ndërkombëtare/standardet minimale për pandërrueshmërinë e gjykatëseve dhe caktimin e rasteve. Raporti përfundon me një numër të rekomandimeve për aktorët gjyqësor dhe degët legjislative dhe ekzekutive, që kanë për qëllim trajtimin e çështjeve të identifikuara në raport me synimin për të përmirësuar efikasitetin dhe drejtësinë e PSP dhe procedurave të tjera gjyqësore.

1.Hyrje

1.1.Shtrirja

Raporti i dytë i përkohshëm i Misionit të OSBE-së në Shkup mbi aktivitetet dhe rastet nën kompetencë të Prokurorisë Speciale Publike (PSP) pason raportin e parë të përkohshëm të botuar në gusht të vitit 2018, që ka të bëjë me fazën fillestare të aktiviteteve të PSP-së deri tek përfshirja e konfirmimit të aktakuzave.¹Raporti i tanishëm vazhdon me analizën e vëzhgimit të gjykimeve. Monitorimi i gjykimeve konsiderohet gjerësisht si një mjet i fuqishëm dhe shumëdimensional për të rritur drejtësinë, efikasitetin dhe transparencën e sistemeve gjyqësore duke vlerësuar pajtueshmërinë e tyre me sundimin e ligjit dhe standardet ndërkombëtare për gjykim të drejtë, pa komentuar mbi meritat e rasteve individuale.²

Në kohën e shkrimit, shumica e gjykimeve të PSP ishin në vazhdim e sipër.³Ky raport i përkohshëm mbulon periudhën midis **nëntorit të 2016 dhe nëntorit të 2018**, d.m.th., dy vite pas fillimit të gjykimit të parë, më 28 nëntor të 2016 (Rasti *Fortesa 2*). Raporti analizon pajtueshmërinë e procedurave me një numër të drejtave për gjykim të drejtë, siç interpretohet nga Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (GjEDNj), duke adresuar vetëm një numër të caktuar çështjesh të cilat janë konsideruar se meritojnë vëmendjen më urgjente. Ky raport zgjedh të përqendrohet në 20 raste, aktakuza e të cilave është ngritur nga PSP dhe të cilat janë të lidhura me skandalin e përgjimeve (d.m.th. rastet e iniciuara nga PSP). Andaj, lë anash rastet që janë marrë nga ana e Prokurorisë Publike (PP).⁴ Këto raste kanë nisur shumë para krijimit të PSP dhe kanë qenë në vazhdim e sipër me vite para se të merren nga ana e PSP-së. Në të gjitha ato raste është zbatuar Ligji i vjetër për Procedurë Penale (LPP), d.m.th., LPP paraprak i bazuar në modelin kontinental/inkuizitor që ishte në fuqi deri në vitin 2013. Për shkak të dallimeve të tyre thelbësore nga rastet e nisura nga PSP, do të jenë të adresuara në raportin final. Së fundi, raporti aktual nuk ka të bëjë me hetimet e PSP -së të hapura pas skadimit të afatit të paraparë me Ligjin e PSP-së (qershor 2017).⁵

Si edhe me raportin e parë të përkohshëm, ky raport u përgatit në kuadër të projektit “Monitorimi i aktiviteteve dhe rasteve ligjore që janë nën kompetencë të Prokurorisë publike për ndjekjen e veprave penale të cilat kanë të bëjnë dhe rezultojnë nga përmbajtja e ndjekjes së paligjshme të komunikimeve” (në tekstin e mëtutjeshëm “Projekti i PSP”). Projekti i PSP-së është i financuar nëpërmjet kontributeve jashtë-buxhetore që i janë ofruar Misionit nga Mbretëria e Holandës dhe Byroja për narkotikë ndërkombëtare dhe çështje të zbatimit të ligjit e Departamentit Shtetëror të Shteteve të Bashkuara të Amerikës (INL).

¹ Misioni i OSBE-së në Shkup, *Raporti i parë mbi aktivitetet dhe rastet nën kompetencë të Prokurorisë Speciale Publike* (në tekstin e mëtutjeshëm “*Misioni i OSBE-së në Shkup, Raporti i parë i përkohshëm i PSP*”), 28 gusht 2018, në: <https://www.osce.org/mission-to-skopje/391745>.

² OSCE-ODIHR, *Monitorimi i gjykimeve: Doracak për praktikantë*, 2012, fq. 16. Shih gjithashtu, Maria Alcidi, *Trial Monitoring: OSCE Methodologies*, European Yearbook on Human Rights (Libri vjetor Evropian mbi të drejtat e njeriut), 2014, fq. 406.

³ *Target -Fortesa, Thesari, Fortesa 2, Titanik 1, Titanik 2, Titanik 3, Komuna Qendër* (në tekstin e mëtutjeshëm “*Qendër*”), *Tortura, TNT, Toplik, Tenderët, Tanku, Treqind, Trajektorja, Trust, Transporter, Tarifa, Total, Trevnik, Tifani*. Deri në nëntor 2018, pesë nga 20 rastet u gjykuan në shkallë të parë (*Fortesa 2, Tifani, Treqind, Tanku, Trust*). Shih më shumë në paragrafin 1.3.

⁴ *Sopot, Spiuni, Monstra, Maxhar Telekom*.

⁵ Shih *Raportin e parë të përkohshëm për PSP të Misionit të OSBE-së në Shkup*, 2018, fq. 49.

1.2. Metodologjia

Vëzhgimet e gjykimeve nga monitorët e OSBE-së në gjykata përbëjnë burimin primar të informatave për përpilimin e këtij raporti. Midis nëntorit të 2016 dhe nëntorit të 2018, ekipi i OSBE-së ka monitoruar 316 shqyrtime në 20 raste të PSP pranë Gjykatës Themelore Shkupi 1. Pas çdo shqyrtim, monitorët kanë përgatitur raporte të standardizuara ku kanë shënuar hollësisht vrojtimet e tyre, nga të cilat janë përpiluar gjetjet e këtij raporti. Përveç vëzhgimit në sallën e gjyqit, ky raport mbështetet gjithashtu në informacione në dispozicion publik siç janë mediat dhe artikujt shkencor. Përveç nëse specifikohet ndryshe, ky raport nuk përmban analizë të dokumenteve gjyqësore (d.m.th., vendimet gjyqësore dhe parashtrësit e palëve). Në periudhën e raportimit, vetëm pesë aktgjykime të shkallës së parë janë lëshuar nga Gjykata Themelore (shih më poshtë paragrafin 1.3) përderisa faza e apelit ishte në vazhdim e sipër. Një analizë gjithëpërfshirëse për aktgjykimet e nxjerra në rastet e PSP, do të kryhet në raportin përfundimtar të Misionit.

Projekti i PSP rreptësisht i përmbahet parimeve të mos-ndërrhyrjes, objektivitetit dhe marrëveshjes siç përcaktohet në botimin e nga Zyra e OSBE-së për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (OSCE-ODIHR) *Monitorimi i gjykimeve: Doracak për praktikantë*.⁶ Parimi i mos-ndërrhyrjes apo mos-ndikimit buron drejtpërsëdrejti nga parimi i pavarësisë së gjyqësorit.⁷ Si i tillë, ai ndalon çdo “angazhim ose bashkëveprim me gjykatën në lidhje me meritat e një çështjeje individuale” si dhe çfarëdo “përpjekje për të ndikuar në mënyrë indirekte në rezultatet e rasteve përmes kanaleve joformale.”⁸ Parimi i objektivitetit “rrjedh nga shfrytëzimi i monitorimit të gjykimit si mjet diagnostikues dhe nevoja për të prodhuar informacione të sakta dhe të besueshme në lidhje me funksionimin e sistemit të drejtësisë”.⁹ Si i tillë, ka nevojë që programet e monitorimit të gjykimit të raportojnë në mënyrë të saktë dhe të paanshme për procedurat ligjore duke përdorur standarde të pranuar dhe të përcaktuara qartë.¹⁰ Përfundimisht, parimi i marrëveshjes do të thotë që autoritetet kombëtare kanë rënë dakord të lejojnë monitorimin e gjykimeve si pjesë e angazhimit të tyre ndaj grupit të rregullave dhe parimeve të vendosura nga OSBE-së në fushën e administrimit të drejtësisë.¹¹

Në kohën e shkrimit të këtij raporti, të gjitha 20 rastet ishin në shkallën e parë apo në fazën e apelit. Duke iu përmbajtur parimit të lartpërmendur të mos-intervenimit, vrojtimet e përmbajtura në këtë raport kanë të bëjnë vetëm me drejtësinë procedurale dhe efikasitetin e gjykimeve (që vlerësohet kundrejt standardeve ndërkombëtare dhe kombëtare për gjykim të drejtë) dhe jo për meritat e rasteve. Duke përfshirë efikasitetin gjyqësor në diapazonin e kësaj analize, ky raport shkon tej qasjes tradicionale të programeve për monitorim të gjykimeve, të cilat janë të orientuara drejt respektimit të të drejtave të të akuzuarit. Efikasiteti gjyqësor nuk përputhet gjithmonë me të drejtat dhe interesat e të pandehurve. Prandaj, gjykatat duhet të arrijnë një ekuilibër të duhur midis të dyjave. Zgjedhja për të përfshirë efikasitetin e procedurave në mesin e pikave të monitorimit është për shkak të profilit të lartë të rasteve, që kanë të bëjnë me shkeljet serioze të

⁶OSCE-ODHIR, *Monitorimi i gjykimeve: Doracak për praktikantë*, 2012, fq. 18-20.

⁷M. Alcidi (*supra* fn. 2) fq. 415.

⁸OSCE-ODHIR, *Monitorimi i gjykimeve: Doracak për praktikantë*, 2012, fq. 18.

⁹Ibid., fq. 19.

¹⁰Ibid.

¹¹Ibid., fq. 20.

sundimit të së drejtës të kryera nga zyrtarë të lartë shtetërorë, ndërsa bartin pritje të mëdha të publikut për llogaridhënie të shpejtë në respektimin e plotë të të drejtave të të akuzuarit.

1.3. Pasqyrë e rasteve të kompletuara

Gjatë periudhës statutores të vendosur nga Ligji për PSP për ngritje të aktakuzave,¹²PSP ngriti 20 aktakuza.¹³ Deri në fund të janarit 2018, të gjitha aktakuzat u konfirmuan (me vetëm një të konfirmuar pjesërisht).¹⁴Gjykimet e para që filluan ishin ato për të cilat aktakuzat ishin ngritur më herët: *Fortesa 2*, që filloi më 28 nëntor të 2016, *Qendër*, që filloi më 16 dhjetor 2016 dhe *Transporter*, që filloi më 28 shtator 2017. Shtatëmbëdhjetë gjykimet e ngelura filluan ndërmjet nëntorit të 2017 dhe prillit të 2018. Deri në nëntor të 2018, pesë raste ishin gjykuar në shkallë të parë (*Fortesa 2*, *Tifani*, *Treqind*, *Tanku*, *Trust*), tre nga të cilat arritën dhe kompletuan fazën e apelit (*Fortesa 2*, *Tifan* dhe *Tanku -rasti kryesor*). U dënuan gjithsej 16 të pandehur (4 nga ta pranuan fajin). Më poshtë është një pasqyrë e rasteve të përfunduara. Përshkrime për rastet tjera mund të gjenden në kapitullin 3 të Raportit të parë të përkohshëm të Misionit për rastet e PSP.

i) *Fortesa 2*, në lidhje me shkatërrimin e dokumenteve që ka të bëjë me pajisjet e përdorura për të përgjuar komunikimet, ka përfunduar në shkallë të parë më 8 nëntor 2017. Të gjithë shtatë të pandehurit u shpallën fajtorë për krimin e Falsifikimit të dokumentit zyrtar sipas Kodit Penal neni 361(2)(1). I pandehuri kryesor, Goran Grujevski (Grujevski), u dënua në mungesë¹⁵ me një vit dhe gjashtë muaj burgim. Pesë të pandehur tjerë morën dënim me kusht me një vit burgim (me një periudhë e dënimit me kusht prej tre vjetësh), ndërsa njëri nga të pandehurit morri një dënim me kusht prej nëntë muajsh burgim (me periudhë e dënimit me kusht prej dy vjetësh). Vetëm dy të pandehur apeluan vendimin, Grujevski dhe Valentina Simonovska (Simonovska). Më 10 prill 2018, Gjykata e Apelit konfirmoi dënimin e Simonovskës. Sidoqoftë, ktheu dënimin e Grujevskit dhe urdhëroi rigjykim për të në bazë të asaj se kërkesa ligjore për një gjykim në mungesë nuk ishte përmbushur. Rigjykimi i Grujevskit, ende në mungesë, filloi më 19 shtator 2018 dhe është në vazhdim e sipër.

ii) *Tifani*, padi për një kompani të komunikimit dhe konsulencës dhe pronaren e saj Ivona Talevska (Talevska) për evazion fiskal sipas Kodit penal, neni 279(2)(1), përfundoi me pranim të fajit nga Talevska, e cila, më 19 shkurt 2018, morri një dënim me kusht me dy vite burg (me periudhë provuese prej katër vitesh). Gjithsej, Talevska dhe kompania e saj u urdhëruan t'i paguajnë mbi 3.700.000,00 MKD shtetit në gjoba dhe kompensim. Më 18 korrik 2018, Gjykata e Apelit konfirmoi vendimin.

¹² Në pajtim me ligjin për PSP-në, sipas nenit 22, PSP “mund të ngejë aktakuza ose të urdhërojë ndalimin e procedurave hetimore jo më vonë se 18 muaj nga dita kur ai/ajo ka kuptuar se lëndët do të jenë nën jurisdiksionin e tyre”. Më 30 dhjetor 2015, Zaev ia dorëzoi icizimet PSP-së. Andaj, deri më 30 qershor 2017, PSP-ja duhej të ngrite të gjitha aktakuzat që dalin nga këto biseda të përgjuara.

¹³ Më 14 shtator 2016, PSP dorëzoi dy aktakuzat e para në rastet *Fortesa 2* dhe *Qendër*. Më 5 prill 2017, PSP ngriti aktakuzën e tretë në rastin *Transporter*. PSP ngriti 17 aktakuzat tjera midis 29 dhe 30 Qershorit të 2017.

¹⁴ *Titanik 2*.

¹⁵ Në korrik 2017, me qëllim që ti ik paraburgimit në rastin e lidhur *Target-Fortesa*, Grujevski iku në Greqi së bashku me bashkë-pandehurin Nikola Boshkoski (Boshkoski). Më 18 maj 2018, Gjykata e Lartë e Greqisë refuzoi ekstradimin e tyre.

iii) *Treqind* – në lidhje me manipulimin e procesit të prokurimit publik për blerjen e 300 automjeteve për Ministrinë e Punëve të Brendshme (MPB), përfundoi në shkallë të parë më 22 maj 2018. Ish Ndhimësi për punë të përgjithshme i MPB-së Gjoko Popovski (Popovski) u shpall fajtor për krim të Keqpërdorimit të pozitës zyrtare dhe autoritetit sipas Kodit Penal, neni 353(5)(1) dhe u dënua me nëntë vjet burgim. Për më tepër, Popovski do të paguajë gati 28 milion MKD në llogari të MPB-së. Në dhjetor të 2018, pas periudhës së mbuluar nga ky raport, Gjykata e Apelit ka anuluar dënimin dhe ka kthyer rastin në gjykatën e shkallës së parë për rigjykim.

iv) *Tanku* – në lidhje me blerjen e automjetit luksoz për ish Kryeministrin Nikola Gruevski (Gruevski), përfundoi në shkallë të parë më 23 maj të 2018. Gruevski u shpall fajtor për Pranim të shpërblimit për ndikim të paligjshëm sipas Kodit penal, neni 359(2) dhe u dënua me dy vite burgim. Ish Ndhimësi për punë të përgjithshme i MPB-së Gjoko Popovski (Popovski) u shpall fajtor për krimin e Keqpërdorimit të pozitës zyrtare dhe autoritetit sipas Kodit Penal, neni 353(5)(1) dhe u dënua me gjashtë vjet e gjashtë muaj burgim. Më 5 tetor 2018, Gjykata e Apelit konfirmoi dënimin e Gruevskit ndërsa zvogëloi dënimin e Popovskit në katër vite dhe gjashtë muaj. Ish Ministrija për punë të brendshme Gordana Jankuloska (Jankuloska) u gjykua në një procedurë të ndarë. Më 8 tetor 2018 ajo u shpall fajtoreshë për Keqpërdorim të pozitës zyrtare dhe autoritetit sipas Kodit Penal, neni 353(5)(1) dhe u dënua me gjashtë vjet burgim. Me kërkesë të PSP, gjykata ndaloi Jankuloskën të mos largohet nga vendi i banimit për shkak të rrezikut nga ikja sipas LPP, neni 163. Më 28 Mars 2019, pas periudhës së përfshirë nga ky raport, Gjykata e Apelit ka zvogëluar dënimin e Jankuloskës me katër vite burgim.

v) *Trusti* – në lidhje me manipulimin e procesit të tenderimit për shfrytëzimin e një minierë qymyri në Manastir, ka përfunduar në shkallë të parë më 20 korrik 2018. Dy të pandehurit, Sead Koçan (Koçan) dhe Vasilije Aviroviç (Aviroviç) u shpallën fajtor për Keqpërdorimin e procedurës për thirrje publike, Procedurë për ndarjen e marrëveshjes për prokurim publik ose partneritet publik ose privat sipas Kodit penal, neni 275-c (3)1). Koçani dhe Aviroviçi u dënuan me gjashtë vjet dhe respektivisht tre vjet burgim. Dy kompanitë e të pandehurve, që gjithashtu ishin paditur, u shpallën fajtoreshë për krimin e njëjtë, u gjobitën me nga dy milion MKD secila dhe iu ndalua të marrin pjesë në proceset për prokurim publik për tre vite. Gjykata gjithashtu ka urdhëruar konfiskimin e pronës së kompanive në shumë prej 1.063 miliardë MKD. I pandehuri i tretë Safet Vatiq u lirua. Koçan dhe Aviroviç apeluan vendimin dhe pas periudhës së mbuluar nga ky raport, më 11 Mars 2019, Gjykata e Apelit dënoi Koçanin me katër vite dhe tetë muaj burgim, ndërsa Aviroviçin me dy vjet burgim (dënim me kusht me periudhë provuese prej pesë vitesh).

Përveç Talevskës në rastin *Tifani*, tre të pandehur tjerë pranuan fajësinë në rastet e PSP. Në *Qendër*, Tomislav Lazarov (Lazarov) dhe Jordan Risteski (Risteski) pranuan fajësinë për krimin e Dhunës sipas Kodit penal neni 386 (2)(1) dhe kanë marrë dënime me kusht për gjashtë muaj burgim (me periudhë të dënimit me kusht prej dy vitesh), më 24 dhe 30 nëntor 2017, respektivisht; në *Target-Fortesa*, Elena Xhilanova (Xhilanova) morri dënimin e njëjtë më 22 nëntor 2017 pasi pranoi fajësinë për krimin e Ndhimë kryerësit pas kryerjes së krimit sipas Kodit penal, neni 365(2)(1).

2. E drejta për të qenë prezent gjatë gjykimit

2.1. Korniza ligjore ndërkombëtare

Edhe pse e drejta për të marrë pjesë në gjykimin e vet nuk është e përmendur veçanërisht nga KEDNj, neni 6 –ku përmenden të drejtat për një gjykim të drejtë¹⁶ - Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GjEDNj) ka konsideruar se ekzistenca e kësaj të drejte “është treguar nga objekti dhe qëllimi i nenit të marrë si një tërësi”.¹⁷ Detyra për të garantuar të drejtën e një të pandehuri për krim të jetë prezent në gjykatë radhitet andaj si një nga kërkesat themelore të nenit 6.¹⁸ Dhe vetëm duke qenë prezent, në fakt, i akuzuari mund të ushtrojë të drejtën e tij/saj në kuptim të plotë të vendosur në nën-paragrafet (c), (d) dhe (e) të nenit 6(3), d.m.th., të drejtën “për të mbrojtur veten personalisht”, “të shqyrtojë apo të ketë shqyrtuar dëshmitarët” dhe “të ketë ndihmën pa pagesë të përkthyesit nëse nuk kupton ose flet gjuhën e përdorur në gjykatë”.

Është detyra e autoriteteve të thirrin të paditurin me kohë dhe të informojnë atë për procedurat. Sipas GjEDNj, “të informohet dikush për një padi të ngritur kundër tij është një akt ligjor me rëndësi të tillë sa që duhet të kryhet në përputhje me kërkesat procedurale dhe përmbajtësore që garantojnë ushtrimin efektiv të të drejtave të të akuzuarit; informimi i paqartë dhe joformal nuk mund të mjaftojnë”.¹⁹

E drejta për të qenë prezent në gjykimin e vet, sidoqoftë, nuk është e drejtë absolute dhe si e tillë, i pandehuri mund të heq dorë nga ajo. Në prezencën e një mundësie të tillë, gjykimet në mungesë janë të pranueshme, dhe mund të justifikohen me nevojën për t’iu shmangur parashkrimit, si dhe nevojës për të gjykuar akuzën përpara se dëshmia të bëhet e padisponueshme për shkak të kalimit të kohës.²⁰ Kur bëhet fjalë për gjykime në mungesë (*in absentia*), pika kryesore është të përcaktohet nëse i pandehuri ka hequr dorë lirshëm nga e drejta e tij themelore për të qenë i pranishëm. Dorëheqja e të pandehurit mund të jetë e qartë apo të nënkuptohet përmes sjelljes së tij/saj, të tilla si kur i akuzuari kërkon të shmangë gjykimin.²¹ Sidoqoftë, duhet të vendoset “në mënyrë të qartë”.²²

KEDNj bën dallim midis rasteve në të cilat i akuzuari me qëllim ka vendosur të mos jetë prezent në gjykim dhe rastet kur i akuzuari ka qenë i pavetëdijshëm për procedurat si rezultat i rrethanave që janë jashtë kontrollit të tij/saj.²³ Vetëm në rastin e fundit kërkohet që personit të dënuar në mungesë t’i jepet mundësia për të marrë një vendim të ri mbi bazë të akuzës nga një gjykatë që e

¹⁶Në anën tjetër, kjo e drejtë është e garantuar veçanërisht nga Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike (KNDKP), neni 14(3)(d) si një karakteristikë nënkuptuar e së drejtës për të mbrojtur veten dhe të drejtën për të pasur një dëgjim publik, shih OSCE –ODHIR, *Legal Digest of International Fair Trial Rights*, fq. 133.

¹⁷GjEDNj, *Colozza v Italy*, Aplikimi nr. 9024/80, ¶ 27 (12 shkurt 1985).

¹⁸GjEDNj, *Hermi v Italy*, Aplikimi nr. 18114/02, ¶ 58-59 (18 tetor 2006); ECtHR, *Sejdovic v Italy*, Aplikimi nr. 56581/00 ¶ 81 dhe 84 (01 mars 2006); ECtHR, *Arps v Croatia*, Aplikimi nr. 23444/12 ¶ 28 (25 tetor 2016).

¹⁹GjEDNj, *T. v Italy*, Aplikimi nr. 14104/88 ¶ 28 (12 tetor 1992).

²⁰ Elizabeta Ivičević Karas, *Rihapja e procedurave në rastet e gjykimeve në mungesë: Standardet evropiane ligjore dhe e Drejta e Kroacisë*, në BE dhe Serbia e Çështjeve dhe sfidave krahasuese të ligjit, Fakulteti i drejtësisë Josip Juraj Strossmayer Univerziteti i Osijekut, 2018, fq. 293; Trechsel, S., *Të drejtat njerëzore në procedurat penale*, Oxford University Press, 2005, fq. 253.

²¹GjEDNj, *Lena Atanasova v Bulgaria*, Aplikimi nr. 52009/07 ¶ 52 (26 janar 2017).

²²GjEDNj, *Salduz v Turkey*, Aplikimi nr. 36391/02 ¶ 59 (27 nëntor 2008).

²³E. Ivičević Karas (*supra* fn. 20), fq. 293.

ka dëgjuar atë.²⁴ Me fjalë tjera, vetëm në rastin kur nuk është vërtetuar se ai/ajo ka hequr dorë nga e drejta e tij/saj për tu paraqitur apo që ai/ajo ka pasur për qëllim që ti shmanget gjykimit, personi ka të drejtë të rigjykimit në prezencë të tij/saj. Në rastin *Medenica kundër Zvicrës*,²⁵ Gjykata ka konstatuar se refuzimi i autoriteteve kombëtare për të dhënë një rigjykim të të pandehurit nuk ishte një dënim jo proporcional, meqë nuk kishte asgjë në dosje që justifikonte konkluzën se mungesa e tij kishte qenë për shkak të rrethanave jashtë kontrollit të tij. Për më tepër, duke pasur parasysh rrethanat e rastit në tërësi, “kërkuesi kishte kontribuar në masë të madhe për të krijuar një situatë që e pengonte atë të shfaqej” përpara gjykatës.²⁶

Barra e provës bie mbi autoritetet gjyqësore. I akuzuari nuk do të lihet me barrën për të treguar se ai nuk po mendohej ti shmanget drejtësisë ose se mungesa e tij ka qenë për shkak të arsyeve të forces mbinatyrore.²⁷ Në rastin kur i akuzuari nuk është informuar personalisht, Gjykata shprehet se “nuk mund të konkludohej thjesht nga statusi i personit si “i arratisur”, i cili u bazua mbi një supozim me baza të pamjaftueshme faktike, se i pandehuri kishte hequr dorë nga e drejta për t'u paraqitur në gjykim dhe për të mbrojtur veten”.²⁸ Sidoqoftë, edhe në mungesë të një informimi zyrtar të pranuar nga ana e të akuzuarit, “fakte të caktuara të vërtetuara mund të sigurojnë një tregues të qartë se i akuzuari është në dijeni për ekzistimin e procedurës penale kundër tij dhe të natyrës dhe shkakut të akuzimit dhe se nuk e ka ndërmend të meir pjesë në gjykim apo dëshiron t'i shmanget ndjekjes penale”.²⁹ Shembuj të dhënë nga Gjykata përfshijnë raste “ku i akuzuari deklaroi publikisht(...) se nuk e ka ndërmend ti përgjigjet thirrjeve(...), apo ia arrin në shmangien e një arresti të tentuar ose kur janë sjellë në vëmendjen e autoriteteve materiale të cilat në mënyrë të qartë tregojnë se ai është në dijeni të procedurave në pritje kundër tij dhe të akuzave me të cilat përballtet”.³⁰ Në të njëjtën kohë, është e hapur për autoritetet kombëtare për të vlerësuar nëse i akuzuari ka treguar arsye të fortë për mungesën e tij apo nëse ka pasur ndonjë gjë në dosjen e lëndës për të justifikuar konkluzën se ka munguar për arsye jashtë kontrollit të tij.³¹

2.2. Korniza ligjore kombëtare

E drejta për të qenë i gjykuar në prezencë është vendosur në LPP, neni 70, duke përcaktuar të drejtat procedurale të të pandehurve. Me qëllim të sigurimit të prezencës së të akuzuarit, gjykata do ta thërret siç duhet atë në gjyq. Sipas LPP neni 127, thirrjet dorëzohen ose përmes postës apo postës elektronike nga ana e ndonjë nëpunësi të gjyqit, ose mund të dorëzohen në hapësirat e gjykatës. Thirrjet do të dorëzohen në vendin e banimit ose në vendin e punës të personit në fjalë, ose në një adresë tjetër ku personi mund të gjindet³². Sipas LPP, neni 130(1), nëse të pandehurit nuk mund t'i dorëzohet thirrja sepse nuk ka raportuar ndryshimin e adresës ose është e qartë se

²⁴GjEDNj, *Sejdic v. Italy*, Aplikimi nr. 56581/00 ¶ 82 (01 Mars 2006).

²⁵GjEDNj, *Medenica v. Switzerland*, Aplikimi nr. 20491/92 ¶ (14 Qershor 2001).

²⁶GjEDNj, *Medenica v. Switzerland*, Aplikimi nr. 20491/92 ¶ 57- 59 (14 Qershor 2001).

²⁷GjEDNj, *Colozza v Italy*, Aplikimi nr. 9024/80 ¶ 30 (12 Shkurt 1985).

²⁸GjEDNj, *Sejdic v. Italy*, Aplikimi nr. 56581/00 ¶ 87 (01 Mars 2006).

²⁹GjEDNj, *Sejdic v. Italy*, Aplikimi nr. 56581/00 ¶ 99 (01 Mars 2006).

³⁰GjEDNj, *Sejdic v. Italy*, Aplikimi nr. 56581/00 ¶ 99 (01 Mars 2006); GjEDNj, *Stoyanov v Bulgaria*, Aplikimi nr. 25714/05 ¶ (25 March 2014).

³¹GjEDNj, *Medenica v. Switzerland*, Aplikimi nr. 20491/92 ¶ 57 (14 Qershor 2001).

³²LPP, neni 128 (1).

ai/ajo shmanget qëllimisht për të mos e gjetur, nëpunësi i gjykatës do të vendos thirrjen në tabelën e gjykatës. Pas tetë ditësh, thirrja do të konsiderohet e dorëzuar siç duhet.

Përveç në rrethanat ku kërkesat për një gjykim *në mungesë* janë plotësuar (shih më poshtë paragrafi 2.2.1.), i pandehuri duhet të jetë prezent në gjykimin e tij/saj. Si rregull i përgjithshëm, nëse i pandehuri mungon, shqyrtimi duhet të shtyhet.³³ Sipas LPP, neni 157(1) dhe 365(1), gjykata mund të jep urdhër për të sjellë të akuzuarin me forcë në gjyq në dy rrethana: 1) kur, krahas të qenurit i/e ftuar si duhet, i pandehuri dështon të paraqitet pa dhënë arsytim për mungesën e tij/saj; 2) kur i pandehuri nuk mund të ftohet dhe rrethana specifike tregojnë se ai/ajo me qëllim i ik pranimit të thirrjes. Në të dyja rastet gjyqi mund të jep urdhër për paraburgim kundër të pandehurit sipas LPP, neni 165(1)(4). Në rastin e parë, rrethanat duhet të tregojnë se i pandehuri është shmangur qëllimisht nga paraqitja; në rastin e dytë, duhet të jenë bërë dy përpjekje të dështuara për të thirrur të pandehurin. Sipas LPP, neni 165(4), “paraburgimi do të zgjasë deri në shpalljen e aktgjyimit, por jo më gjatë se 30 ditë”.

Si mund të shihet, LPP ka për qëllim t’ia sigurojë gjyqit mjetet e nevojshme për tu siguruar se gjykimi do të mbahet pa shtyrje. Sidoqoftë, ky qëllim duket të jetë i mundur nga mungesa e treguesve të qartë se kur mungesa e të pandehurit mund të arsyetojë shtyrjen e shqyrtimit. LPP nuk përmban ose nuk definon konceptin e “arsyetimit të vlefshëm”. Përkundrazi, duket se të pandehurve u jep mundësinë për të pohuar çdo lloj arsyeje për pamundësinë për të marrë pjesë në gjykim. Si pasojë, LPP ia lë diskrecionit të gjerë të gjykatësit për të vendosur nëse do të pranojë një arsytim të tillë dhe do të shtyjë shqyrtimin, ose do të jep urdhër për të detyruar të akuzuarin për t’u paraqitur para gjyqit. Edhe atëherë kur të jepet urdhër për të sjellë me forcë të pandehurin, megjithatë, nuk ka gjasa që autoritetet do të jenë në gjendje për të kapur dhe për të sjellë të akuzuarin në gjykatë në kohën e duhur. Andaj LPP, përcakton që nëse i pandehuri nuk mund të sillet menjëherë, gjykata do të shtyjë dëgjimin dhe urdhëron që i pandehuri të sillet në shqyrtimin e ardhshme.³⁴ Nëse i pandehuri arsyeton mungesën e tij/saj para se të sillet para gjyqit, atëherë kryetari i trupit gjykues do ta tërheq urdhrin.³⁵ Si edhe do të shihet në paragrafin e ardhshëm, në rastet e PSP gjykatësit kanë qenë të prirur të jenë shumë të dhembshur ndaj të pandehurve që mungojnë dhe në të gjitha rastet kanë shtyrë shqyrtimin.

2.2.1. Gjykimi në mungesë

Ligji për Procedurë penale, parashikon që, si rregull i përgjithshëm, gjykimi të mbahet në prezencën e të akuzuarit, përveç nëse janë plotësuar kushtet për të mbajtur shqyrtim në mungesë. Sipas LPP, neni 365(3), i pandehuri mund të gjykohe në mungesë vetëm nëse ai/ajo ka ikur ose është i/e pakapshëm(e) për institucionet e shtetit dhe në prani të “arsyeve veçanërisht të rëndësishme” të papërcaktuara për të mbajtur gjykimin. Sipas LPP, neni 365(4), gjykata do të merr një vendim për të gjykuar të pandehurin në mungesë të tij me kërkesë të prokurorisë; ndërsa çfarëdo ankese kundër këtij vendimi nuk do të pengojë vazhdimin e gjyimit në mungesë.

³³Sipas LPP, neni 367, i vetmi rast në të cilin shqyrtimi kryesor mund të mbahet në mungesë të të pandehurit (ose avokati mbrojtës i tij/saj) është kur dëshmitë në dosjen e lëndës në mënyrë të pashmangshme tregojnë për një shfaqës të gjykatësit do të nxjerrë aktgjykim për refuzimin e akuzave.

³⁴LPP, neni 365(1).

³⁵LPP, neni 365(1).

Sipas LPP, neni 456(1), një person i dënuar në mungesë (*in absentia*) ka të drejtën të kërkojë përsëritjen e procedurës kur ai/ajo të bëhet i disponueshëm për autoritetet shtetërore dhe brenda një viti nga dita kur ai/ajo të bëhet i vetëdijshëm për dënimin. Sipas kësaj dispozite, në prani të një kërkesë të tillë, procedura “do të përsëritet.” Kjo nënkupton që personi i dënuar në mungesë ka të drejtën që të rigjykohet në prezencën e tij/saj posa të bëhet e mundur kjo, pa dallim të arsyeve për të cilat ai/ajo nuk ka marrë pjesë në gjykim. Në këtë drejtim, korniza ligjore kombëtare duket se jep më shumë garanci sesa KEDNJ, e cila nuk urdhëron autoritetet kombëtare të rigjykojnë një të pandehur i cili me dashje ka hequr dorë nga e drejta për të marrë pjesë në gjyq (për shembull, duke ikur).

Së fundi, ia vlen të lidhet parimi i gjyqimeve në mungesë me dispozitat e Kodit Penal (K. Penal) mbi Vjetërsinë e lëndës (VL) për zbatimin e dënimeve. Ngjashëm me VL të parashikuar për fillimin dhe përfundimin e ndjekjes penale, e cila lidhet me kryerjen e veprës penale (ose pasojave që dalin nga kjo) dhe dënimin e përcaktuar me ligj,³⁶ K. Penal parasheh VL “relativ” dhe “absolut” për zbatimin e dënimeve, që është e lidhur me hyrjen në fuqi të dënimit final. VL relative për zbatimin e dënimeve është përcaktuar në K. Penal neni 109, sipas të cilit një vendim për dënim mund të mos zbatohet pas i) 30 viteve nga hyrja në fuqi e një dënimi me burgim të përjetshëm; ii) 20 viteve nga hyrja në fuqi e një dënimi me burgim me më shumë se dhjetë vjet; iii) 10 vjet pas nga hyrja në fuqi e një dënimi me burgim më shumë se pesë vjet; iv) pesë vjet nga hyrja në fuqi e një dënimi me burgim më shumë se tre vjet; v) tre vjet nga hyrja në fuqi e një dënimi me burgim më shumë se një vit dhe iv) dy vjet nga hyrja në fuqi e një dënimi me burgim deri në një vit ose me gjorbë. Edhe pse këto afate janë të ndërprera “nga çfarëdo aktivitet i ndërmarrë nga autoritetet kompetente me qëllim të zbatimit të dënimit”,³⁷ K. Penal parasheh një afat përfundimtar absolut, të pakapërcyeshëm, pas të cilit dënimi nuk mund të zbatohet më, që zbatohet kur të ketë kaluar dyfishi i kohës së përshkruar për VL-në. Si pasojë, kur zbatohet VL absolut, rigjykimi i personave të dënuar në mungesë nuk është më i mundur.

2.3. Mungesa e të pandehurve në rastet e PSP

Mungesa e të pandehurve ishte arsyeja kryesore e shtyrjeve në rastet e PSP-së. Nga 316 shqyrtime të monitoruara, mungesa e së paku një të pandehuri është regjistruar 46 herë (14%).³⁸ Nga 104 shtyrje, 44 kanë qenë për shkak të mungesës së të pandehurit.

Më poshtë është përqindja e mungesës së të pandehurve për çdo rast në periudhën e raportimit (nëntor 2016 – nëntor 2018).³⁹

- *Arka*: 40%, d.m.th. 4 herë nga 10 shqyrtime
- *Target-Fortesa*: 40%, d.m.th., 4 herë⁴⁰ nga 10 shqyrtime

³⁶K. Penal, neni 107 dhe 108. Shih gjithashtu, *Raporti i parë i përkohshëm mbi PSP*, i Misionit të OSBE-së në Shkup, 2018, fq.78.

³⁷K. Penal, neni 111(3).

³⁸Në tre raste, gjyqi ka ndarë procedurën kundër të pandehurit që mungon dhe gjykimi ka vazhduar.

³⁹Këto të dhëna nuk marrin parasysh dy procedura të cilat kanë qenë të ndara nga rasti kryesor përkatës, për shkak të mungesës së vazhdueshme të njërit nga të pandehurit. Konkretisht, procedura e ndarë kundër Dimçe Krstevit në *Qendër*, dhe procedurën e ndarë kundër Gordana Jankulovskës në *Tanku*.

- *Total*: 33%, d.m.th., 4 herë nga 12 shqyrtime
- *Tortura*: 28%, d.m.th., 3 herë nga 11 shqyrtime
- *Qendër*: 28%, 8 herë nga 28 shqyrtime
- *Titanik 3*: 19%, d.m.th., 3 herë nga 16 shqyrtime
- *Transporter*: 18%, 3 herë nga 17 shqyrtime
- *Fortesa 2*: 18%, 2 herë nga 11 shqyrtime
- *Titanik 1*: 17%, 4 herë nga 23 shqyrtime
- *TNT*: 12%, 2 herë nga 17 shqyrtime
- *Treqind*: 12%, 2 herë nga 16 shqyrtime
- *Trust*: 10%, 3 herë nga 29 shqyrtime
- *Trevnik*: 8%, 1 herë nga 12 shqyrtime
- *Toplik*: 7%, 1 herë nga 14 shqyrtime
- *Tanku*: 6%, 1 herë nga 16 shqyrtime

Në pesë rastet (*Tarifa*, *Trajektorja*, *Tenderët*, *Tifani* dhe *Titanik 2*) të pandehurit nuk kanë munguar asnjëherë.

Në tre raste, gjyqi ka ndarë procedurën kundër një të pandehuri, për shkak të mungesës së tij/saj të vazhdueshme. Në mënyrë të veçantë, në *Qendër*, gjyqi ka ndarë procedurën kundër të pandehurve Dimçe Krstev (20 nëntor 2017) dhe Mitko Pecev (10 Tetor 2018); në *Tanku*, gjyqi ka ndarë procedurën kundër ish Ministres së punëve të brendshme (MPB), Gordana Jankuloska (18 Prill 2018).⁴¹ Pas ndarjes së procedurës, këto gjykime kanë vazhduar në mënyrë autonome nga rasti kryesor, në mënyrë që kjo e fundit të mund të vazhdojë.

Në pothuajse të gjitha rastet, të pandehurit kanë arsyetuar mungesën e tyre, ndërsa në shumicën e rasteve, ata e kanë bërë këtë me dorëzimin e dokumentacionit mjekësor (27 herë). Në ditën e shqyrtimit, avokati mbrojtës do të prezantonte vërtetimin mjekësor në emër të klientit të tyre duke kërkuar nga gjykata të shtyjë shqyrtimin për një ditë tjetër. Në disa raste, vërtetimet mjekësore janë dorëzuar në faze të mëvonshme (d.m.th., para apo gjatë shqyrtimit vijues). Në të gjitha rastet gjykatësit menjëherë kanë pranuar arsyetimin dhe kanë shtyrë shqyrtimet pa pyetje të mëtejshme. Në raste të tjera mungesa e të pandehurve ishte për shkak të angazhimeve të tjera të punës, kryesisht të lidhura me funksionet politike të të pandehurve (gjashtë herë). Rasti *Titanik 3* është shtyrë tre here⁴² për shkak të faktit se i pandehuri Ejup Alimi (Alimi), deputet në kuvend, ka qenë jashtë shtetit për shkak të angazhimeve politike ose është dashur të merr pjesë në seancë parlamentare.⁴³ Ngjashëm, më 15 tetor 2018, rasti *TNT* është shtyrë për shkak të faktit se njëri nga të pandehurit, ish kryeministër dhe deputet Nikola Gruevski, është dashur të merr pjesë në një seancë parlamentare. Më 1 qershor 2018 dhe 16 tetor 2018, rasti *Qendër* është shtyrë për

⁴⁰Në një rast, autoritetet dështuan të sjellin një të pandehur (Sasho Mijallkov) nga burgu, pasi që ishte i vendosur në paraburgim në procedurën paraprake.

⁴¹Procedura kundër Jankuloskës ishte e ndarë gjithashtu në *Fortesa-Target* (19 qershor 2018). Sidoqoftë, pas përmirësimit të gjendjes së saj shëndetësore, rastet u bashkuan përsëri më 8 tetor 2018.

⁴²16 Mars 2018; 19 qershor 2018; 20 shtator 2018.

⁴³Përveç kësaj, më 28 qershor 2018, shqyrtimi u ndërpre dhe u shty për shkak të faktit se Alimi duhej të merrte pjesë në një ngjarje në Bruksel.

shkak të obligimeve të punës të njërit nga të pandehurit, anëtar në këshillin komunal⁴⁴ të Gazi Babës.⁴⁵

Gjithsej, në periudhën e raportimit, shkalla e mungesës së të pandehurve në rastet e PSP-së nuk është tepër e lartë (14%). Sidoqoftë, mungesa e së paku një të pandehuri mbeti shkaku i parë i shtyrjes së rasteve të PSP si në 2017 edhe në 2018 (shih grafikun fq. 25-26 që tregojnë përqindjen e të pandehurve që mungojnë më shumë se 40% në të dy vitet).

Monitoruesit e OSBE-së kanë vërejtur se gjykatësit janë të prirur në mënyrë pasive të pranojnë çfarëdo arsytimi të dorëzuar nga i pandehuri, në vend që të ushtrojnë një shqyrtim të plotë mbi arsyet për mungesën e të pandehurve. Si shihet në paragrafin 2.2, kjo është e lehtësuar me një kornizë ligjore e cila nuk ka tregues të qartë se kur mungesa e të pandehurit mund të arsyetojë shtyrjen e seancës dëgjimore. Gjykata duhet të ushtrojë diskrecionin e saj për të shtyrë shqyrtimet vetëm në dobi të të pandehurve të cilët me të vërtetë nuk janë në gjendje të marrin pjesë. Andaj, kur dorëzohet një dëshmi nga mjeku, gjykata nuk duhet ta pranojë atë si të tillë, por më mirë do të ishte të shqyrtojë nëse arsytimi vërtet tregon paaftësinë për të dalë në gjyq. Në një sistem ku prezenca e të pandehurit është e obligueshme, është jashtëzakonisht e rëndësishme që e drejta e të pandehurit për të qenë prezent në gjykim të mos keqpërdoret për qëllim të shtyrjes së shqyrtimeve dhe për të vonuar procedurat. Kjo është veçanërisht e vërtetë në funksion të faktit se, kur një shqyrtim shtyhet për më shumë se 90 ditë, gjykimi duhet të fillojë nga fillimi.⁴⁶ Në këtë drejtim, do të ishte e dobishme të futet një dispozitë në LPP e cila u jep fuqi gjykatësve që të urdhërojnë një ekzaminim të pavarur mjekësor, kurdo që gjykatësi të ketë arsye për të vënë në dyshim pamundësinë e të pandehurit për të marrë pjesë në gjykim.

Sipas logjikës së njëjtë, në parim, detyrimet e punës së të pandehurve apo udhëtimet e punës nuk duhet të konsiderohen si një arsye legjitime për të shtyrë shqyrtimin. Ndryshe është rasti kur detyrimi i punës i të pandehurit rrjedh nga funksioni i tij/saj zyrtar të parapara me Kushtetutë (d.m.th. një deputet i pandehur i cili duhet të merr pjesë në një seancë të Kuvendit). Interesat e drejtësisë dhe ato të pushtetit legjislativ janë të dyja të mbrojtura me kushtetutë. Gjyqi, andaj, duhet të krijojë një baraspeshë të drejtë midis efikasitetit të procedurave dhe kryerjes së funksioneve zyrtare që janë në interes të shtetit. Megjithatë kjo baraspeshë mund të sjellë në një shtyrje të shqyrtimit, gjyqi duhet të zbatojë kriterin e qëllimeve legjitime dhe proporcionalitetit,⁴⁷ duke shtyrë shqyrtimin vetëm në prani të arsyeve të dokumentuara mirë. Kur i pandehuri është deputet, është e rëndësishme që korniza kohore e gjykimit të jetë e vendosur paraprakisht, duke pasur parasysh agjendën e kuvendit dhe detyrat, me qëllim që të shmangen përputhjet midis shqyrtimeve dhe seancave parlamentare.

⁴⁴Më 1 qershor 2018, i pandehuri ishte në një udhëtim pune jashtë vendit. Më 16 tetor 2018, ai duhej të mirrte pjesë në një seancë të këshillit komunal të Gazi Babës.

⁴⁵Komunë në pjesën lindore të Shkupit.

⁴⁶LPP, neni 371(3); shih gjithashtu kapitullin 3, paragrafi 3.2.

⁴⁷Këto kritere ishin të zhvilluara nga GjEDNj për çështjet e imunitetit parlamentar. Sipas qasjes funksionale të GjEDNj ndaj imunitetit parlamentar, “ku ai shërben për të mbrojtur kryerjen e lirë të veprimeve parlamentare që rrjedhin nga kushtetuta, imuniteti përbën kufizim të arsyetuar të qasjes ndaj drejtësisë. Aty ku shkon përtej kësaj mbrojtjeje të nevojshme, zbatimi i saj shkel Konventën”, shih Sasha Hardt, *Imuniteti parlamentar në kontekstin evropian*, Departamenti evropian për politika për të drejtat qytetare dhe çështjet kushtetuese, 2015 fq. 9, në: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/536461/IPOL_IDA\(2015\)536461_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/536461/IPOL_IDA(2015)536461_EN.pdf).

2.4. Procedurat në mungesë në rastet e PSP

Nga 135 të pandehur në rastet e PSP, tre ishin të pakapshëm për autoritetet e shtetit gjatë rrjedhës së procedurave. Goran Grujevski (Grujevski), ish Shef i Drejtorisë së pestë të DSK⁴⁸, i akuzuar në rastet *Fortesa 2*, *Arka* dhe *Target-Fortesa*; Nikolla Boshkoski (Boshkoski), ish i punësuar në DSK, i pandehur në *Target-Fortesa*; dhe ish Kryeministri Nikola Gruevski (Gruevski), i pandehur në rastet *Tanku*, *Qendër*, *TNT*, *Trajektorja* dhe *Titanik 1*.

2.4.1. Goran Grujevski dhe Nikola Boshkoski

Menjëherë pas paraqitjes së aktakuzës nga ana e PSP-së,⁴⁹ në korrik 2017, Grujevski dhe Boshkoski u arratisën nga vendi për të shmangur paraburgimin në procedurën paraprake të vendosur nga Gjykata e Apelit në rastin *Target-Fortesa*.⁵⁰

Në kohën e ikjes, gjykimi *Fortesa 2* kundër Grujevskit (dhe gjashtë të pandehurve tjerë) ishte në vijim e sipër.⁵¹ Më 2 tetor 2017, Gjykata Themelore pranoi kërkesën e PSP-së që të gjykohej Grujevski në mungesë sipas LPP, neni 365(3) (“I pandehuri ka ikur ose nuk është i kapshëm për institucionet e shtetit”). Gjykata Themelore nuk ka përmendur ikjen e të pandehurit si arsye për ta gjykuar në mungesë, por vetëm faktin se ai ka qenë i pakapshëm për institucionet e shtetit.⁵² Gjykata Themelore ka konsideruar se mungesa e të pandehurit është vërtetuar pa mëdyshje nga dy komunikimet që janë lëshuar nga MPB.⁵³ Andaj, ka qenë i arsyetuar gjykimi në mungesë sepse “është e paqartë se kur Grujevski do të jenë i disponueshëm për autoritetet, ndërsa, pasi që procedura përfshin më shumë të pandehur, është e rëndësishme që të arrihet një vendim në kohë të arsyeshme”.⁵⁴ Familja e Grujevskit ka caktuar tre avokatë mbrojtës (Ljupco Shvrgovski, Mile Petrovski dhe Petar Vasilev) për ta përfaqësuar atë në mungesë dhe gjykimi ka vazhduar.

Në ndërkohë, më 19 tetor 2017, Grujevski dhe Boshkoski janë arrestuar në aeroportin e Selanikut (Greqi), ku janë përpjekur të ikin për në Hungari me pasaporta të falsifikuara bullgare.⁵⁵ Është dërguar një kërkesë për ekstradim. Sidoqoftë, më 18 maj 2018, Gjykata e Lartë e Greqisë e ka refuzuar.⁵⁶

⁴⁸Drejtoria për siguri dhe kundërzbulim.

⁴⁹29 dhe 30 qershor 2017.

⁵⁰Më 17 korrik 2017 Gjykata e Apelit ka imponuar paraburgim në procedurën paraprake kundër atyre për shkak të rrezikut nga ikja dhe ndikimit mbi dëshmitarët. Më 26 korrik 2017 Gjykata e Lartë mbështeti vendimin e Gjykatës së Apelit.

⁵¹Gjykimi filloi në nëntor 2016.

⁵²*Fortesa 2*, aktgjykimi i Gjykatës Themelore, fq.14.

⁵³Ibid.

⁵⁴Ibid.

⁵⁵Meta.mk, *Grujevski dhe Boshkovski janë arrestuar në Selanik*, 19 tetor 2017, at: <https://meta.mk/en/grujovski-and-boskovski-have-been-arrested-in-thessaloniki/>.

⁵⁶Meta.mk, *Gjykata e Lartë në Atinë vendos kundër ekstradimit të Grujevskit dhe Boshkovskit*, 18 maj 2018, në: <https://meta.mk/en/supreme-court-in-athens-rules-against-extradition-of-grujevski-and-boskovski>; VOA, *Gjykata e Lartë Greke refuzoi kërkesën për ekstradim të Grujevskit dhe Boshkovskit*, 18 maj 2018, në: <https://mk.voanews.com/a/4399583.html>.

Më 8 nëntor 2017, në rastin *Fortesa 2*, Gjykata Themelore ka dënuar Grujevski në mungesë në një vit dhe gjashtë muaj burgim për krimin e Falsifikimit të dokumentit zyrtar sipas K. Penal, neni 361(2)(1). Mbrojtja e Grujevskit ka apeluar vendimin. Më 10 prill 2018, Gjykata e Apelit ka kthyer dënimin e Grujevskit dhe ka urdhëruar rigjykim para Gjykatës Themelore me arsyetimin se kërkesa ligjore për një gjykim në mungesë nuk ishte përmbushur.⁵⁷ Sipas Gjykatës së Apelit, Gjykata Themelore gaboi kur vendosi të gjykonte Grujevskin në mungesë kur procedura e ekstradimit ishte ende në vazhdim, me atë që “kur procedura e ekstradimit kundër një të pandehuri është në pritje, gjykata mund ta gjykojë personin në mungesë vetëm nëse vendi nga i cili është kërkuar ekstradimi e refuzon atë”.⁵⁸ Andaj, Gjykata e Apelit urdhëroi rigjykimin e Grujevskit për shkak të “një shkelje thelbësore të dispozitave të procedurës penale” sipas LPP, neni 436(1).⁵⁹ Gjatë rigjykimit, “çdo dëshmi materiale apo verbale do të duhet të ri-pranohet, në mënyrë që faktet të përcaktohen në mënyrë të duhur ndërsa me zbatimin e drejtë të ligjit, gjykata do të arrijë një vendim të drejtë dhe të ligjshëm”.⁶⁰ Rigjykimi i Grujevskit filloi më 19 shtator 2018 dhe është në vazhdim e sipër. Përndryshe, ky rigjykim gjithashtu po mbahet në mungesë të Grujevskit i cili nuk është kthyer në vend.

Vendimi i Gjykatës së Apelit i jep garanci të rëndësishme një të pandehuri i cili në mënyrë të qartë dhe lirisht ka hequr dorë nga e drejta e tij për të marrë pjesë në gjyqin kundër tij. Si shihet në paragrafin 2.1, ligji për të drejtat njeriut i jep të drejtën një të pandehurit të dënuar në mungesë të një rigjykimi vetëm kur vullneti i tij për të hequr dorë nga e drejta për t'u paraqitur ose për t'i ikur gjyqit nuk është vërtetuar në mënyrë të qartë. Është e qartë se kjo nuk është rasti me Grujevskin. Grujevski iku nga vendi përderisa gjykimi për *Fortesa 2* ishte ende në vazhdim e sipër dhe pasi që kishte marrë pjesë në gjashtë sesione të tij.⁶¹ Është e padiskutueshme, pra, se Grujevski ishte i vetëdijshëm për procedurën penale që kundër tij. Kërkesat e LPP –sipas të cilave një i pandehur mund të gjykohet në mungesë nëse ai/ajo ka ikur ose nuk është i kapshëm për institucionet e shtetit –ishin gjithashtu të plotësuara. Duke ndaluar një gjykim në mungesë para se të merret vendimi përfundimtar mbi ekstradimin, Gjykata e Apelit ka imponuar një kërkesë të pa paraparë me ligj. As LPP e as Ligji mbi bashkëpunimin ndërkombëtar për çështjet e krimit,⁶² në fakt, përmendin rezultatit e procedurave të ekstradimit si faktor që ndikon në mundësinë e gjykimit të të pandehurve në mungesë. Për më tepër, me urdhërimin e një gjykimi të dytë në mungesë kundër të pandehurit, ekstradimi i të cilit është refuzuar dhe nuk ka manifestuar asnjë qëllim për tu kthyer në shtet, duket të jetë harxhim resurshesh, sidomos duke pasur parasysh faktin se LPP i jep Grujevskit të drejtën për të kërkuar rigjykim në rast se ai të kthehet në vend.⁶³

Vendimi i Gjykatës së Apelit pati pasoja në dy rastet e tjera ku Grujevski është i akuzuar, në lidhje me përgjegjësitë për skandalin me përgjimet, *Target-Fortesa* (gjykimi ka filluar më 22 dhjetor

⁵⁷LPP, neni 415(1)(3), “shqyrtimi kryesor u mbajt në mungesë të një personi prezenca e të cilit është e domosdoshme në gjykim sipas ligjit”, dhe LPP, neni 436(1) “gjykata e shkallës së dytë, duke e pranuar ankesën sipas detyrës zyrtare, me vendim, do ta anulojë vendimin e shkallës së parë dhe të kthejë rastin për rigjykim, nëse vërtetohet se ka pasur shkelje thelbësore të dispozitave të procedurës penale, përveç nëse vendos të mbajë shqyrtim para saj”.

⁵⁸*Fortesa 2*, Aktgjykimi i Gjykatës së Apelit, fq.11-12.

⁵⁹Sipas kësaj dispozite, Gjykata e Apelit do ta anulojë vendimin e shkallës së parë dhe të kthejë rastin dhe të kthejë rastin për rigjykim, nëse vërtetohet se ka pasur shkelje thelbësore të dispozitave të procedurës penale.

⁶⁰*Fortesa 2*, Aktgjykimi i Gjykatës së Apelit, fq.11-12.

⁶¹Shqyrtimi i fundit në të cilën ka marrë pjesë Grujevski në *Fortesa 2* ka qenë ajo më 3 korrik 2017.

⁶²*Gazeta Zyrtare* nr. 124/2010.

⁶³LPP, neni 456(1), shih *supra*, 2.2.1.

2017) dhe Arka (gjykimi ka filluar më 5 shkurt 2018). Në të parën, Nikola Boshkoski, i cili iku me Grujevskin në korrik 2017, është i pandehur gjithashtu. Në të dyja rastet, gjykata pasoi precedentin e Gjykatës së Apelit në *Fortesa 2* dhe shtyu shqyrtimin disa herë në pritje të vendimit nga Gjykata e Lartë e Greqisë.⁶⁴ Gjykata urdhëroi gjykim në mungesë vetëm pasi Gjykata e Lartë e Greqisë kishte vendosur të refuzojë ekstradimin.⁶⁵

2.4.2. Nikola Gruevski

Ish Kryeministri Nikola Gruevski (Gruevski) iku nga vendi ndërmjet 8 dhe 11 nëntorit 2018⁶⁶ me qëllim që ti ik burgimit në rastin *Tanku*, ku, më 5 tetor 2018, Gjykata e Apelit konfirmoi aktgjykimin e tij dhe dënimin prej dy vjet për krimin e Pranimi të shpërblimit për ndikim të paligjshëm të K. Penal, neni 359(2). Më 20 nëntor 2018, qeveria lëshoi një kumtesë për shtyp ku thuhej se është dërguar kërkesë për ekstradim deri tek autoritetet hungareze.⁶⁷ Kjo kumtesë për shtyp pasoi një postim në Facebook nga Gruevski ku informonte publikun se Hungaria i kishte dhënë azil politik.⁶⁸ Më 21 nëntor 2018, qeveria hungareze deklaroi publikisht se nuk do të ekstradonte Gruevskin.⁶⁹ Sidoqoftë, deri më sot, autoritetet hungareze nuk i janë përgjigjur zyrtarisht kërkesës për ekstradim.

Në kohën e ikjes, katër raste të tjera kundër Gruevskit ishin në proces e sipër: *Titanik 1*, *Qendra*, *Trajektorja* dhe *TNT*. Në të gjitha këto rastet, gjykata u largua nga precedenti i Gjykatës së Apelit në *Fortesa 2* dhe urdhëroi të gjykohej në mungesë Gruevski para se të arrinte një refuzim zyrtar për kërkesën për ekstradim nga autoritetet hungareze.

Në *Titanik 1*, më 14 nëntor 2018, gjykata vendosi se, para se të vendos nëse do të gjykonte Gruevski në mungesë, do të duhej të lëshonte urdhër për ta sjellë atë me forcë në gjykatë sipas LPP, neni 365(1). Vendimi për ta gjykuar në mungesë u arrit në shqyrtimin e ardhshëm, më 23 nëntor 2018. Nga ana tjetër, në rastet *Qendra*, *Trajektorja* dhe *TNT*, gjykata vendosi të gjykojë menjëherë Gruevskinnë mungesë, më 15, respektivisht 16 dhe 22 nëntor.

2.4.3. Polemika mbi përgjegjësinë për ikjen e Gruevskit

Ikja e Gruevskit nxitu polemika dhe zhgënjim në të gjithë vendin. Gruevski nuk ishte në paraburgim dhe u arratis pas një muaji nga lëshimi i një dënimi përfundimtar kundër tij, më 5 tetor 2018. Në mënyrë të pashmangshme u ngritën pyetje lidhur me përgjegjësinë institucionale për këtë ikje dhe në një shkëmbim paksa kaotik, PSP, Gjykata Themelore dhe MPB, fajësuan njëra-tjetrën publikisht.⁷⁰ Në veçanti, MPB-ja e ka kritikuar gjykatën për mos dhënien e një urdhri

⁶⁴*Fortesa-Target* është shtyrë katër herë, *Arka* tre herë.

⁶⁵Në *Arka*, gjykata ka vendosur për gjykim në mungesë kundër Grujevskit më 28 qershor 2018; Në *Fortesa-Target*, gjykata urdhëroi gjykim në mungesë kundër Grujevskit dhe Boshkoskit më 8 tetor 2018.

⁶⁶Më 13 nëntor 2018, përmes një postimi në Facebook, Gruevski informoi shtetin se ishte në Hungari ku do të kërkonte azil politik.

⁶⁷Kumtesa për shtyp e qeverisë: <https://vlada.mk/node/15841>.

⁶⁸Postimi i Gruevskit në Facebook: https://www.facebook.com/NGruevski/posts/10156958775747716?__tn__=K-R.

⁶⁹Shih, Nova TV, *Qeveria hungareze ka deklaruar se nuk do të ekstradojë Gruevskin*, 21 nëntor 2018, <https://novatv.mk/ungarskata-vlada-najavi-deka-nema-da-go-ekstradira-gruevski/>.

⁷⁰ Frosina Fakova-Serafinovic, *Kush e la Gruevskin të ikë?*, Nezavisen, 14 nëntor 2018, në: <https://nezavisen.mk/en/news/2018/11/103951/>. Shih gjithashtu debatin në TV Telma, *Kush do të merr përgjegjësi për*

për paraburgim kundër të pandehurit të profilit të lartë si Gruevski, ndërsa lehtësisht vendos për paraburgim në raste më pak serioze.⁷¹ Kryetari i Gjykatës Themelore tregoi me gisht kah PSP, duke sqaruar se, me ligj, gjykata nuk mund të kishte lëshuar një urdhër ndalimi kundër Gruevskit në mungesë të një kërkesë nga prokuroria, e cila nuk bëri asnjë kërkesë të tillë në asnjë fazë të procedurës.⁷² Në këtë drejtim, kryetari i gjykatës vuri në dukje se, ndryshe nga rasti i Gruevskit, PSP-ja kërkoi një urdhër paraburgimi për shkak të rrezikut nga ikja kur Gjoko Popovski (Popovski) u dënua në shkallë të parë për shpërdorim detyre në rastin *Treqind*.⁷³ Për këtë kritikë, PSP-ja u përgjigj se kishte kërkuar disa herë paraburgim për Gruevskin në një rast tjetër (*Titanik 1*), ku Gruevski është i akuzuar për një krim më serioz,⁷⁴ por gjykata e kishte refuzuar atë gjithmonë. Për më tepër, PSP vuri në dukje se Gruevski, të cilit i ishin konfiskuar pasaportat e tij personale dhe diplomatike, gjithmonë kishte respektuar detyrimin për t'u paraqitur në gjykatë një herë në muaj,⁷⁵ dhe kurrë nuk kishte dështuar të paraqitej në gjykim.⁷⁶

LPP thotë se prokuroria është autoriteti përgjegjës për të kërkuar një urdhër të paraburgimit në gjykatë gjatë hetimit dhe gjatë rrjedhës së gjykimit, deri në nxjerrjen e aktgjykimit të shkallës së parë.⁷⁷ Pas lëshimit të aktgjykimit, gjykata është përgjegjëse dhe mund të vendosë për paraburgim kundër të dënuarit edhe në mungesë të një kërkesë nga prokuroria.⁷⁸ Arsyeya për këtë kalim të përgjegjësishë qëndron në baza të ndryshme mbi të cilat një person mund të paraburgoset para dhe pas dënimit. Gjatë hetimit dhe gjatë gjykimeve, i dyshuari / i akuzuari konsiderohet i pafajshëm dhe prokuroria bart barrën për të dëshmuar fajësinë e tij/saj para gjykatës. Prandaj, paraburgimi para dënimit, do të lëshohet vetëm me kërkesë të prokurorisë si masë e fundit për të parandaluar që i pandehuri të largohet, të ndikojë mbi dëshmitë ose të përsërit shkeljen.⁷⁹ Pas një bindjeje në shkallë të parë, konsiderimi i pafajësisë zvogëlohet. Sidoqoftë, pasi që dënimi nuk është bërë përfundimtar, paraburgimi gjatë fazës së apelit duhet të bazohet në të njëjtën bazë ligjore (ku rreziku kryesor është ai i ikjes në pritje të ankesës). Siç shihet, LPP-ja fuqizon gjykatën për të imponuar paraburgim në këtë fazë, me ose pa kërkesë nga prokuroria. Pas dhënies së një dënimi përfundimtar, konsiderimi i pafajësisë pushon së ekzistuari. Prandaj, në këtë fazë, paraburgimi i shërben qëllimit të ekzekutimit të dënimit, jo të një mase paraprake. Procedura për

ikjen e Gruvskit, në <https://telma.com.mk/top-tema-nvs-koj-ke-prezeme-odgovornost-za-begstvoto-na-gruevski-14-11-2018/>.

⁷¹ Sakam Da Kazham, *Përgjegjës janë ata të cilët nuk imponuan paraburgimin dhe e lane të lëvizë lirshëm nëpër shtet, tha Spasovski në lidhje me ikjen e Gruvskit*, 13 nëntor 2018, në <https://sdlk.mk/index.php/makedonija/odgovorni-se-onie-koi-nemu-odredija-privor-i-go-pushtija-slobodno-da-se-dvizhi-niz-drzhavata-kazha-spasovski-za-begstvoto-na-gruevski/>.

⁷² Telma, *Xholer: Gjyqi nuk është përgjegjës për ikjen e Gruvskit*, 13 nëntor 2018, në <https://telma.com.mk/dhohlev-nema-odgovornost-kaj-sudot-za-begstvoto-na-gruevski/>.

⁷³ Fakova-Serafinoviç, *supra*, fn.70. Popovski është dënuar me nëntë vjet burg më 22 maj 2018, një ditë para dënimit të shkallës së parë të Gruevskit. Ndryshe nga Gruevski, Popovski ngeli në paraburgim procedurën paraprake gjatë gjithë fazës së apelit.

⁷⁴ Në *Titanik 1* Gruevski është i pandehur për krime të bashkimit kriminal sipas K. Penal, neni 394 (1), Keqpërdorim i fondeve për financim të fushatës zgjedhore sipas K. Penal, neni 165-a (1) dhe Shkelje e të drejtave të votimit sipas K. Penal, neni 159 (2)(1).

⁷⁵ Masat e kujdesit për konfiskim të pasaportës dhe obligimi për tu paraqitur në gjyq ishin të imponuara në vend të paraburgimit në rastin *Titanik 1*.

⁷⁶ Radio Evropa e lirë, *PSP mohon përgjegjësinë për ikjen e Gruvskit*, 14 nëntor 2018, në: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/29600124.html>; Net Press, *Janeva shpjegon se përse PSP nuk kërkoi paraburgim për Gruvskit*, 13 nëntor 2018, në <https://netpress.com.mk/janeva-objasnuva-zasto-ne-bil-baran-privor-za-gruevski/>.

⁷⁷ LPP, neni 171 dhe 172. Prokuroria do të kërkojë urdhër për paraburgim duke u bazuar në bazat e renditura në LPP, neni 165: rrezik nga ikja, ndikim mbi dëshmitë dhe të përsërit shkeljen.

⁷⁸ Sidoqoftë, gjyqi do të kërkojë mendimin e prokurorit, shih LPP, neni 174 (1)-(3). Shih gjithashtu, *Koment mbi Ligjin për procedurë penale*, Misioni i OSBE-së Shkup, 2018, fq. 429-430.

⁷⁹ LPP, neni 165.

ekzekutimin e dënimeve përcaktohet në Ligjin për Ekzekutimin e Sanksioneve (LES)⁸⁰ dhe në Rregulloren e gjykatës,⁸¹ sipas së cilës Gjykata e Apelit do t'ia dorëzojë aktgjykimin final Gjykatës Themelore,⁸² e cila do të përgatisë një urdhër ekzekutimi dhe t'ia dorëzojë atë Gjykatës për ekzekutimin e sanksioneve (GjES), së bashku me aktgjykimin.⁸³ Megjithatë, ligji nuk parasheh ndonjë afat për miratimet e lartpërmendura. Andaj, mund të kalojnë disa javë ndërmjet nxjerrjes së aktgjykimin të formës së prerë nga Gjykata e Apelit dhe fillimit të procedurës së ekzekutimit. Pasi që GjES merr urdhrin e ekzekutimit nga Gjykata Themelore, ai/ajo do të “merr masat e nevojshme për ekzekutimin e dënimit me burgim menjëherë dhe jo më gjatë se tetë ditë”.⁸⁴ Në mënyrë të veçantë, ai/ajo do ta thërrasë të dënuarin të raportojë në burg duke ia dorëzuar urdhrin e ekzekutimit personit të dënuar personalisht.⁸⁵ Të dënuarit do t'i jepen së paku tetë ditë dhe një maksimum prej 13 ditësh për tu paraqitur veten në burg, me paralajmërimin se, nëse ai/ajo dështon ta bëjë këtë, ajo/ai do të kapet nga policia.⁸⁶

Gjykata e Apelit ka shqiptuar vendimin e saj më 5 tetor 2018. Gjykata Themelore, sidoqoftë, e ka pranuar atë vetëm 14 ditë më vonë, më 19 tetor 2018.⁸⁷ Ndërsa jo më heret se 26 tetor 2018 ishte kur GjES ia dorëzoi personalisht urdhrin e ekzekutimit Gruevskit, duke e thirrur atë për në burgun e Shuto Orizarit deri më 8 nëntor 2018.⁸⁸ Më 2 nëntor, GjES ka refuzuar kërkesën e Gruevskit për të suspenduar ekzekutimin e dënimit ndaj tij⁸⁹ sipas LES, neni 89(1)(4).⁹⁰ Ky vendim u mbështet nga Këshilli Penal më 9 nëntor.⁹¹ Sipas një artikulli në media, Gruevski për herë të fundit ishte parë nga ana e truporëve të tyre në natën e 8 nëntorit 2018.⁹²

Si mund të shihet, më shumë se 20 ditë kanë kaluar në mes të dhënies së aktgjykimin dhe dorëzimit të urdhrin të ekzekutimit. Edhe pse kjo kohë është në përputhje me praktikën e vendit mbi ekzekutimin e dënimeve, duket e tepruar duke pasur parasysh profilin e lartë të rastit dhe interesin e publikut në llogaridhënien në kohë për krimet që dalin nga skandali i përgjimit.

⁸⁰Gazeta Zyrtare n. 2/2006 (ndryshimet e fundit n.209/2018).

⁸¹Gazeta Zyrtare n. 66/2013 (ndryshimet e fundit n.114/2014).

⁸²d.m.th., i njëjti Trup gjykoës që nxori vendimin e shkallës së parë.

⁸³LES, neni 84; Rregullorja e Gjykatës, neni 234 dhe 307.

⁸⁴LES, neni 85.

⁸⁵LES, neni 86(1). Krahas kësaj, sipas LES, neni 89(1), personi i dënuar mund të kërkojë shtyrjen e ekzekutimit të dënimit në bazë të arsyeve të parashikuara në të.

⁸⁶LES, neni 86(2) dhe (3). Shih gjithashtu Rregullorja e Gjykatës, neni 309.

⁸⁷Faqja e internetit e Gjykatës Themelore, kumtesë për shtyp: <http://www.sud.mk/wps/poc/oskopje1/lut/p/wcm/oid:5ef28c1f-626a-44ad-89eb-7016613a4017>.

⁸⁸Mihailo Vidimilski, *Më 8 nëntor ish Kryeministri Nikola Gruevski do të paraqitet në burgun e Shuto Orizaritku pritet të vuaj dy vjet burgim për blerjen e Mercedesit luksoz*, Kanal 5 TV, 26 tetor 2018, në <https://kanal5.com.mk/articles/353341/gruevski-do-8-noemvri-treba-da-se-javi-vo-zatvorot-shutka>.

⁸⁹Faqja e internetit e Gjykatës Themelore, kumtesë për shtyp: <http://www.sud.mk/wps/poc/oskopje1/lut/p/wcm/oid:91ad4a90-8db6-4571-a8f6-40bda937c456>.

⁹⁰Në pajtim me këtë dispozitë, i dënuari mund të kërkojë shtyrjen e ekzekutimit të dënimit për kryerjen e një aktiviteti të lidhur me punën, ndërprerja e të cilit do të shkaktonte dëme të konsiderueshme. Media raportoi se një kërkesë e tillë ishte për shkak të detyrimeve të punës së Gruevskit si deputet dhe faktit se ai ishte në procesin e shkrimit të një libri të bazuar në disertacionin e doktoraturës. Shih Elena Ivanovska Mukoska, “*Gruvski kërkon shtyrje të dënimit të tij me burg për shkak të detyrimeve të papërfunduara*”, Telma, 29 tetor 2018, në <https://telma.com.mk/gruevski-bara-odlozhuvane-na-zatvorskata-kazna-poradi-nezavrsheni-obvrski/>; Fadil Veseli, *Gruvski kërkon shtyrje të dënimit të tij me burg për shkak se ai shkroi një libër*, AlsatM, 31 tetor 2018, në <https://bit.ly/2UB54Py>.

⁹¹Faqja e internetit e Gjykatës Themelore, kumtesë për shtyp: <http://www.sud.mk/wps/poc/oskopje1/lut/p/wcm/oid:c9e56bcb-cc15-4197-a06c-193a70ad98df>.

⁹²Deutsche Welle, *Gruvski vetëm shtyrje se po përgatitej për burg*, 25 nëntor 2018, në: <https://p.dw.com/p/38r5A>.

Vonesa duket të jetë e rrënjësor në faktin se as LPP e as LES nuk vendosin afate të qarta për zbatimin e dënimeve. Në mënyrë të veçantë, nuk parashikojnë një afat në të cilën Gjykata e Apelit duhet ta kthejë vendimin në Gjykatën Themelore, as një kohë kur Gjykata Themelore duhet të dorëzojë urdhrin ekzekutiv të GjES. LES përmban afatin e fundit vetëm për fazën ekzekutive në kuptimin e plotë, d.m.th. vetëm pasi urdhri ekzekutiv të ketë arritur te GjES.

2.5. Konkluzion

Shkalla e të pandehurve që mungojnë në rastet e PSP-së nuk është tepër e lartë (14%). Megjithatë, mungesa e së paku një të pandehuri ka mbetur shkaku i parë i shtyrjes së rasteve të SPO në 2017 dhe 2018. E drejta e të pandehurve për të qenë prezent në gjykim është respektuar gjithnjë nga gjykata. Në tri raste gjykatësit kanë ndarë procedurën kundër të pandehurve që nuk janë paraqitur disa herë, në një përpjekje të lavdërueshme për të parandaluar zvarritjen e gjykimit kundër të bashkëpandehurve të tyre. Korniza e përgjithshme ligjore që rregullon praninë e të pandehurve, megjithatë, nuk ofron mjete adekuate për gjykatën në rrethana ku të pandehurit me dashje vendosin të mos marrin pjesë në gjyqin e tyre (sidomos duke ikur).

Ky kapitull ka adresuar dy skenarë të mundshëm. Së pari, skenarin ku një i pandehur i cili ka qenë rregullisht i informuar mbi shqyrtimin dhe është prezent në shtet dhe dështon të paraqitet. Në rast të tillë, ligji lejon mundësinë për të shtyrë shqyrtimin për një kohë të pacaktuar, përderisa i pandehuri dorëzon arsyetim përmes avokatit të tij/saj mbrojtës. LPP duhet të përmbajë tregues se cilat arsytetime janë të pranueshme dhe cilat nuk janë. Në mënyrë të veçantë, do të ishte e dobishme të kualifikohesh pamundësia e të pandehurve për të qenë të pranishëm si “legjitime” dhe “absolute”, në mënyrë që të kufizojë diskrecionin e gjykatës për të shtyrë shqyrtimin. Gjykata duhet të ushtrojë diskrecionin e saj për ta shtyrë shqyrtimin vetëm në dobi të të pandehurve të cilët me të vërtetë nuk janë në gjendje të marrin pjesë, për shembull, për shkak të gjendjes serioze me shëndetin ose për arsye që janë jashtë kontrollit të tyre. Në këtë drejtim, Kodi italian për procedurë penale (KPP) mund të ofrojë një term të mirë krahasimi, në atë që përcakton që gjykatësi ta shtyjë shqyrtimin vetëm kur duket se mungesa e të pandehurit është për shkak të “pamundësisë absolute të merr pjesë si rezultat i rrethanave të paparashikueshme, forcë mbinyrë, ose pengesa të tjera legjitime”.⁹³ Përveç kësaj, do të ishte e dobishme të vendoset një dispozitë në LPP, e cila i mundëson gjykatësve që të urdhërojnë një ekzaminim të pavarur mjekësor, sa herë që ekzistojnë dyshime rreth aftësisë së të pandehurit për të marrë pjesë në gjykim.

Skenari i dytë ka të bëjë me të pandehurit që kanë ikur nga vendi në mënyrë që ti ikin paraburgimit në procedurë paraprake ose paraburgimit pas shpalljes së aktvendimit. Në periudhën raportuese, tre të pandehur shpëtuan nga drejtësia. Korniza ligjore kombëtare u jep këtyre të pandehurve më shumë garanci se sa kërkohet nga standardet ndërkombëtare, meqë u jep atyre të drejtën të marrin një rigjykim sapo të jenë në dispozicion të autoriteteve shtetërore. Kjo dispozitë i jep përparësi të drejtës së të akuzuarit për t'u gjykuar në praninë e tij në dëm të efikasitetit të procedurës. Për më tepër, interpretimi gjyqësor i kornizës ligjore për gjykimet në mungesë është kontradiktor. Në rastin *Fortesa 2*, Gjykata e Apelit u shpreh se një gjykim në mungesë ndaj një të pandehuri i cili ka ikur në një vend tjetër (Goran Grujevski) mund të

⁹³ KPP i Italisë, neni 420ter.

urdhërohet vetëm pas refuzimit zyrtar të kërkesës për ekstradim. Duke ndaluar një gjykim në mungesë para një vendimi përfundimtar për ekstradimin, Gjykata e Apelit vendosi një kërkesë që nuk parashihet me ligj. Një gjykim i dytë në mungesë të Grujevskit aktualisht është në vazhdim e sipër në Gjykatën Themelore, në atë që mund të perceptohet si humbje kohe dhe burimesh. Vendimi i Gjykatës së Apelit në *Fortesa 2* nuk u pasua nga panelet e Gjykatës Themelore që gjykonin katër rastet ku ish Kryeministri Gruevski është i pandehur. Pas ikjes së Gruevskit në Hungari, gjyqi urdhëroi gjykimin e tij në mungesë para se të mirrej një konfirmim zyrtar nga autoritetet hungareze që ekstradimi është refuzuar. Është e paqartë nëse vendimi i Gjykatës së Apelit në *Fortesa 2* do të ketë ndikim në katër gjykimet në mungesë që janë në vazhdim e sipër kundër Gruevskit.

Ikja e ish Kryeministrit Gruevski paraqet një pengesë serioze në procesin e llogaridhënies për krimet që dalin nga skandali i përgjimit. Veçanërisht, duke pasur parasysh VL absolute për ekzekutimin e dënimit të tij (shih *supra* paragrafi 2.2.1), një rigjykim kundër Gruevskit nuk do të jetë i mundur më, pas tetorit të 2024. Kështu, pasi që Gruevski është i pandehur në katër raste të tjera që janë në vazhdim e sipër (*Qendra, Trajektorja, TNT, Titanik 1*), po ashtu po kalon VL absolute edhe për ndjekjen e atyre rasteve.⁹⁴ Kapitulli vuri në dukje mangësitë përkatëse në kornizën ligjore për ekzekutimin e dënimeve. Në mënyrë të veçantë, duke mos vendosur afate të qarta për zbatimin e dënimeve përfundimtare, ligji lejon një sasi të tepërt kohore ndërmjet dhënies së një dënimi dhe ekzekutimit të tij, gjë që lehtëson mundësinë që të dënuarit të ikin.

⁹⁴ Në *Qendra*, ku Gruevski është i akuzuar për Dhunë sipas K. Penal, neni 386(2)(1), VL kufizimi zbatohet më 10 qershor 2019. Në *Trajektorja*, ku Gruevski është i akuzuar Pranim i shpërblimit për ndikim të paligjshëm sipas K. Penal, neni 359(2), SK zbatohet 31 tetor 2019. Në *TNT*, ku Gruevski është i akuzuar me Keqpërdorim të pozitës zyrtare dhe autoritetit sipas K. Penal, neni 353(3)(1), SK zbatohet në dhjetor 2022. Në *Titanik1*, ku Gruevski është i akuzuar me, ndër krime tjera, me Bashkim kriminal sipas K. Penal, neni 394(1), VL kufizimi zbatohet në 2034. Këto kalkulime janë bërë sipas K. Penal, neni 107 dhe 108.

Në mungesë të një treguesi të qartë në K. Penal këta bazohen në supozimin se VL është i lidhur me datën e kryerjes së krimeve sipas aktakuzës, në vend të manifestimit të pasojave nga krimet.

3. Kohëzgjatja e arsyeshme e procedurave, praktikat e menaxhimit të gjykimit dhe efikasiteti procedural

3.1. Korniza ligjore ndërkombëtare

Në bazë të KEDNJ-së, Neni. 6 (1), "[n]ë vendosjen (...) e çdo akuze penale kundër tij, çdokush ka të drejtë për një shqyrtim të drejtë dhe publike brenda një afati të arsyeshëm". Formulime të ngjashme janë të përfshira në konventat e tjera të të drejtave të njeriut - siç është Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike⁹⁵ (ICCPR) - dhe në Statutet e gjykatave ndërkombëtare,⁹⁶ të cilat i referohen "të drejtës për t'u gjykuar pa vonesa të panevojshme". Qëllimi kryesor i kësaj garancie është "të sigurohet se personat e akuzuar nuk duhet të qëndrojnë nën një padi për një kohë të gjatë dhe se akuza është e caktuar".⁹⁷ Përveç kësaj, vonesat procedurale dhe shtyrjet mund të rrezikojnë efektivitetin dhe besueshmërinë e administrimit të drejtësisë.⁹⁸ Kjo garanci ka të bëjë me të gjitha fazat e procedurës, nga paditë formale ndaj të akuzuarit deri në aktgjykimin përfundimtar në apel.⁹⁹

Ajo që përbën një kohë të arsyeshme duhet të vlerësohet enkas për secilin rast. Ndër faktorët që duhen marrë parasysh janë kompleksiteti i rasteve, sjellja e të akuzuarit dhe sjellja e autoriteteve përkatëse.¹⁰⁰

Kompleksiteti i një rasti mund të rrjedhë nga numri i akuzave, numri i të pandehurve dhe dëshmitarëve, apo dimensionin ndërkombëtar i rastit. Lidhur me sjelljen e të akuzuarit,¹⁰¹ Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (GjEDNj ose Gjykata Evropiane) "nuk kërkon që personi i akuzuar për një vepër penale të bashkëpunojë aktivisht me autoritetet gjyqësore".¹⁰² Personat e akuzuar, në fakt, kanë të drejtë të marrin "përparësinë e plotë të resurseve të ofruara nga e drejta kombëtare në mbrojtjen e tyre".¹⁰³ Në një rast Gjykata Evropiane konsideroi se "edhe nëse numri i madh i avokatëve të pranishëm në dëgjimet dhe qëndrimi i tyre ndaj masave të sigurisë ngadalësuan procedurat deri në njëfarë mase, ato nuk janë faktorë që, të marra veçmas, mund të shpjegojnë kohëzgjatjen e një rasti".¹⁰⁴ Megjithatë, situata është e ndryshme kur ka prova që tregojnë se i akuzuari dhe avokati i tij kanë shfaqur një "vendosmëri për të qenë

⁹⁵ ICCPR, Neni 14(3)(c).

⁹⁶ Statutet e Tribunaleve ndërkombëtare të krimit për Ruandën dhe ish Jugosllavinë, neni 20(4)(c) dhe 21(4)(c), respektivisht; Rome Statute of the International Criminal Court, Art. 67(c).

⁹⁷ GjEDNj, *Wemhoff v. Germany*, Application no.2122/64, ¶ 18 (25 prill 1968); ECtHR, *Kart v. Turkey [GC]*, Application no.8917/05, ¶ 68 (03 dhjetor 2009); Shih gjithashtu UN Human Rights Committee, *CCPR General Comment 32* (2007), ¶ 35.

⁹⁸ GjEDNj, *H. v. France*, Application no.10073/82, ¶ 58 (24 tetor 1989); ECtHR, *Bottazzi v. Italy*, Application no.34884/97, ¶ 22 (28 korrik 1999); Shih gjithashtu OSCE –ODHIR, *Legal Digest of International Fair Trial Rights*, 2012, fq. 126. UN Human Rights Committee, *CCPR General Comment 32* (2007), ¶ 35.

⁹⁹ UN Human Rights Committee, *CCPR General Comment 32* (2007), ¶ 35.

¹⁰⁰ GjEDNj, *König v. Germany*, Application no.6232/73, ¶ 99 (28 qershor 1978); ECtHR, *Neumeister v. Austria*, Application no. 1936/63, ¶ 21 (27 qershor 1968), fq.38; ECtHR, *Ringeisen v. Austria*, Application no.2614/65, ¶ 110 (16 korrik 1971); GjEDNj, *Pélissier and Sassi v. France [GC]*, Application no. 25444/94, ¶ 67 (25 mars 1999); ECtHR, *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, Application no. 49017/99, ¶ 45(19 qershor 2003). UN Human Rights Committee, *CCPR General Comment 32* (2007), ¶ 35.

¹⁰¹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers*, 2003, fq. 270.

¹⁰² GjEDNj, *Yagci and Sargin v. Turkey*, Application no.16419/90&16426/90, ¶ 66 (08 qershor 1995).

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

pengues",¹⁰⁵ sidomos, kur të akuzuarit gjithnjë e më shumë i drejtohen veprimeve që mund të vonojnë procedurat, siç është sfidimi sistematik i gjykatësve.¹⁰⁶

Sa i përket autoriteteve gjyqësore,¹⁰⁷ në një rast që përfshin Turqinë, GjEDNj i konsideronte ata përgjegjës për vonesën e paarsyeshme të procedurave sepse, në kundërshtim me ligjin kombëtar, gjykatat kishin mbajtur mesatarisht një dëgjim në muaj dhe kishin pritur pothuajse gjashtë muaj para lirim të të akuzuarit në bazë të neneve sapo të shfuqizuara të Kodit Penal, të cilat ishin pjesë e kallëzimeve penale kundër tyre.¹⁰⁸ Në mënyrë të ngjashme, gjykatat vendase në Rusi u mbajt përgjegjëse për mungesën e dëshmitarëve dhe të pandehurve, gjë që shkaktonte shtyrjen e procedurave, duke pasur parasysh që ishte në kompetencën e tyre t'i dëdiciplinojë ata.¹⁰⁹ Në të njëjtin rast, autoritetet gjyqësore u konsideruan përgjegjëse sepse gjykimi duhej të rifillonte katër herë radhazi për shkak të zëvendësimeve në trupin gjykues, "duke rezultuar në një vonesë të paarsyeshme prej katër vjetësh".¹¹⁰

3.2. Korniza ligjore kombëtare për pezullimet dhe shtyrjet e gjykimeve

Në pajtim me LPP-në, neni 359(1), dëgjimi kryesor do të mbahet pa ndërprerje. Nëse nuk është e mundur të përfundojë dëgjimi kryesor gjatë një shqyrtimi të vetëm, Kryetari i Trupit Gjykes (KTGj) do ta pezullojë shqyrtimin për ditën e ardhshme të punës. Ky nen ruan parimin e "përqendrimit" të procedurave në një periudhë të kufizuar kohore. Qëllimi është të shmangen intervalet e gjata kohore ndërmjet paraqitjes së provave, argumenteve përmblyëse dhe shqyrtimit të aktgjykimit, me qëllim që të sigurohet që pjesa e fundit të pasqyrojë me saktësi gjetjet e gjykimit. Me fjalë të tjera, ky parim ka për qëllim parandalimin e ndikimit negativ të kohës në kujtesën e pjesëmarrësve (sidomos dëshmitarëve) dhe gjykatësve. Në praktikë, megjithatë, ngarkesa e punës së gjykatës (d.m.th. Gjykimet e shumëfishta të njëpasnjëshme të planifikuara çdo ditë) nuk lejojnë një ritëm kaq të shpejtë. Më shpesh, pra, gjykata pezullon ose shtyn shqyrtimin në një datë që mund të jetë mjaft e largët.

LPP bën dallimin midis pezullimit dhe shtyrjes së shqyrtimit. Në përgjithësi, pezullimi i shqyrtimeve qëndron brenda fiziologjisë së procesit gjyqësor penal. Kur një shqyrtim gjyqësor pezullohet, kjo do të thotë se shqyrtimi është mbajtur, por - siç ndodh shpesh, gjykimi nuk mund të përfundojë në të njëjtën ditë. Prandaj, gjykata vendosë vazhdimin e saj në një datë të mëvonshme. Në pajtim me LPP-në, neni 372(1), një pezullim mund të ndodhë kur KTGj urdhëron një pushim, ose për shkak të përfundimit të orëve të punës, ose për të mbledhur prova të caktuara në një periudhë të shkurtër kohore ose për qëllim të përgatitjes së rastit të prokurorisë

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ GjEDNj, *Eckle v. Germany*, Application no. 8130/78, ¶ 82 (15 korrik 1982); *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda., and Others v. Portugal*, Aplikimi nr..56637/10, 59856/10, 72525/10, 7646/11 & 12592/11, ¶ 48 (30 tetor 2014).

¹⁰⁷ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers*, 2003, fq. 270.

¹⁰⁸ GjEDNj, *Yagci and Sargin v. Turkey*, Aplikimi nr..16419/90&16426/90, ¶ 68(08 qershor 1995).

¹⁰⁹ Në lidhje me të pandehurin, pasi që ai ishte i ndaluar në paraburgim gjatë pjesës më të madhe së kohës së gjykimit, pjesëmarrja e tij varej nga autoritetet vendase përgjegjëse për transportimin e tij nga paraburgimi në gjykatë, Shih GjEDNj, *Tycho v. Russia*, Aplikimi nr. 56097/07, ¶ 68 (11 qershor 2015).

¹¹⁰ GjEDNj, *Tycho v. Russia*, Aplikimi nr. 56097/07, ¶ 68 (11 qershor 2015).

ose të mbrojtjes. Sidoqoftë, një pezullim nuk duhet të zgjasë më shumë se tetë ditë dhe shqyrtimi gjyqësor duhet gjithmonë të vazhdojë para të njëjtit gjykatës.¹¹¹

Në anën tjetër, kur një shqyrtim gjyqësor shtyhet, kjo do të thotë se shqyrtimi nuk ka ndodhur fare për shkak të arsyeve "patologjike". Një shtyrje ndodh në të gjitha rastet në të cilat nuk plotësohen kushtet e qenësishme për mbajtjen e gjykimit. Për shembull, për shkak të mungesës së njërit prej aktorëve kryesor në procedurë (shih në vijim nën-paragrafin 3.2.1) ose një nga arsyet e radhitura në LPP, neni 370(2).¹¹² KTGj do të shtyjë shqyrtimin vetëm deri në kohëzgjatjen e pengesës. Për më tepër, gjykata do të informojë dhe përditësojë rregullisht Kryetarin e Gjykatës lidhur me ekzistencën e vazhdueshme të arsyeve për shtyrjen e shqyrtimit, në mënyrë që ai/ajo të mund të ndërmerë masat e nevojshme për të përshpejtuar procedurat.¹¹³ Nuk mund të apelohej vendimi për shtyrjen e shqyrtimit.¹¹⁴

LPP, neni 371, rregullon skenarët që mund të ndodhin pas shtyrjes së shqyrtimit. Në veçanti, ajo përcakton se shqyrtimi kryesor do të fillojë nga fillimi (d.m.th. gjykimi fillon përsëri) në dy raste: i) kur ka ndryshuar gjykatësi individual ose përbërja e Trupit gjyqësor,¹¹⁵ ii) kur kanë kaluar më shumë se 90 ditë nga dëgjimi i mëparshëm.¹¹⁶ Dispozita e parë synon të sigurojë identitetin midis gjykatësve para të cilëve paraqitet prova dhe atyre që sjellin aktgjykimin.¹¹⁷ Dispozita e dytë synon të shmangë një kalim të tepërt të kohës midis një shqyrtimi dhe një tjetri, nën hijen e parimit të lartpërmendur të "përqendrimit" të procedurës. Shfaqja e cilësdo prej këtyre skenarëve mund të ketë pasoja serioze për të drejtën për t'u gjykuar brenda një kohe të arsyeshme dhe efikasitetin e përgjithshëm të procedurave. Për këtë arsye, LPP parashikon që në të dyja rastet, palët mund të bien dakord që të mos i pyesin sërish dëshmitarët që tashmë kanë dëshmuar, por thjesht të lexojnë deklaratën e tyre për procesverbalin.¹¹⁸

3.2.1. Shtyrja e shqyrtimit kryesor për shkak të mungesës së njërit prej aktorëve gjyqësorë

Përveç të pandehurit,¹¹⁹ prania e prokurorisë dhe e gjykatësit është gjithashtu thelbësore për mbajtjen e shqyrtimit. Në pajtim me LPP-në, neni 479(1), "shqyrtimi kryesor do të zhvillohet në praninë e prokurorit publik (...) dhe të pandehurit". Në pajtim me LPP, Neni 357(1), prania e vazhdueshme në shqyrtimin kryesor është i detyrueshëm për KTGj dhe anëtarët e Trupit gjyqësor. Lidhur me avokatin mbrojtës, LPP, Neni 74, rradhit rastet në të cilat pjesëmarrja e tij/saj në procedurë është e detyrueshme.¹²⁰ Ndërsa mungesa e gjykatësit dhe e prokurorit shkakton

¹¹¹ LPP, neni 372(2)(3).

¹¹² Konkretisht: i) lind nevoja për të mbledhur prova të reja që kërkojnë një periudhë të gjatë kohore; ii) i pandehuri është sëmurë mendërisht ose mendërisht jokoherent gjatë shqyrtimit kryesor, iii) prania e arsyeve të tjera serioze.

¹¹³ LPP, neni 2(3). Me të njëjtin vendim, gjykata mund të urdhërojë masat e nevojshme për të mbrojtur provat që mund të humbasin ose të shkatërrohen për shkak të shtyrjes, shih Neni 370 (4).

¹¹⁴ LPP, neni 5(3).

¹¹⁵ LPP, neni 371(2).

¹¹⁶ LPP, neni 371(3).

¹¹⁷ Ndër shkeljet esenciale të procedurës penale, LPP, Neni. 415, liston rastin në të cilin një gjykatës i që nuk ka marrë pjesë në shqyrtimin kryesor mori pjesë në diskutimin e aktgjykimimit.

¹¹⁸ LPP, Neni 371(2) dhe LPP, Neni 371(3).

¹¹⁹ Shih kapitullin 2 të këtij raporti.

¹²⁰ Konkretisht, i) kur i akuzuari është i paaftë të mbrojë veten me sukses ose kur ai/ajo është duke u gjykuar për një krim për të cilin ligji sjell dënim me burgim të përjetshëm, ii) gjatë periudhës së paraburgimit, iii) gjatë sjelljes së aktakuzës për një veprë penale të dënueshme me dënim burgu prej minimum 10 vjetësh, iv) gjatë negociimit të marrëveshjes për pranimin e fajësisë me prokurorinë, v) menjëherë pas vendimit për të gjykuar të pandehurin në

shqyrjen e shqyrtimit në të gjitha rastet, mungesa e avokatit mbrojtës shkakton shqyrjen e shqyrtimit vetëm kur prania e tij/saj është e detyrueshme.¹²¹

Në rast se prokurori dhe avokati mbrojtës nuk mund të marrin pjesë gjatë shqyrtimit, ata kanë për detyrë që të informojnë gjykatën dhe të tregojnë arsyet e tyre se pse nuk janë të lirë atë ditë.¹²² Lidhur me avokatin mbrojtës, LPP, neni 366, parashikon që avokati do ta informojë gjykatën për arsyen e mungesës së tij/saj "sapo të jetë i vetëdijshëm për këtë". Nëse avokati mbrojtës nuk paraqitet pa arsyetim ose largohet nga salla e gjyqit para përfundimit të shqyrtimit, gjykata do të kërkojë nga i pandehuri që të emërojë një avokat tjetër dhe ta shtyjë shqyrtimin për së paku 15 ditë, me qëllim që t'i japë kohë avokatit të ri kohë për t'u përgatitur.¹²³ E njëjta procedurë zbatohet kur i pandehuri vendos të shkarkojë avokatin e tij/saj (ose avokati jep dorëheqje nga rasti) gjatë shqyrtimit.¹²⁴ Në të gjitha rastet e tjera të tërheqjes së fuqisë së avokatit ose dorëheqjes vullnetare të avokatit (d.m.th. kur vendimi merret jashtë gjykatës në pritje të shqyrtimeve), "shqyrtimi kryesor do të vazhdojë pa asnjë vonesë".¹²⁵

Për të parandaluar sjelljet neglizhente nga palët (d.m.th., prokuroria dhe mbrojtja), LPP parashih sanksione nëse ata nuk e informojnë gjykatën për arsyet e mungesës së tyre. Në veçanti, gjykata mund t'i fajësojë palët për mospërfillje të gjykatës në pajtim me LPP, neni. 88(1) dhe t'i gjobisë me një shumë prej 200 deri 1200 euro.¹²⁶ Përveç kësaj, nga avokati mbrojtës mund të kërkohej përgjegjësi për "të gjitha shpenzimet që janë shkaktuar si rezultat i shqyrjes, nëse ai ose ajo mund të konsiderohet si përgjegjës".¹²⁷

Përfundimisht, prania e dëshmitarëve ose dëshmitarëve ekspertë të thirrur nga palët është gjithashtu e nevojshme (megjithëse, esencialisht nuk është thelbësore) për një trajtim të lehtë të procedurës. Në pajtim me LPP-në, Neni 368(1), nëse dëshmitari ose një dëshmitar ekspert nuk paraqitet, pavarësisht nga fakti që është thirrur në mënyrën duhur, gjykata mund të urdhërojë që menjëherë të sjellet në gjykatë nga policia. Në pajtim me paragrafin e dytë të së njëjtës dispozitë, edhe pse shqyrtimi kryesor mund të fillojë në mungesë të një dëshmitari të thirrur ose të një dëshmitari ekspert, gjykata ka të drejtën të vendosë nëse do të pezullojë ose të shtyjë shqyrtimin. Në mënyrë të ngjashme me palët në procedurë, gjykata mund të fajësojë dëshmitarët e munguar për mospërfillje dhe t'i gjobisë ato me një shumë midis 200 dhe 1200 euro.¹²⁸ Sa i përket dëshmitarëve ekspertë, LPP, Neni 237(3), parashih se gjoja do të jetë nga 500 deri në 1500 euro

mungesë. Në të gjitha rastet e lartpërmendura, nëse i pandehuri nuk cakton një avokat mbrojtës sipas zgjedhjes së tij/saj, atëherë gjykata cakton një *zyrtarisht*. LCP, Neni. 74(1) deri (6).

¹²¹ Shih LPP, Neni 364(1), që rregullon mungesën e prokurorit në shqyrtimin kryesor dhe LPP, Neni 366, që rregullon mungesën e avokatit mbrojtës në shqyrtimin kryesor. Shih gjithashtu LPP, Art. 348(2) që rregullon ftesën e palëve në shqyrtimin kryesor. Në bazë të kësaj dispozite, kur mbrojtja nuk është e detyrueshme, ftesa e të pandehurit specifikon se shqyrtimi nuk duhet të shtyhet për shkak të mungesës së avokatit mbrojtës.

¹²² LPP, Neni 364(1) dhe 366.

¹²³ LPP, Neni 371(4).

¹²⁴ LPP, Neni 371(4). Kjo dispozitë gjithashtu specifikon se "Në rrjedhën e mëtuqshme të shqyrtimit kryesor, një përsëritje e anulimeve ose revokimit të autorizimit do të lejohet vetëm me vendim të Trupit gjyqësor, nëse vërtetohet se nuk po bëhet me qëllim të shqyrjes së procedurës" .

¹²⁵ LPP, Neni 371(5).

¹²⁶ LPP, Neni 364(1) dhe 366.

¹²⁷ LPP, Neni 366

¹²⁸ LCP, Neni 368(3), 224 dhe 88(1).

dhe, ndërsa kur ekspertiza është kryer nga një "institucion profesional", gjoha do të jetë nga 1000 deri në 3000 euro.

3.3. Shkaqet për shtyrje dhe vonesa në rastet e PSP-së

Nga 316 shqyrtime të monitoruara ndërmjet nëntorit 2016 dhe nëntorit 2018, 104 janë shtyrë. Pra shkalla e shtyrjes është 33%. Mes viteve 2017 dhe 2018 numri i shtyrjeve është zvogëluar. Shkalla e shtyrjes në vitin 2017 ishte 56,5% (për dhjetë raste në vazhdim), ndërsa nga janari deri në nëntor 2018 ishte 29% (për 19 raste në vazhdim).¹²⁹

Siç shihet në kapitullin 2 të këtij raporti, mungesa e njërit prej të pandehurve është shkaku kryesor i shtyrjeve të rasteve të PSP-së (44 herë). Shkaqet tjera kryesore të shtyrjes ishin: i) çështjet procedurale dhe kundërshtimet e mbrojtjes (24 herë); ii) mungesa e avokatëve mbrojtës ose ndryshim në përbërjen e ekipit mbrojtës (16 herë); iii) mungesa e njërit prej gjykatësve ose ndryshim në përbërjen e trupit gjykues (14 herë); shkaqe të tjera, si mungesa e njërit ose më shumë dëshmitarëve (4 herë) ose mos qenia e lirë (okupimi) i sallës së gjyqit (2 herë). Mungesa e të pandehurve në rastet e PSP-së, është trajtuar në kapitullin 2 të këtij raporti. Nën-paragrafët e mëposhtëm trajtojnë shkaqet më të rëndësishme nga të tjerat të renditura më lartë.

¹²⁹Në vitin 2016, vetëm dy raste ishin në vazhdim e sipër (*Qendra dhe Forteza 2*), me një shqyrtim për rast, prej të cilave asnjë nuk u shty.

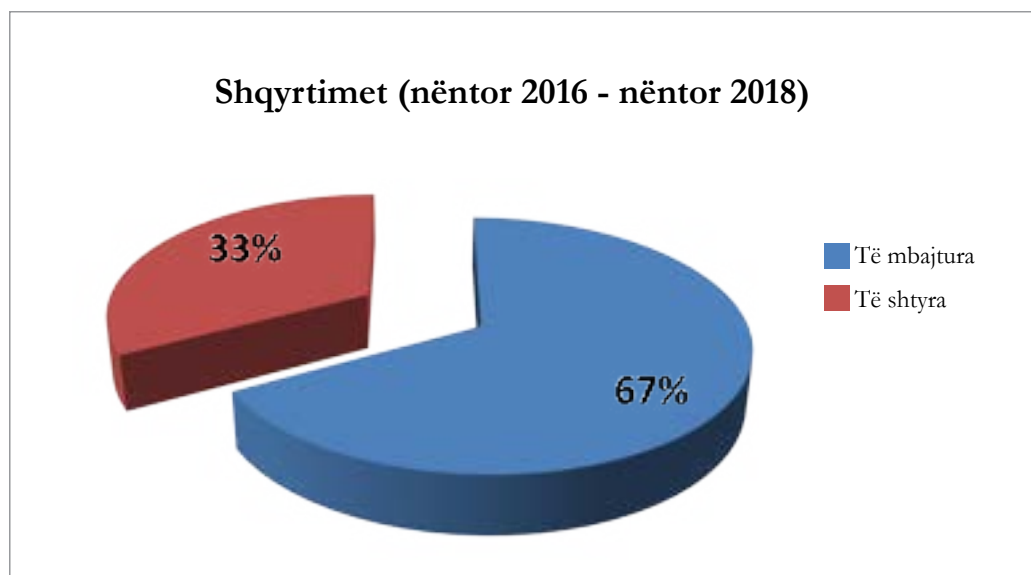
SHTYRJET NË RASTET E PSP-së nëntor 2016 – nëntor 2018

Numri i rasteve: 20¹

Numri i përgjithshëm i shqyrtimeve (shkalla e parë): 316

Numri i përgjithshëm i shtyrjeve: 104

Shkalla e shtyrjeve: 33%

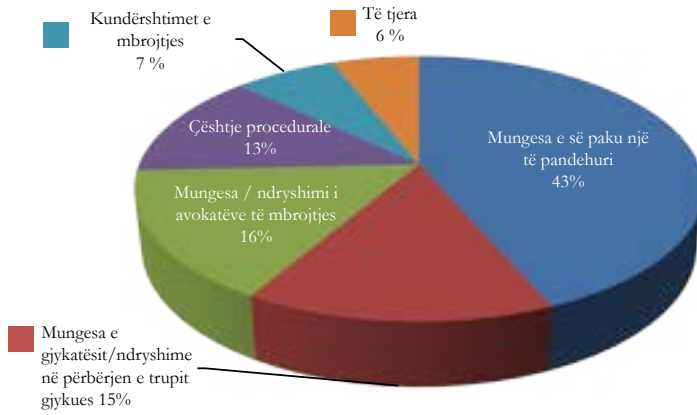

Shkallët e shtyrjeve sipas rasteve

1. GJITHSEJ (75%)
2. TARGET-FORTESA (60%)
3. QENDRA (48%)
4. TENDERËT (46%)
5. FORTESA 2 (45%)
6. TOPLIK (43%)
7. TITANIK 3 (37.5%)
8. TITANIK 1 (35%)
9. TORTURA (36%)
10. TNT (35%)
11. TITANIK 1 (35%)
12. TRANSPORTER (35%)
13. TREQIND (25%)
14. TREVNIK (25%)
15. TRUST (24%)
16. TRAJEKTORIA (22%)
17. TITANIK 2 (22%)
18. TARIFA (9%)
19. TANKU (6%)
20. TIFANI (0%)

¹Këto të dhëna kanë të bëjnë me rastet e inicuar nga PSP (rastet e marra nga PP dhe procedurat e ndara janë të përjashtuara) dhe i referohet procedurave të shkallës së parë.

Arsyet për shtyrje

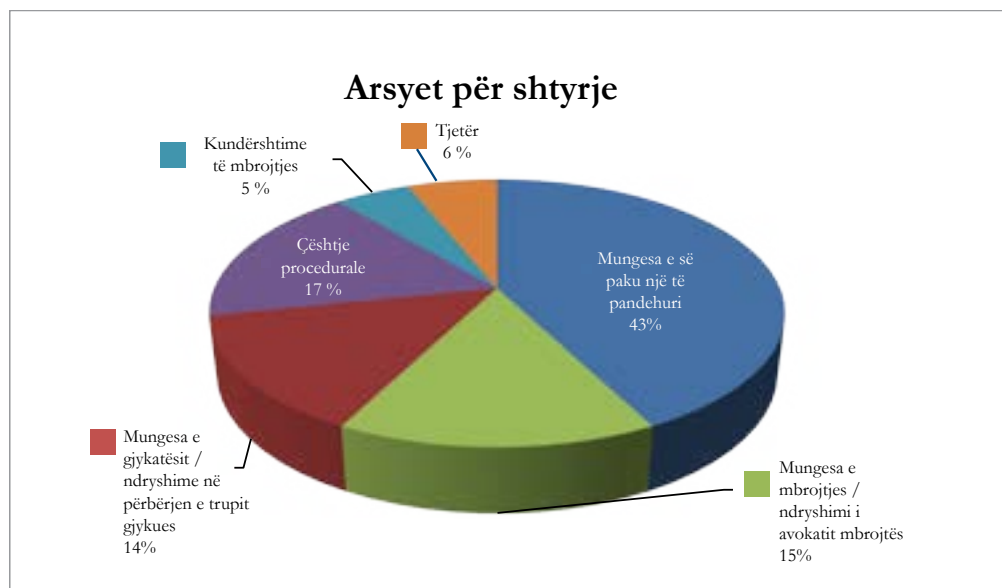
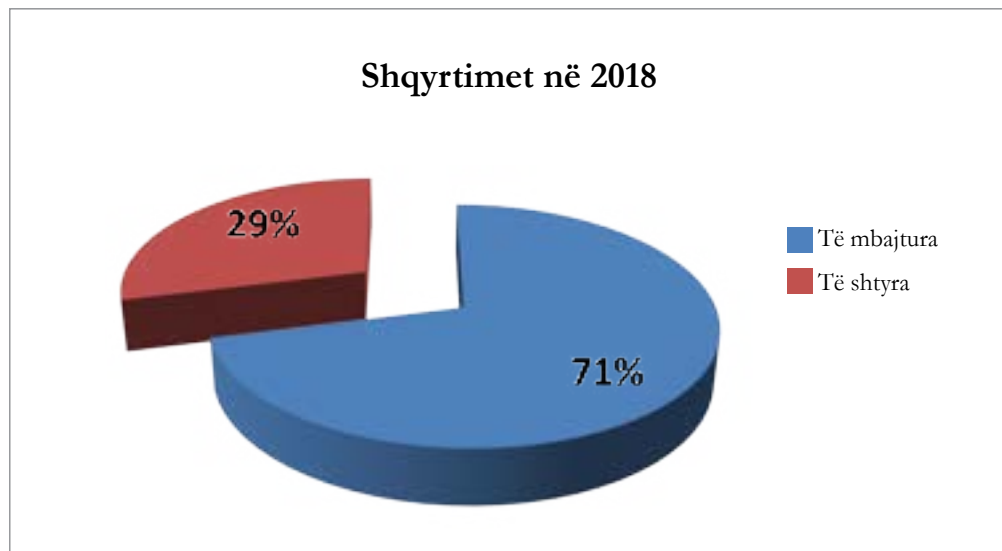
SHTYRJET NË RASTET E PSP-së (2018)

Numri i rasteve: 19¹

Numri i përgjithshëm i shqyrtimeve: 268

Numri shqyrtimeve të shtyra: 78

Shkalla e shtyrjes: 29%

¹ Këto të dhëna kanë të bëjnë me rastet e inicjuara nga PSP-ja (rastet e marra nga PP dhe procedurat e ndara janë të përjashtuara) dhe i referohen procedurave të shkallës së parë.

SHTYRJA E RASTEVE TË PSP (2017)

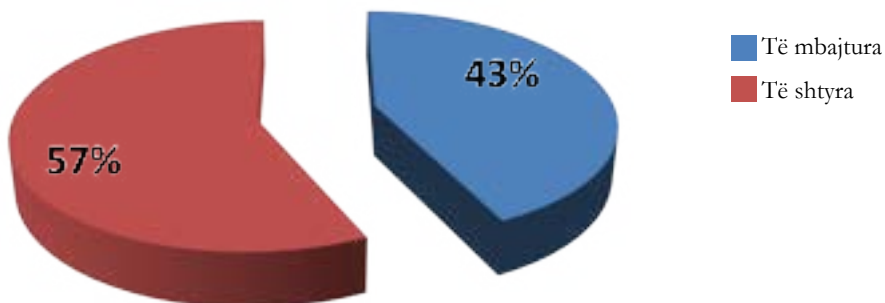
Numri i rasteve: 10¹

Numri i përgjithshëm i shqyrtimeve: 46

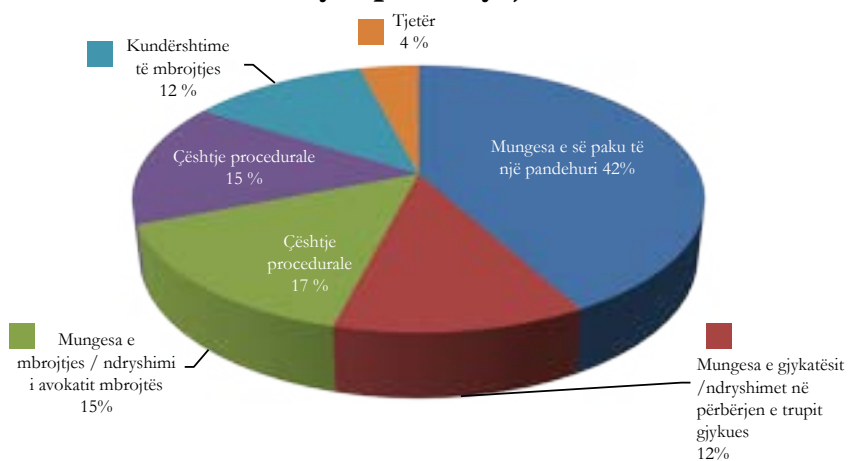
Numri i shqyrtimeve të shtyra: 26

Shkalla e shtyrjeve: 56,5%

Shqyrtimet në 2017

Arsyet për shtyrje

¹ Këto të dhëna kanë të bëjnë me rastet e inicjuara nga SPO (rastet e marra nga PP dhe procedurat e ndara janë të përjashtuara) dhe i referohet procedurave të shkallës së parë.

3.3.1. Çështje procedurale dhe kundërshtimet e mbrojtjes

Në 17 raste, shqyrtimet u shtynë për shkak të çështjeve procedurale. Konkretisht, çështje të tilla si mungesa e dosjes së lëndës për shkak të faktit se një gjykatë më e lartë po vendoste për një kërkesë të rastësishme (8 herë), probleme të zbulimit (5 herë), çështje lidhur me procesverbalin e shqyrtimit gjyqësor (2 herë) vonesa në deklasifikimin e dokumenteve nga Ministria e Punëve të Brendshme (MPB) (një herë), ndryshimet në aktakuzë gjatë procesit gjyqësor (një herë). Në shtatë raste, shqyrtimet u shtynë për shkak të kundërshtimeve nga ana e mbrojtjes, që lidhen me tri tema të mëdha që përcollën gjykimet e PSP-së: i) mungesa e pajisjeve të regjistrimit audio-video në sallat e gjyqit (3 herë); ii) kërkesat për largim të gjykatësve dhe/ose prokurorëve të PSP-së (3 herë); dhe iii) sfidë për legjitimitetin dhe pranueshmërinë e dëshmitarëve ekspertë të PSP-së (1 herë). Edhe pse numri i shtyrjeve aktuale për shkak të këtyre arsyeve nuk ishte shumë i lartë, kundërshtimet e mësipërme u ngritën pothuajse në të gjitha rastet, duke nxitur diskutime të gjata në sallën e gjyqit dhe duke shkaktuar vonesa në procedurë.

3.3.2. Mungesa e avokatëve mbrojtës ose ndryshimi në përbërjen e ekipit të mbrojtjes

Në 16 raste, shqyrtimi u shty për shkak të mungesës së një ose më shumë avokatëve mbrojtës (14 herë) ose për shkak të ndryshimit të përbërjes së ekipit të mbrojtjes (dy herë). Në nëntë raste, mungesa e avokatëve mbrojtës ishte për shkak të faktit se ata ishin të angazhuar në një gjykim tjetër të planifikuar për të njëjtën ditë dhe kohë. Për këtë arsye, në katër raste KTGj-ja i gjeti fajtor avokatët për mospërfillje dhe i gjobiti me 1000 euro secilin, sipas LPP, Neni 88(1).¹³⁰

3.3.3. Mungesa e njërit prej gjykatësve ose ndryshim në trupin gjyqësor

Mungesa e KTGj-së u regjistrua 11 herë. Në pothuajse të gjitha rastet, mungesa ishte për shkak të arsyeve shëndetësore.¹³¹ Megjithatë, në tre raste, shqyrtimi u shty për shkak të ndryshimit në përbërjen e trupit gjyqësor.¹³² Këto ndryshime duhet të shihen në lidhje me riorganizimin e Gjykatës Themelore Shkup I, e drejtuar nga Kryetari i sapo emëruar i Gjykatës. Edhe pse ndikimi i tabelës së re vjetore ishte minimal në aspektin e shtyrjeve (vetëm tre shqyrtime u shtynë në rastet që kishin shqyrtime të planifikuara shumë shpejt pas hyrjes në fuqi të tabelës së re organizative), kapitulli 5 i këtij raporti e rishqyrton këtë proces, duke pasur parasysh që parimi i pandërrueshmërisë së gjykatësve dhe procesi i caktimit të rasteve janë thelbësore për garantimin e pavarësisë dhe paanësisë së gjyqësorit.

3.4. Ritmi i përgjithshëm i gjykimeve të PSP-së

Shumica e aktakuzave të PSP-së (17 nga 20) janë parashtruar në mes të 29 dhe 30 qershorit 2017.¹³³ Deri në fund të janarit 2018, të gjitha 20 aktakuzat e PSP-së u konfirmuan.¹³⁴ Shumica e

¹³⁰ Në *Qendër*, më 5 nëntor 2018; në *Toplik*, më 21 shtator 2018; në *Titanik 3*, më 27 prill 2018; në *TNT* më 29 gusht 2018.

¹³¹ Vetëm në dy raste, në *Tenderët*, Kryetari i Trupit Gjyqësor (KTGj) kishte obligime të tjera të punës.

¹³² *Qendra* më 27 dhjetor, 2017, *Trajektoria* në 26 dhjetor 2017, *Targeti-Fortesa* më 17 janar 2018.

¹³³ Tre të fundit u ngritën më 14 shtator 2016 (*Fortesa 2* dhe *Qendra*) dhe më 5 prill 2017 (*Transportuesi*).

¹³⁴ Me vetëm një pjesërisht të konfirmuar (d.m.th. *Titaniku 2*).

gjykimeve të PSP-së filluan ndërmjet dhjetorit të 2017 dhe prillit të 2018.¹³⁵ Koha mesatare midis ngritjes së aktakuzave dhe fillimit të gjykitimit ishte 194 ditë (mbi gjashtë muaj). Siç është theksuar në raportin e parë të përkohshëm të Misionit, për rastet e PSP-së,¹³⁶ kjo kohë duket të jetë e tepruar. Fatkeqësisht, LPP nuk parashikon një afat të qartë për aktakuzat që duhet të konfirmohen nga gjykata.¹³⁷ Koha mesatare midis konfirmimit të aktakuzave dhe fillimit të gjykitimit ishte 68,5 ditë (mbi dy muaj). *Titaniku 2* ishte rasti ku kaloi perioda më e gjatë mes konfirmimit të aktakuzës dhe fillimit të gjykitimit (144 ditë), e pasuar nga *Transporter* (100 ditë), *Titaniku 1* dhe *Titaniku 3* (95 ditë); *Toplik* ishte rasti ku kaloi koha më e shkurtër mes konfirmimit të aktakuzës dhe fillimit të gjykitimit (30 ditë). Në të gjitha, pos në njërin prej rasteve të PSP-së, kohëzgjatja mes konfirmimit të aktakuzës dhe fillimit të gjykitimit nuk ishte në përputhje me LPP-në, Neni 345(2), në bazë të së cilës KTGj do të caktojë shqyrtimin kryesor brenda 30 ditëve nga data e pranimit të aktakuzës (ose 60 ditë për akuzat për krimin e organizuar).¹³⁸

Deri në mars 2018, pothuajse të gjitha 20 gjykitimet ishin në vazhdim e sipër. Shqyrtimet e secilit rast në përgjithësi ishin planifikuar të mbahen mjaft larg njëri-tjetrit. Në periudhën raportuese, numri më i madh i shqyrtimeve të planifikuara për një muaj është regjistruar në *Tanku* (me gjashtë shqyrtime të planifikuara në prill 2018) dhe *Titaniku 1* (me gjashtë shqyrtime të planifikuara në nëntor 2018). Në të gjitha rastet e tjera, numri i shqyrtimeve të planifikuara për një muaj rrallë herë tejkalonin tre. Mesatarja e përgjithshme e shqyrtimeve në rastet e PSP-së ishte një në muaj (për secilin rast). Në një rast, *Tenderët*, dy herë ndodhi që të kalojnë më shumë se 90 ditë mes shqyrtimit të parë dhe të ardhshmit. Prandaj në 29 Tetor 2018, gjykimi filloi që nga fillimi sipas LPP, Neni 371(3). Pasi që palët ranë dakord që sërish të pranonin deklaratat e hapjes dhe provat materiale në procesverbalin gjyqësor, rihapja e gjykitimit nuk shkaktoi një vonesë të madhe.

3.5. Praktikrat e menaxhimit të gjykimeve në rastet e PSP-së

3.5.1 Korniza ligjore ndërkombëtare dhe krahasuese në përgatitjen për shqyrtimin kryesor

Menaxhimi dhe përgatitja paraprake janë thelbësore për të siguruar që gjykimi të kryhet në mënyrën më të drejtë dhe të shpejtë. Kjo është veçanërisht e vërtetë në rastet komplekse, me vëllime të mëdha dëshmish dhe numër të madh dëshmitarësh të thirrur nga të dyja palët. Rëndësia e fazës paraprake të gjykitimit është shpjeguar mirë nga Doracaku mbi praktikrat e zhvilluara të Gjykatës ndërkombëtare penale për ish Jugosllavinë (GJNPIJ), sipas të cilit "pa menaxhim të fuqishëm para gjykitimit, gjykitimet do të jenë padrejtësisht të gjata, dëshmitarët do të

¹³⁵ Pesë raste filluan para dhjetorit 2017, respektivisht *Fortesa 2* (nëntor 2016), *Qendra* (dhjetor 2016), *Transportuesi* (shtator 2017), *Trusti* dhe *Treqind* (nëntor 2017).

¹³⁶ *Raporti i parë i përkohshëm për PSP-në*, OSBE Misioni në Shkup, 2018, fq. 80.

¹³⁷ LPP, nenet 331 dhe 332 vetëm e mandatojnë gjykatën që të caktojë një shqyrtim ose një shqyrtim për të rishikuar aktakuzën brenda tetë ditëve dhe 15 ditëve, respektivisht, nga marrja e kundërshtimit të të pandehurit ndaj aktakuzës. Megjithatë, ata nuk caktojnë një kohë me të cilën aktakuza duhet të konfirmohet ose të refuzohet.

¹³⁸ Në qoftë se KTGj nuk e cakton shqyrtimin kryesor brenda këtij afati, ai/ajo duhet të informojë Kryetarin e Gjykatës, i cili do të ndërmerr masat e nevojshme për të caktuar shqyrtimin kryesor.

thirren në mënyrë të panevojshme, koha e çmueshme e gjykatës do të konsumohet me çështje procedurale në vend që të shqyrtohen provat".¹³⁹

Mjeti kryesor i menaxhimit të rasteve tipik për juridiksionet anglo-saksone është e ashtuquajtura "seanca e statusit" (ose "seanca paraprake / shqyrtimi përgatitor"). Një seancen e statusit është një mbledhje e mbajtur para gjykimit ndërmjet palëve dhe gjykatësit që ka për qëllim përcaktimin e progresit me rastin dhe vendosjen e një afati kohor për çështjet e zbulimit gjatë gjykimit.¹⁴⁰ Një pjesë shumë e rëndësishme e një konference të statusit është përcaktimi se cilat prova do të lejohen në gjykim, duke përfshirë provat dhe dëshmitë e fituara në mënyrë të paligjshme, ose ato të parëndësishme. Përmes seancave të statusit, gjykata monitoron ecurinë e rasteve dhe jep udhëzimet e nevojshme me qëllim që të sigurojë procedura të drejta, të shpejta dhe me kosto efektive.¹⁴¹

Seancat periodike të statusit ishin mjete thelbësore për menaxhimin e rasteve në GJNPIJ,¹⁴² përmes të cilave gjykatësi gjatë përgatitjeve paraprake¹⁴³ (në tekstin e mëtejme: gjykatësi) do të siguronte që rasti ishte "i gatshëm" për gjykim. Për këtë qëllim, gjykatësi do të zhvillonte një plan pune që jep detyrimet e palëve dhe afatet kohore për përmbushjen e këtyre detyrimeve.¹⁴⁴

Duke ndjekur shembullin e GJNPIJ -së, gjykatat e Bosnjë dhe Herzegovinës (BiH) futën një sistem të ngjashëm të menaxhimit të përgatitjeve të shqyrtimit kryesor.¹⁴⁵ Neni 233-a i Kodit të Procedurës Penale të BiH (KPP) parasheh që gjatë përgatitjes për shqyrtimin kryesor gjyqësor, gjykata mund të mbajë një shqyrtim me palët në mënyrë që "të konsiderojë çështjet relevante për shqyrtimin kryesor gjyqësor". Kuptimi i kësaj dispozite u zgjerua në mënyrë progresive nga praktika e gjykatave dhe u bë bazë ligjore për mbajtjen e seancave të statusit, të cilat tani më janë një praktikë e mirëfilltë në gjykatat e BiH.¹⁴⁶

¹³⁹ ICTY, *Manual on Developed Practices*, 2009, fq. 53, në: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/manual_developed_practices/icty_manual_on_developed_practices.pdf.

¹⁴⁰ Shih US Legal në: <https://definitions.uslegal.com/s/status-conference/>.

¹⁴¹ Seancat e statusit nuk duhet të ngatërrohen me shqyrtimet për konfirmimin e aktakuzës, ku gjykata vlerëson nëse prokuroria ka paraqitur prova të mjaftueshme që rasti të shkojë në gjyq. Qëllimi i ekzaminimit të integritetit të aktakuzës para gjykimit është që të sigurohet se ka prova të mjaftueshme kundër të pandehurit për të merituar mbajtjen e një gjykimi.

¹⁴² Rregulla 65-*bis* and 65-*ter* ICTY Rules of Procedure and Evidence (RPE). Shih gjithashtu, ICTY, *Manual on Developed Practices* (*supra*, fn. 139), fq. 56-60.

¹⁴³ Gjykatësi i përgatitjeve paraprake ishte njëri nga gjykatësit e Trupit gjyqësor i caktuar nga KTGj.

¹⁴⁴ Rregulla 65-*ter* (D)(ii) GJNPIJ RPE. Në pajtim me Rregullën 65-*ter* (E) (i), një detyrim i tillë ishte parashtrimi i fletëparaqitjeve paraprake dhe lista e provave, përmbajtja e të cilave ishte e sistemuar deri në detajet më të vogla. Ndër të tjera, dosja e përgatitjeve paraprake të prokurorisë përmbante, për secilën akuzë të aktakuzës, një përmbledhje të provave të cilat prokuroria kishte ndërmend t'i përdorë, si dhe përshkrimin e formës së përgjegjësisë së shkaktuar nga i akuzuari. Në pajtim me Rregullën 65-*ter* (E) (ii), lista e dëshmitarëve përfshinte një përmbledhje të fakteve mbi të cilat do të dëshmonte secili nga dëshmitarët, si dhe pikat përkatëse të aktakuzës të cilave ju referohej dëshmia. Është me rëndësi të ceket se lista gjithashtu tregonte edhe kohën e parashikuar për çdo dëshmitar si dhe koha e përgjithshme që është e nevojshme për të paraqitur rastin e prokurorisë (shih Rregullën 65-*ter* (E) (ii) (f)). Në pajtim me Rregullën 65-*ter* (F), dosja e përgatitjeve paraprake e mbrojtjes përfshinte një deklaratë me shkrim që përcaktonte në përgjithësi natyrën e mbrojtjes së të akuzuarit dhe çështjet me të cilat i akuzuari nuk pajtohet në dosjen e përgatitjeve paraprake të prokurorisë.

¹⁴⁵ Gjykatësja Minka Kreho, *Essay on Trial management practices in BiH*, në dokumentacionin e Misionit.

¹⁴⁶ *Ibid*.

3.5.2 Korniza ligjore kombëtare mbi rolin e kryetarit të trupit gjykues

LPP i jep KTGj-së kompetenca të gjera menaxheriale gjatë shqyrtimit kryesor. Në pajtim me LPP, Neni 358(1), "Kryetari i trupit gjykues (...) kryeson me shqyrtimin kryesor". Kjo detyrë përfshin sigurimin e eliminimit të "çdo gjëje që mund të vonojë procedurat dhe që nuk i shërben qëllimit të qartësimit të çështjeve".¹⁴⁷ Me të njëjtën logjikë, kur një rast është veçanërisht kompleks për shkak të numrit të të pandehurve ose vëllimit të provave, "KTGj mund të vendosë të devijojë nga rendi i rregullt i shqyrtimit kryesor".¹⁴⁸ Kjo do të thotë se, për shembull, ai/ajo mund të vendosë që të ndajë paraqitjen e provave që kanë të bëjnë me krime të caktuara ose të pandehur të caktuar. Me fjalë të tjera, KTGj ka të drejtë të përshtatë rendin e veprimeve procedurale sipas nevojave të rastit.¹⁴⁹

Në pajtim me LPP-në, Neni 347, KTGj ka një rol shumë të rëndësishëm edhe në lidhje me pranimin e provave në gjykim. Përveç kompetencës për të përjashtuar provat e paligjshme,¹⁵⁰ LPP qartë i lejon KTGj-së të deklarojë të papranueshme provat të cilat janë "të paqarta, jo të plota ose me qëllim të shtyjnë në mënyrë të konsiderueshme procedurën" ose kur synon të përcaktojë fakte që nuk janë relevante për rastin.¹⁵¹ Veçanërisht, LPP, Neni 347(2), i jep KTGj-së një mjet i rëndësishëm për menaxhimin e rasteve, duke i lejuar asaj/atij që të thërrasë palët që të paraqiten para gjykatës "me qëllim që të elaborojnë kërkesat e tyre lidhur me pranimin e provave ose kundërshtimet e tyre ndaj tyre".¹⁵²

Shtrirja e kësaj dispozite është shumë e ngushtë, me atë që qëllimi i saj duket të jetë vetëm vendimi për përjashtimin e mundshëm të provave.¹⁵³ Megjithatë, duke ndjekur shembullin e BiH (shih *supra* paragrafin 3.5.1 më sipër), interpretimi e nenit 347(2) mund të zgjerohet në mënyrë që të jep një bazë ligjore për futjen e mbajtjes së seancave të statusit përpara gjykimit dhe, nëse lind nevoja, edhe gjatë rrjedhës së gjykimit. seancat e statusit janë një mjet kryesor i menaxhimit të gjykimeve që synon riorganizimin e rrjedhës së procedurave, duke shmangur vonesat dhe joefikasitetin. Konkretisht, seancat e statusit do të ishin shumë të dobishme për: i) identifikimin e çështjeve të cilat më së miri do të duhej t'i adresojnë dhe zgjidhin para fillimit të gjykimit, siç janë sfidat e kompetencës së gjykatës ose prokurorisë, konflikti i kompetencës ndërmjet gjykatave ose zyrave të prokurorisë që kanë të bëjnë me pranueshmërinë e provave (d.m.th., argumentet se disa prova duhet të përjashtohen nga gjykimi ose që disa persona duhet ose nuk mund të dëshmojnë); duke planifikuar kohën e nevojshme për leximin e aktakuzës dhe argumenteve fillestare të palëve; ii) përcaktimi/vlerësimi i numrit të dëshmitarëve që nevojiten për të dëshmuar secilën pikë të aktakuzës si dhe kohën që kjo kërkon; iii) vlerësoje kohën e nevojshme për paraqitjen e provave materiale.

¹⁴⁷ LPP, Neni 358(2).

¹⁴⁸ LPP, Neni 359(2).

¹⁴⁹ OSBE Misioni në Shkup, *Commentary to the Law on Criminal Procedure*, 2018, fq. 734.

¹⁵⁰ LPP, Neni 347(1)(1), i cili e fuqizon KTGj-në që të përjashtojë provat e grumbulluara në mënyrë të paligjshme, prova që nuk mund të përdoren ose që kanë të bëjnë me fakte të cilat me ligj nuk mund të dëshmohen. Veçanërisht, dëshmitë e paligjshme do të përjashtohen edhe më herët, gjatë fazës së konfirmimit të aktakuzës, në pajtim me LPP, Neni 336(4).

¹⁵¹ LPP, Neni 347(1)(2) dhe(3).

¹⁵² LPP, Neni 347(2).

¹⁵³ Kjo mbështetet nga titulli i artikullit: "Refuzimi i provave të ofruara".

3.5.3. Korniza ligjore kombëtare për rregullat e provave

LPP-ja e reformuar ka aprovuar një sistem hibrid, pjesërisht hetues dhe pjesërisht kundërshtues.¹⁵⁴ Në lidhje me rregullat e provave, LPP-ja mishëron një procedurë të drejtuar nga palët, ku palët janë të përfshira në mbledhjen e provave dhe paraqitjen e rasteve të tyre përkatëse.¹⁵⁵ Faza e provës fillon me paraqitjen e provave nga prokuroria (dëshmitë e dëshmitarëve dhe dëshmitë e dokumentuara), të pasuara me prezantimin e provave të mbrojtjes. Gjatë kësaj faze, palët pritet të udhëheqin me provat duke parashtruar pyetje.¹⁵⁶ LPP-ja përfshin parime të caktuara të provave që gjenden në sistemet kundërshtuese. Në pajtim me LPP-në, Neni 383, "gjatë shqyrtimit të një rasti, lejohet ekzaminimi i drejtpërdrejtë, ekzaminimi i tërthortë dhe përsëri i drejtpërdrejtë".

Ekzaminimi i drejtpërdrejtë është marrja në pyetje e një dëshmitari nga pala e cila e ka thirrur atë. Ky është ekzaminimi i parë i një dëshmitari mbi një çështje që nuk është në kuadër të ekzaminimit paraprak të dëshmitarit. Qëllimi i ekzaminimit të drejtpërdrejtë është nxjerrja e provave në mbështetje të fakteve që partia kërkon të provojë. Pyetjet e drejtpërdrejta të ekzaminimit janë të hapura, duke i lejuar dëshmitarit të tregojë tregimin e tyre në gjykatë.¹⁵⁷ Në ekzaminimin e drejtpërdrejtë, dëshmitari në përgjithësi është "i favorshëm" ndaj palës që e ka thirrur atë. Për këtë arsye, pyetjet që kahëzojnë (d.m.th., pyetjet që i sugjerojnë dëshmitarit përgjigjen që pala ekzaminuesve e dëshiron¹⁵⁸) nuk janë të lejuara.¹⁵⁹

Qëllimi i kundër ekzaminimit është të diskreditojë dëshminë ose dëshmitarin para gjykatësve.¹⁶⁰ Prandaj, pyetjet e kundër ekzaminimit kanë tendencë të jenë shumë të theksuara dhe specifike, duke sugjeruar përgjigje "po" ose "jo" dhe janë të kufizuara në temat e përfshira në ekzaminimin e drejtpërdrejtë ose në çështjet relevante për të vlerësuar kredibilitetin e dëshmitarit. Është shumë e rëndësishme, që gjatë kundër ekzaminimit, pala mund të bëjë pyetje sugjeruese, në të cilat ai/ajo lejohet që të sugjerojë përgjigje dëshmitarit.

Gjatë fazës së provave, KTGj e luan rolin e tij mbikëqyrës dhe menaxherial. Në pajtim me LPP-në, Neni 385(1), KTGj-ja "kontrollon mënyrën dhe rendin e ekzaminimit të dëshmitarëve (...), duke siguruar efikasitetin, ekonominë e procedurave dhe sipas nevojës, për vërtetimin e së vërtetës". Më e rëndësishmja është se, KTGj vendosë mbi kundërshtimet e palëve lidhur me pranueshmërinë e pyetjeve.¹⁶¹ Veçanërisht, me kundërshtim, ai/ajo ndalon "pyetje dhe përgjigje në pyetje që janë parashtruar më para, nëse ai ose ajo e konsideron të papranueshme ose të

¹⁵⁴ OSBE Misioni në Shkup, *Raporti i parë i përkoishëm i PSP-së*, 2018, fq. 11.

¹⁵⁵ OSBE Misioni në Shkup, *Provat dhe kundërshtimet: Standardet vendore dhe ndërkombëtare*, në: <https://www.osce.org/mission-to-skopje/315111?download=true>, 2017, pg. 7-9.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Shembuj të pyetjeve të ekzaminimit të drejtpërdrejtë përfshijnë: "Ku jeton? Sa fëmijë i keni? Ku punoni?"

¹⁵⁸ Shembull i pyetjes sugjeruese: "A nuk është e vërtetë që ju i keni thënë Filanit se makina ishte vjedhur?", Në krahasim me "A i keni thënë ndonjë gjë Filanit?", e cila nuk është sugjeruese.

¹⁵⁹ LPP, Neni 384(2) dhe 385(4).

¹⁶⁰ Në sistemin e vendit nuk ka juri.

¹⁶¹ LPP, Neni 385(8), "gjykatësi do të vendosë menjëherë, me vendim, për çdo kundërshtim të ngritur verbalisht gjatë procesit të shqyrtimit të dëshmitarëve, dëshmitarëve ekspertë dhe të palës së dëmtuar në shqyrtimin kryesor". Për më tepër, në bazë të LPP-së, Neni 385(7), ai/ajo "do të kujdeset për pranueshmërinë e pyetjeve, vlefshmërinë e përgjigjeve, ekzaminimin e drejtë dhe arsyetimin e kundërshtimeve".

parëndësishme për rastin".¹⁶² Përfundimisht ai/ajo garanton ekonominë e procedurës duke refuzuar "paraqitjen e provave nëse ai ose ajo e konsideron të panevojshme dhe që nuk ka rëndësi për rastin dhe jep shpjegim të shkurtër të arsyeve për të".¹⁶³

3.5.4. Çështjet nga gjykimet paraprake në rastet e PSP-së

Ekipet e mbrojtjes në rastet e PSP-së paraqitën shumë parashtrësia për çështjen paraprake. Përveç vërejtjeve lidhur me mungesën e pajisjeve të regjistrimit audio-video në sallën e gjyqit (shih kapitullin 4 të këtij raporti, paragrafi 4.5.1), në shumë raste, avokatët e mbrojtjes parashtruan prashtrësia që kundërshtonin kompetencën e PSP-së dhe sfiduan ligjshmërinë e provave të caktuara, veçanërisht bisedat e përgjuara. Edhe pas vendimeve të Gjykatës së Apelit në favor të pranimit të bisedave të përgjuara me qëllim të konfirmimit të aktakuzave, mbrojtja vazhdoi të sfidojë mundësinë e pranimit të tyre në fillim të gjykimit në pothuajse të gjitha rastet.¹⁶⁴ Aq më tepër, mbrojtja denoncoi mangësitë gjatë procesit të zbulimit dhe kundërshtoi ligjshmërinë dhe pranueshmërinë e dëshmiave të disa dëshmitarëve ekspertë të PSP-së. Derisa përmbajtja e disa prej këtyre kundërshtimeve do të trajtohen më tutje në raport, ky paragraf trajton mënyrën se si janë ngritur parashtrësia nga palët dhe si janë trajtuar nga gjykata.

40

Siç duket KTGj-të asnjëherë nuk e kanë përdorur mjetin për menaxhimin e gjykimeve të ofruar nga LPP, Neni 347(2). Me fjalë të tjera, ata asnjëherë nuk i thirrën palët të paraqiten para gjykatës përpara fillimit të gjykimit, me qëllim që të zgjidhin çështjet paraprake lidhur me përjashtimin e provave. Në një rast, gjykata shprehimisht e refuzoi kërkesën e mbrojtjes për këtë qëllim.¹⁶⁵ Si pasojë, në të gjitha rastet mbrojtja ngriti kundërshtimet e saja për herë të parë në shqyrtimin kryesor. Kështu, një pjesë e konsiderueshme e shqyrtimeve të para të secilit rast u shpenzua për të diskutuar çështjet paraprake, duke vonuar fillimin e fazës së provave. Gjatë diskutimeve mbi çështjet paraprake, KTGj-të plotësisht respektuan të drejtën e palëve për të paraqitur argumentet e tyre, duke lejuar kohë të mjaftueshme që mbrojtja të adresojë kërkesat e saj në gjykatë dhe që PSP t'i përgjigjet atyre. Sidoqoftë, kjo shpesh rezultoi në debate të gjata dhe të përsëritura, ku avokatët mbrojtës, vazhdimisht përsërisnin argumentet e njëri-tjetrit ndërsa PSP-ja duke iu përgjigjur po të njëjtave kundërshtime.

Duke pranuar faktin se është thelbësore që ti jepet kohë e mjaftueshme rasteve të palëve, gjykatësit mund të interpretojnë rolin e tyre menaxherial në mënyrë më proaktive në mënyrë që të shmangin joefikasitetin dhe vonesat. Kjo është veçanërisht e vërtetë kur bëhet fjalë për çështje paraprake. KTGj-të duhet të përdorin plotësisht mjetet e menaxhimit të gjykimeve që LPP-ja i siguron ata, duke i thirrur palët para gjykatës me qëllim që të zgjedhin çështjet paraprake të provave në pajtim me LPP, Neni 347(2). Siç argumentohet në paragrafin 3.5.2, fushëveprimi i kësaj dispozite mund të zgjerohet për të mbuluar të gjitha çështjet e mundshme paraprake në mënyrë që, sapo që të zgjidhen, gjykimi nuk do të "rëndohet" me pyetje që nuk lidhen ngushtë

¹⁶² LPP, Neni 385(2).

¹⁶³ LPP, Neni 385(3).

¹⁶⁴ Vendimet e Gjykatës së Apelit, të cilat pasuan pas vendimit të gjykatës së njëjtë në gushtit 2017, për të pranuar përgjigjet si dëshmi në gjykim në rastin e *Qendrës*, shprehimisht e la të hapur mundësinë për mbrojtjen që të ri-sfidojë pranueshmërinë e përgjimeve pas fillimit të procesit gjyqësor. Për më tepër detaje, shih OSBE Misionin në Shkup, *Raporti i parë i përkohshëm i PSP-së*, 2018, fq. 71-77.

¹⁶⁵ *Trusti*, me 14 nëntor 2017.

me përmbajtjen e rastit në fjalë. Më e rëndësishmja është se futja e mekanizmave të seancave të statusit do t'i lejonte KTGj-së të planifikojë paraprakisht zbulimin e gjykimit me palët, të bien dakord për sasinë dhe llojin e provave që do të futen, duke përjashtuar ato që janë shprehimisht të parëndësishme ose të tepërta.

3.5.5. Faza e provave në rastet e PSP-së

Në periudhën e mbuluar nga ky raport shumë nga rastet¹⁶⁶ që janë në vazhdim e sipër janë ende në fazat e hershme të paraqitjes së provave nga PSP-ja. Vetëm katër raste - *Tarifa*, *Trevnik*, *Titanik 3* dhe *Titanik 2*, arritën në fazën e paraqitjes së provave nga ana e mbrojtjes (e cila, me ligj, e ndjek atë të prokurorisë). Prandaj, analiza dhe vëzhgimet e përmbajtura në paragrafët e mëposhtëm duhet të kuptohen brenda kufizimit në fjalë.

3.5.5.1. Komunikimet e përgjuara

Në periudhën e mbuluar nga ky raport, PSP paraqiti përgjimet si dëshmi në pothuajse të gjitha rastet.¹⁶⁷ Pothuajse 2000 biseda të përgjuara u dëgjuan në sallën e gjyqit (audio-skedarët u lëshuan në një laptop të pajisur me dy altoparlantë). Më shumë se gjysma e bisedave u lëshuan në rastin *Titanik 1*, kundër ish-Kryeministrit dhe zyrtarëve të tjerë të lartë qeveritarë për shkeljet e pretenduara zgjedhore. Një rast tjetër me një numër të konsiderueshëm të përgjimeve ishte *Trajektorja* - kundër ish-kryeministrit dhe zyrtarëve të tjerë të lartë qeveritarë për dyshimin se abuzonin pozitat e tyre gjatë zgjedhjes së një kontraktori për ndërtimin e dy seksioneve të autostradës - me 315 biseda. Në tre raste - *Titanik 1*, *Trajektorja* dhe *TNT* - PSP-ja gjithashtu paraqiti si dëshmi mesazhe me tekst të përgjuar (mbi 1000 SMS), të cilat u projektuan në një ekran derisa PSP-ja e lexoi përmbajtjen e tyre para gjykatës.

Në të gjitha rastet, PSP-ja nuk ofroi informacion lidhur me kontekstin në të cilin ndodhën bisedat/SMS-et dhe/ose lidhja e tyre me aktakuzën. Në disa raste¹⁶⁸ PSP-ja nuk deklaroi emrat e personave të përgjuar para se të lëshonin audio skedarin në gjykatë,¹⁶⁹ duke lënë gjykatësit dhe publikun që të qëllonjë autorët nga zërat dhe tema e bisedës. Në të paktën dy raste,¹⁷⁰ kjo është bërë me kërkesë të mbrojtjes, sipas së cilës ndërlidhja e emrave me bisedat do të ishte e padrejtë, pasi që PSP-ja nuk mund të dëshmonte identitetin e personave që flisnin në përgjimet.

Kjo metodë e paraqitjes së provave nuk është më efektive. Në mungesë të çfarëdo shpjegimi nga PSP-ja, ishte e vështirë për publikun ose për gjykatësit të kuptonin përmbajtjen e shumë prej bisedave. Në disa raste, të gjitha shqyrtimet u shpenzuan vetëm duke dëgjuar përgjime, pa ndonjë informacion në lidhje me rëndësinë e tyre ose lidhjen që mund të kishin me faktet kryesore të rastit. Përshtypja e monitoruesve të OSBE-së është se PSP-ja nuk ka zgjedhur në mënyrë të

¹⁶⁶ Deri në nëntor 2018, pesë raste u përfunduan në shkallën e parë (*Fortesa 2*, *Tank*, *Tiffany*, *Tregind* dhe *Trusti*) dhe kështu, 15 raste ishin në vazhdim e sipër.

¹⁶⁷ Me përjashtim të *Fortesa 2*, *Fortesa-Target*, *Transportuesi*, *Qendra*.

¹⁶⁸ *Tank*, *Trusti*, *Trajektorja* dhe *Titanik 1*.

¹⁶⁹ PSP-ja prezantoi bisedat duke lexuar vetëm numrat e telefonit prej ku e kishin origjinën, si dhe kohën dhe datën e bisedës.

¹⁷⁰ *Trajektorja* dhe *Titanik 1*.

mjaftueshme biseda inkriminuese, kështu duke futur në dëshmi materiale me vend dhe pa vend. Situata ishte edhe më konfuze kur emrat e bashkëbiseduesve nuk u theksuan.

Të njëjtat konsiderata janë të vërteta edhe për SMS-at. Në të paktën një rast, PSP lexoi thujse 260 mesazhe me tekst për tre orë pa ndërprerje.¹⁷¹ Megjithatë në rastin e SMS-ve, PSP-ja deklaronte emrat e dërguesit dhe të pranuesit, shumë SMS përmbanin shkurtesa ose fjalë të koduara që nuk u shpjeguan.

3.5.5.2. Dëshmi të dokumentuara

Me dëshmi të dokumentuara nënkuptohet çdo lloj prove që mund të paraqitet në formën e dokumenteve (siç janë kontratat, pranimet e pagesave, planet urbanistike, etj.), Si dhe çdo lloj pajisje në të cilën mund të ruhet informacioni (siç janë fotografitë, audio dhe video-incizimet). Në periudhën e mbuluar nga ky raport, PSP-ja paraqiti mbi 4000 pjesë të dëshmive të dokumentuara në gjykim. Rasti me numrin më të madhe të provave të dokumentuara ishte *Trusti*, me 1560 dokumente,¹⁷² e pasuar nga *TNT*,¹⁷³ *Thesari*¹⁷⁴ dhe *Tenderët*,¹⁷⁵ me më shumë se 600 dokumente. PSP-ja e ka zhvendosur këtë dëshmi në dosje duke lexuar numrin e ekspozitës dhe titullin e çdo dokumenti për procesverbalin (d.m.th. duke lexuar listën e provave në gjykatë). Duke pasur parasysh numrin e madh të dokumenteve, në të gjitha rastet palët ranë dakord të lexonin përmbajtjen aktuale të dokumenteve (ose një pjesë të saj) vetëm atëherë kur mbrojtja e konsideronte të nevojshme.¹⁷⁶ Megjithatë, në disa raste leximi i listës së provave të PSP-së zgjati për orë të tëra.¹⁷⁷ Në disa raste, PSP-ja e shoqëroi leximin e dokumenteve me projektimin e përmbajtjes së tyre në mur.¹⁷⁸

Të njëjtat konsiderata të bëra për prezantimin e bisedave të përgjuara mund të aplikohen edhe në dëshmitë e dokumentuara. PSP-ja nuk ka dhënë asnjë informatë sfondi apo kontekstuale lidhur me provat që ajo i ka prezantuar, ose rëndësinë e tij në këtë rast. Përveç kësaj, PSP-ja nuk ka shpjeguar se si lidhen dokumentet me pjesën tjetër të provave në këtë rast (përgjimet dhe dëshmitë e dëshmitarëve). Nga shkëmbimet midis gjykatësve dhe palëve në sallën e gjyqit, ishte e qartë se PSP-ja dhe gjykatësit besonin se shpjegimi i tillë dhe informacioni i sfondit nuk ishte i nevojshëm, sepse "gjithçka do të sqarohet gjatë argumenteve përmbyllëse".¹⁷⁹ Si rezultat, paraqitja e provave të dokumentuara të PSP-së ishte jashtëzakonisht e vështirë të ndiqej nga publiku. E njëjta gjë me sa duket është e vërtetë edhe për gjykatësit, të cilët, sipas LPP-së së reformuar, kanë njohuri të kufizuara vetëm për materialet që palët i paraqesin në gjykim.

¹⁷¹ *Trajektorja*, 26 tetor 2018.

¹⁷² Shqyrtimi i 23 nëntor 2017.

¹⁷³ Shqyrtimi i 3 korrik, 10 shtator, 25 tetor dhe 30 tetor 2018.

¹⁷⁴ Shqyrtimi i 10 shtator, 27 shtator, 2 nëntor, 15 nëntor dhe 29 nëntor 2018.

¹⁷⁵ Shqyrtimi i 14 maj dhe 20 qershor 2018.

¹⁷⁶ Në pajtim me LPP, Neni 392(4), çdo ekspozitë e hyrë në procesverbalin e gjykimit do të lexohet [plotësisht], përveç nëse palët nuk kanë rënë dakord ndryshe.

¹⁷⁷ Me 24 prill 2018, në *Treqind*, PSP-ja lexoi listën e provave për pesë orë. E njëjta ndodhi me *Tenderët* më 14 maj 2018.

¹⁷⁸ TNT, *Tenderët*, *Trevnik* dhe *Toplik*.

¹⁷⁹ Ndër të tjerat, shqyrtimi i rasitë *Trusti*, 23 nëntor 2017 dhe *Tenderët*, 29 tetor 2018.

Video-incizimet u prezantuan si dëshmi nga PSP-ja në dy raste, *TNT* dhe *Tortura*. Në *Torturë*, 51 video incizime u lëshuan gjatë tre shqyrtimeve.¹⁸⁰ Me pranimin e qartë nga PSP-ja, disa pjesë të videove të cilat PSP-ja i paraqiti si dëshmi ishin krejtësisht të parëndësishme për rastin. Për këtë arsye, PSP-ja kërkoi që të lejohej të lëshojë vetëm pjesët relevante (d.m.th. një ose dy minuta nga 45). Mbrojtja e kundërshtoi këtë kërkesë dhe kërkoi që PSP-ja të lëshojë çdo video në tërësi, duke pretenduar se, meqë "mbrojtja po i shikonte këto video për herë të parë", ajo duhej të ishte e sigurtë se videot nuk përmbanin informata relevante. Është e paqartë se pse PSP-ja nuk e ka zgjedhur paraprakisht pjesën relevante të videos dhe ta paraqesë si provë në gjykatë, ku me pranimin e saj të qartë, ishte e tepërt dhe e panevojshme për rastin. Sidoqoftë, problemi themelor duket të ishte se videot nuk u janë shpalosur mbrojtjes paraprakisht. Në mungesë të zbulimit paraprak, mbrojtja e kishte të justifikuar kërkesën që të lëshohen të gjitha videot. Përmes zbulimit paraprak, dhe duke rënë dakord me mbrojtjen të lëshojnë vetëm fragmente të videos në fjalë, efikasiteti i procedurave do të ishte maksimizuar.

3.5.5.3. Dëshmitë e dëshmitarëve¹⁸¹

Në periudhën raportuese dëshmuuan 350 dëshmitarë të PSP-së. Rasti me numrin më të madh të dëshmitarëve ishte *Titaniku 1*, ku PSP propozoi 191 dëshmitarë.¹⁸² Në të paktën tetë raste, shumë nga dëshmitarët e thirrur nga PSP-ja u thirrën gjithashtu nga mbrojtja si dëshmitarë të mbrojtjes.¹⁸³ Kjo shtroi pyetje se si dhe kur mbrojtja kishte të drejtën të bënte ekzaminimin e drejtpërdrejtë të dëshmitarëve të tij, të cilët gjithashtu ishin dëshmitarë të PSP-së. Në disa raste, KTGj vendosi të bashkojë paraqitjen e rasteve të prokurorisë dhe të mbrojtjes duke lejuar mbrojtjen që të kryejë ekzaminimin e drejtpërdrejtë menjëherë pas ekzaminimit të tërthorë.¹⁸⁴ Në raste të tjera, KTGj-të vendosën ta thërrasin përsëri dëshmitarin gjatë prezantimit të çështjes së mbrojtjes.¹⁸⁵ Sido që të jetë, në të gjitha rastet KTGj-të respektonin të drejtën e mbrojtjes dhe lejuan që avokatët të kryejnë ekzaminimin e drejtpërdrejtë të dëshmitarëve të cilët i kishin thirrur.

Fakti që prokuroria dhe mbrojtja shpesh mbështeteshin tek dëshmitarët e njëjtë, është e pazakontë. Në disa raste, PSP-ja thirri dëshmitarë të cilët ishin qartë "armiqtësorë" dhe më tepër përkrahës të pozitës së mbrojtjes, në vend të asaj të PSP-së. Si rrjedhojë, mbrojtja shpesh nuk e shfrytëzonte të drejtën për t'i ekzaminuar tërthorazi ose i largonte ata nga lista e dëshmitarëve, pasi që gjatë ekzaminimit të drejtpërdrejtë dëshmitarët kishin treguar një histori në favor të të pandehurve. Kjo ishte veçanërisht e dukshme në rastet *Treqind* - kundër një ndihmësi të ish Ministrit të Punëve të Brendshme, i akuzuar për shpërdorim të pozitës së tij në blerjen e 300 automjeteve përmes prokurimit publik - dhe *Tanku* - kundër ish-Kryeministrit, ish Ministrit të Punëve të Brendshme dhe njërit nga asistentët e saj lidhur me abuzimin e një procedure të

¹⁸⁰ 3 tetor, 1 nëntor and 20 nëntor 2018.

¹⁸¹ Ky term përfshinë edhe dëshmitarët ekspertë.

¹⁸² Në kohën e shkrimit të këtij raporti, ky rast nuk kishte arritur në fazën e ekzaminimit të dëshmitarëve.

¹⁸³ *Qendra, Transporteri, Trusti, Treqind, Topliku, Tank, Titanik 3 dhe Titanik 2* Vetëm në *Tank, Treqind, Trusti, Tarifa* dhe *Trevniku*, mbrojtja kishte dëshmitarë plotësues nga ata të PSP-së. Konkretisht, mbrojtja ftoi 26 dëshmitarë në *Tank*, dy dëshmitarë në *Treqind*, katër dëshmitarë në *Trusti*, 19 dëshmitarë në *Tarifë* dhe një dëshmitar në *Trevnik*.

¹⁸⁴ *Tanku, Titaniku 3, Qendra, Transporteri, Trusti* dhe *Treqind*.

¹⁸⁵ *Topliku* dhe *Titaniku 2*.

prokurimit publik për blerjen e një makine luksoze.¹⁸⁶ Në të dy rastet, disa nga dëshmitarët e PSP-së dëshmuar se procedurat e prokurimit publik në fjalë ishin plotësisht të ligjshme.¹⁸⁷ Prandaj, mbetet pyetja se përse PSP-ja kishte vendosur t'i thërrasë këta dëshmitarë në radhë të parë si dhe në lidhje me teorinë e PSP-së për rastin.

Në raste të tjera, dëshmitarët e PSP-së ishin thjesht të padobishëm, në kuptimin që ata pretendonin se nuk mbanin mend asgjë nga një episod i caktuar, ose se nuk kishin qenë aty, ose nuk ishin në gjendje që të dinin se për çfarë po pyeteshin. Për shembull, në rastin *Transporter* - lidhur me manipulimin e procedurës së prokurimit publik për transportin e nxënësve në komunën e Manastirit - katër dëshmitarët e PSP-së që dëshmuar në shqyrtimin e 27 prillit 2018¹⁸⁸ nuk mund t'i përgjigjeshin shumë prej pyetjeve të PSP-së sepse ato lidhen me procedurat që ishin jashtë kompetencave të tyre apo fakteve që nuk i kishin dëshmuar. Për më tepër, në disa raste disa nga dëshmitë dukeshin të tepërta ose të panevojshme.

Në mungesë të ndonjë indikacioni se këta dëshmitarë kishin ndryshuar deklaratat që ato kishin dhënë gjatë hetimeve (PSP-ja nuk dukej e habitur me mënyrën se si po shpalosej dëshmia dhe nuk kërkonte të jepte deklarata të mëparshme të dëshmitarëve gjatë ekzaminimit në gjykatë në LPP, Neni 388(4)¹⁸⁹), është e arsyeshme të konstatohet se PSP-ja jo çdo herë ka zgjedhur në mënyrë adekuate personat për të thirrur në mbështetje të rastit të saj. Thirrja e dëshmitarëve, të cilët në rastin më të mirë, nuk sjellin informacione të dobishme në gjykatë dhe, në skenarin më të keq, nuk e konfirmojnë teorinë e prokurorisë për rastin, dhe nuk nxisin procedura të qeta dhe efikase.

Një problem tjetër i dukshëm në lidhje me marrjen në pyetje të dëshmitarëve. Në shumë raste, PSP filloi ekzaminimin e drejtpërdrejtë me pyetjen "më tregoni gjithçka që dini për ..."¹⁹⁰, e cila është shumë e hapur dhe nuk e drejton në mënyrë të mjaftueshme dëshmitarin për të përqendruar përgjigjen e tij/saj në atë që është e rëndësishme për rastin. Në disa raste, kjo i lejoji dëshmitarin që të jep përgjigje shumë të gjata që largoheshin nga pikëpamja e diskutimit. Në përgjithësi, si PSP-ja ashtu edhe mbrojtja, dukej se po përpiqeshin mjaft me teknikat e drejtpërdrejta dhe ato të kundër ekzaminimit.

3.6. Konkluzion

Ndërmjet nëntorit 2016 dhe nëntorit 2018, shkalla e shtyrjes së 20 rasteve të PSP-së të shqyrtuara nga ky raport ishte 33% (1/3). Ndarja e këtyre të dhënave tregon një përmirësim të

¹⁸⁶ Të dy rastet u përfunduan në shkallën e parë gjatë periudhës raportuese. Çështja *Tanku* u përfundua në shkallën e dytë kundër dy të pandehurve, dënimet e të cilëve janë bërë përfundimtare (shih kapitullin 1, paragrafi 1.3).

¹⁸⁷ *Tanku*, shqyrtimi i 10 Prill 2018, ku dëshmuar tre dëshmitarë të PSPsë. Konkretisht, një këshilltar në kabinetin e MPB-së për prokurim publik, Shefi i kabinetit të njëjtë të MPB-së dhe një punonjës i kompanisë në të cilin favorizohet procesi i prokurimit publik. *Treqind*, shqyrtimi i 23 mars 2018, ku dëshmuar katër dëshmitarë të PSP-së (të gjithë punonjës të MPB-së).

¹⁸⁸ Një punonjës i Komunës së Manastirit (shërbimet e kontabilitetit), drejtori i një kompanie transportuese në Manastir, një punonjës i Ministrisë së Financave dhe shefi i Departamentit të Arsimit të Komunës së Manastirit.

¹⁸⁹ Në pajtim me LPP-në, Neni 388(4), nëse gjatë procesit gjyqësor paraqiten prova konkrete të cilat çojnë në përfundimin se dëshmitari është ekspozuar ndaj dhunës, kërcënimit, premtimeve të shpërblimeve financiare ose përfutimeve të tjera në mënyrë që të mos dëshmojnë ose të jepen dëshmi të rreme, prokurori publik gjatë procedurës paraprake mund të pranohet si dëshmi me vendim të gjykatës.

¹⁹⁰ *Tanku*, PSP shqyrtimi i drejtpërdrejtë i pesë dëshmitarëve në shqyrtimin e 20 Marsit 2018.

konsiderueshëm në ritmin e rasteve mes vitit 2017 (shkalla e shtyrjes prej 56,5% për 10 raste në vazhdim e sipër) dhe vitit 2018 (shkalla e shtyrjes 29% për 19 raste në vazhdim e sipër).¹⁹¹ Falë përpjekjeve të të gjithë aktorëve të përfshirë, deri në fund të vitit 2018 numri i shtyrjeve më nuk kualifikohet si një problem strukturor.

Ky kapitull, megjithatë, ka theksuar shkaqet e tjera të vonesave në gjykimet e PSP-së, që kanë ndikuar në efikasitetin e përgjithshëm të procedurave. Shkaqet e tilla mund të grupohen në dy kategori kryesore, të cilat kanë të bëjnë me menaxhimin e shqyrtimit nga KTGj dhe mënyrën në të cilën janë paraqitur dëshmitë nga palët në gjykim.

Së pari, dështimi për të trajtuar dhe për të zgjidhur çështjet procedurale (p.sh., kundërshtimet lidhur me pranueshmërinë e provave të caktuara ose ankesat që kanë të bëjnë me procesin e zbulimit) para fillimit të gjykimit, rezultuan në vonesa të konsiderueshme në fillimin e fazës së provave gjatë procedurave. Mjedisi më i përshtatshëm për adresimin dhe sjelljen e vendimeve mbi parashtrirat para gjykimit do të ishte një seancë e statusit në pajtim me LPPnë, Neni 347. Në mungesë të një mekanizmi të tillë, mbrojtja paraqiti vërejtje në lidhje me çështjet paraprake në fillim të gjykimit, duke nxitur diskutime që zgjatën për orë të tëra.

Së dyti, ky kapitull ka analizuar mënyrën se si janë prezantuar bisedimet e përgjuara (rreth 2000 audio-skedarë), dëshmi të dokumentuara (mbi 4000 dokumente) dhe dëshmi të dëshmitarëve (350 dëshmitarë) janë paraqitur në gjyq nga PSP-ja. Përfundimi i përgjithshëm është se në shumë raste PSP-ja nuk ka përzgjedhur në mënyrë adekuate materialin që duhej paraqitur gjatë gjykimit dhe nuk ka shpjeguar në mënyrë të duhur rëndësinë e provave në fjalë dhe lidhjen e tyre me aktakuzën. Duke pasur parasysh kompleksitetin e rasteve të PSP-së dhe rëndësinë e tyre për interesin publik, është thelbësore që gjykatësve (dhe, aq sa është e mundshme, publikut) t'ju paraqiten faktet kryesore dhe provat e rasteve në një mënyrë të qartë, logjike dhe të fokusuar. Për më tepër, si PSP-ja ashtu edhe mbrojtja, dukej se po përpiqeshin me teknikat e drejtpërdrejta dhe ato kundër ekzaminimit.

¹⁹¹ Asnjë shtyrje nuk është regjistruar në vitin 2016.

4. Balancimi i efikasitetit me drejtësinë

4.1. E drejta për kohë të përshtatshme dhe mjete për të përgatitur mbrojtjen e në personi

Efikasiteti dhe të qenurit ekspeditiv janë komponentë të rëndësishme të së drejtës për gjykim të drejtë. Nga ana tjetër, këto nuk mund të arsyetojnë devijime nga ligji dhe shkeljen e të drejtave të të akuzuarit.¹⁹² Efikasiteti i procedurave të gjyimit doemos duhet të jenë të balancuara kundrejt drejtave të të pandehurit për të pasur kohë dhe resurse të mjaftueshme për të përgatitur mbrojtjen. Kjo drejtë është e paraparë me GjEDNj, artikulli 6(3)(b)¹⁹³, i cili e mbron të akuzuarin nga gjykimi i shpejtë.¹⁹⁴ Një aktivitet i konsiderueshëm nga ana e të akuzuarit mund të komprometon çdo gjë që është “e domosdoshme” për të përgatitur gjykimin kryesor. I akuzuari duhet të ketë mundësinë për të organizuar mbrojtjen në mënyrë të përshtatshme dhe pa kufizime në lidhje me mundësinë për të vënë të gjitha argumentet relevante në mbrojtje para gjykatës së gjyimit dhe kështu të ndikojë në rezultatin e procedurës.¹⁹⁵

4.1.1. Mjete të përshtatshme: Qasje në dosjen e rastit

Mjetet që janë në dispozicion për të gjithë të akuzuarit me vepër penale duhet të përfshijnë dhe mundësinë që të njoftohen me rezultatet e hetimeve të bëra gjatë procedurave me qëllim të përgatitjes së mbrojtjes.¹⁹⁶ Detyrimi i prokurorisë për të zbuluar provat, andaj, është thelbi i drejtës së të akuzuarit për gjykim të drejtë. Si pasojë e natyrës së hetimeve penale, para gjyimit, prokuroria ka më tepër kohë dhe resurse në dispozicion se sa që ka mbrojtja për të përgatitur rastin e saj. Për më tepër, ka një qasje të privilegjuar deri tek disa informata. Zbulimi i provave nga ana e autoriteteve të zbatimit të ligjit, andaj, është thelbësore për të mundësuar barazinë e armëve në procedura penale.

Në modelin evropjano-kontinental, faza e zbulimit e merr formën e së drejtës në qasje në dosjen e hetimeve, gjë që ndodh, më së voni, në fund të hetimit.¹⁹⁷ Me vendosjen e jurisprudencës e GjEDNj, në fund të hetimit, mbrojtjes duhet të i jepet qasje të plotë dhe të pakufizuar në dosjen e prokurorisë, në kohë të përshtatshme para fillimit të gjyimit.¹⁹⁸ E drejta për qasje në dosjen e lëndës mbulon të gjithë materialin në posedim të prokurorisë, duke përfshirë dëshmi shfaqësuese. Kjo qasje e plotë dhe i pakushtëzuar mund të kufizohet vetëm për qëllime legjitime. Për shembull, për të ruajtur të drejtat themelore të individëve të tjerë sikur që janë dëshmitarë në rrezik prej hakmarrjes, ose për të ruajtur ndonjë interes të rëndësishëm publik, sikurse në rastet ku i

¹⁹² “Megjithëse është e rëndësishme të kryhen procedurat me një shpejtësi të mirë, kjo nuk duhet të bëhet të bëhet në kurriz të të drejtave procedurale të njëres prej palëve”, Shih GjEDNj, *OAO Nefyanyaya Kompaniya Yukos v. Russia*, Aplikimi nr. 14902/04, ¶ 540 (15 dhjetor 2014).

¹⁹³ OSCE –ODHIR, *Përmbledhja ligjore e të drejtave ndërkombëtare të drejtësisë*, fq. 121 dhe 128.

¹⁹⁴ GjEDNj, *Borisova v. Bulgaria*, Aplikimi nr. 56891/00, ¶40 (21 mars 2007); GjEDNj, *Malofeyeva v. Russia*, Aplikimi nr. 36673/04, ¶ 115 (30 gusht 2013).

¹⁹⁵ GjEDNj, *Koronev and Karpenko v. Ukraine*, Aplikimi nr. 17444/04, ¶ 66 (21 janar 2011).

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Michele Caianiello, *Access to and Limits on Evidence Dossiers in Civil Law Systems (Qasje dhe kufizimet në dosjet e provave në sistemet e të evropjano-kontinental)*, The Oxford Handbook of Criminal Process, Edited by Darryl K. Brown, Jenia Iontcheva Turner, dhe Bettina Weisser, 2019, fq. 564.

¹⁹⁸ M. Caianiello, *supra* fn. 197, fq. 575-576, duke i referuar rastit Öcalan, ku GjEDNj konstatoi një shkelje të së drejtës për një gjykim të drejtë sepse mbrojtja iu dha qasje në dosjen vetëm pak javë para fillimit të gjyimit dhe hetimet ishin shumë komplekse dhe prodhuan një sasi të madhe të provave. Shih gjithashtu GjEDNj, *Öcalan v. Turkey*, Aplikimi nr. 46221/99, ¶30, 36, 138-149 (12 maj 2005).

akuzuari mund të shkakton paragjykime në ndonjë hetim në vijim ose të dëmton sigurinë kombëtare në mënyrë të serioze.¹⁹⁹Vendimi për të refuzuar qasje në disa materiale nuk do të bëhet nga autoritetet hetimore dhe prokuroria në mënyrë njëanshme, por nga autoritet gjyqësor (ose së paku duhet të jetë temë shqyrtimit gjyqësor). Në *Roma dhe Davis kundër UK*, GjEDNj konstatoi se kur "vetë prokuroria përpiqet të vlerësojë rëndësinë e informacionit të fshehtë për mbrojtjen dhe i peshon këto kundër interesit publik në mbajtjen sekrete të informatave", shkelet e drejta për gjykim të drejtë.²⁰⁰Konkretisht, prokuroria detyrimisht duhet të parashtron provat në pyetje para gjykatësit të rastit me qëllim që t'i mundëson të merr vendim për zbulimin e tyre ose jo.²⁰¹Në këtë kuptim, gjykatësi ka një "detyrë që të monitorojë gjatë gjithë gjykimit drejtësinë e provave ose devijimi i tyre nga kjo, të provave të mbajtura si të pazbuluara".²⁰²Duke vepruar kështu, gjykatësi i rastit duhet të vlerëson interesin publik për të fshehur provat nga mbrojtja krahas interesit të të akuzuarit, dhe duhet t'i mundëson mbrojtjes mundësinë për pjesëmarrje në procesin e vendimmarrjes në mënyrë më të madhe të mundshme.²⁰³Ç'është e rëndësishme, ky shqyrtim duhet të vjen si rezultat i konsiderimeve të arsyetuara.²⁰⁴

Kur kryhen disa veprime hetimore ose procedurale, mbrojtja mund të lejohet të inspektojë dosjen e prokurorisë edhe para përfundimit të hetimit. Një rast i tillë është arrestimi dhe paraburgimi në procedurën paraprake i të dyshuarit në pritje të fillimit të gjykimit. Për shkak të "ndikimit dramatik të heqjes së lirisë mbi të drejtat themelore të personit në fjalë",²⁰⁵avokatët duhet të kenë qasje në ato *dokumente në dosjen hetimore të cilat janë thelbësore* për të kundërshtuar në mënyrë efektive ligjshmërinë e paraburgimit të klientit të tyre.²⁰⁶Rrjedhimisht, sa i përket paraburgimit në procedurën paraprake, qasja në dosjen e lëndës është e kufizuar në provat që janë "thelbësore" për të kundërshtuar në mënyrë efektive paraburgimin.

Përveç GjEDNj-së, BE-ja ka hartuar rregullat e veta për qasje në dosjen e lëndëve. Neni 7 i Direktivës së BE-së 2012/13 mbi të Drejtën e Informimit në Procedurën Penale rregullon "qasjen në materialet e rastit", duke pasqyruar jurisprudencën e GjEDNj-së për këtë çështje.²⁰⁷

4.1.2. Koha e mjaftueshme

Sa i përket kërkesës për kohë të mjaftueshme, pjesa më e madhe e jurisprudencës së GjEDNj-së lidhet me çështjet që kanë të bëjnë me sasinë e kohës për inspektimin e dosjes, periudhën ndërmjet njoftimit të akuzave dhe mbajtjes së shqyrtimit, apo "ngjarjeve" të tjera pas të cilave mbrojtës duhet t'i jepet kohë për të rregulluar pozitën, për të përgatitur një kërkesë ose për të parashtruar ankesë.²⁰⁸"Ngjarjet" e tilla mund të përfshijnë ndryshime në aktakuzë,²⁰⁹prezantim i provave të reja nga ana e prokurorisë,²¹⁰ose një ndryshim të përnjëhershëm dhe drastik në

¹⁹⁹GjEDNj, *Donssett v. U.K.*, Aplikimi nr.39482/98, ¶ 42 (24 qershor 2003).

²⁰⁰GjEDNj, *Rowe and Davis v. UK*, Aplikimi nr. 28901/95, ¶ 63 (16 shkurt 2000).

²⁰¹Ibid., ¶ 66.

²⁰²GjEDNj, *P.G. and J.H. v. U.K.*, Aplikimi nr.44787/98, ¶ 71 (25 shtator 2001).

²⁰³GjEDNj, *Mirilashevili v. Russia*, Aplikimi nr.6293/04, ¶ 205-206 (11 dhjetor 2008).

²⁰⁴Ibid.

²⁰⁵GjEDNj, *Fodale vs Italy*, Aplikimi nr. 70148/01, ¶ 42 (23 tetor 2006).

²⁰⁶Ibid., ¶ 41.

²⁰⁷ See <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0013&from=EN>. Shih gjithashtu M. Caianiello, *supra* fn. 197, fq. 576-579.

²⁰⁸GjEDNj, *Miminoshvili v. Russia*, Aplikimi nr. 20197/03, ¶ 141 (28 qershor 2011).

²⁰⁹GjEDNj, *Pélissier and Sassi v. France*, Aplikimi nr. 25444/94, ¶ 62 (25 mars 1999).

²¹⁰GjEDNj, *G.B. v. France*, Aplikimi nr. 44069/98, ¶60-62 (2 janar 2002).

mendimin e një eksperti gjatë gjykimit.²¹¹Për pjesën më të madhe, jurisprudenca e GjEDNj vlerëson përshtatjen e kohës në raport me çështjet dhe fazat e procedurës që kanë të bëjnë me rastin e njëjtë. Me fjalë tjera, nuk merr parasysh faktorët siç janë koha e përgjithshme që avokatët mbrojtës mund t'ia kushtojnë përgatitjes së një rasti në krahasim me detyrimet e tyre tjera.

4.2. Korniza ligjore kombëtare për qasjen në dosjen e lëndës

E drejta e përgjithshme e të pandehurit për të pasur kohë të mjaftueshme dhe mjete për të përgatitur mbrojtjen e tij/saj është e mishëruar në LPP, neni 70, i cili specifikon se kjo e drejtë përfshin mundësinë për të hyrë në dosjen e lëndës dhe “për tu njohur me çdo provë të mundshme inkriminuese ose shfajësuese”, si dhe të komunikojnë me një mbrojtës të zgjedhur. Detyrimi përkatës i prokurorit për të "vënë në dispozicion të të pandehurit të gjitha provat inkriminuese që janë mbledhur gjatë hetimit, si dhe çdo provë shfajësuese që mund të jetë e dobishme për mbrojtjen" është dhënë në LPP, neni 302(5).

LPP-ja përmban një proces të zbulimit “pasiv”, në kuptimin që ai nuk vendos një detyrim aktiv për prokurorin që të bëjë kopje të provave dhe ta dorëzojë atë në mbrojtje, por një detyrim pasiv për ta bërë dosjen e lëndës në dispozicion të mbrojtjes për inspektim. Në pajtim me LPP-në, neni 302, prokurori duhet ta njoftojë të dyshuarin dhe avokatën e tij/saj për përfundimin e procedurës hetimore. Sipas nenit 302(3), një informim i tillë duhet të informojë dyshuarin se dosja e lëndës gjindet në hapësirat e PSP, ndërsa i dyshuari dhe avokatën e tij/saj kanë të drejtën të qasjen dhe të bëjnë kopje (*prepis*) të dëshmive që përmbahen aty. Qëllimi i këtij zbulimi është dhënia e mundësisë që i dyshuari të njihet për herë të parë me provat kundër tij/saj të mbledhura gjatë hetimit. Ky zbulim është thelbësor për mbrojtjen, në mënyrë që të përgatitet strategjia në funksion të konfirmimit të procesit të aktakuzës dhe, ndoshta, fillimit të gjykimit.

Versioni në gjuhën angleze i LPP përkthen fjalën “*prepis*” me “kopje”. Sidoqoftë, në praktikën lokale fjala “*prepis*”, në këtë kontekst, shpreh një koncept i cili në gjuhën angleze përkthehet më mirë me “marrje të shënimeve”. Me fjalë të tjera, mbrojtjes duhet t'i lejojehet të ketë qasje tek dosja e lëndës por nuk e ka të drejtën eksplicite as të fotokopjoj dokumentet brenda zyrave të prokurorisë, e as të merr çfarëdo pjese të dëshmive jashtë për ta bërë këtë. Kështu i mbetet vullnetit të mirë të prokurorisë që të sigurojë mbrojtjen me kopjet e dëshmive të përmbajtura në dosjen e lëndës. Kjo kornizë ligjore dështon nga praktikat më të mira të krijuara, në atë se ajo nuk garanton mjaftueshëm qasjen e konsiderueshme në dosjen e lëndës për mbrojtjen, sidomos në raste të ndërlikuara me vëllim të madh të dëshmive. Krahas kësaj, si përmendet në Komentet e LPP, fjala “*prepis*” është e papërshtatshme, duke pasur parasysh të gjitha llojet e mundshme të provave që gjenden në dosjen e prokurorit.²¹²Përveç dokumenteve “tradicionale” dosja e lëndës mund të përmbajë edhe lloje të ndryshme të provave digjitale, siç janë e-mailat, fotografi digjitale, video dhe audio dosje të ruajtura në CD ose USB . Fjalës “*prepis*”, andaj, duhet t'i jepet një interpretim më i gjerë, që t'i lejojë mbrojtjes të bëjë kopje të çdo lloji të provave, pa dallim të formatit.²¹³Mënyra e vetme për ta bërë këtë të mundur është t'u lejojehet avokatëve mbrojtës të

²¹¹Ibid., ¶69-70.

²¹²Komente mbi ligjin për procedurë penale, Misioni i OSBE-së Shkup, 2018, fq. 663.

²¹³Ibid.

përdorin fotokopjues në ambientet e prokurorisë si dhe të sigurojnë kopje të provave digjitale me kërkesë të mbrojtjes.

Paragrafi i dytë i LPP, neni 302 – që rregullon njoftimin për mbylljen e hetimit të i dyshuari – thotë se prokurori para përfundimit të hetimit “do të jetë i obliguar të shqyrtojë të dyshuarin”.²¹⁴Për më tepër, më së voni, prokuroria duhet ta ftojë të dyshuarin për t’u marrë në pyetje kur e njofton atë për mbylljen e hetimit. Kjo dispozitë nuk tregon nëse, para marrjes në pyetje, i dyshuari apo mbrojtësi i tij/saj do të ketë qasje tek dosja e lëndës. Sidoqoftë, LPP neni 206(1)(5), i vendosur në dispozitat e përgjithshme dhe i titulluar “informimi i të pandehurit për të drejtat e tij/saj”, thotë se, para shqyrtimit të të pandehurit, ai/ajo do të informohen për (...) “të drejtën për qasje deri tek dosja e lëndës dhe të shikojë objektet e konfiskuara”. Marrja në pyetje e një të dyshuari kah fundi i hetimit i shërben qëllimit për t’i dhënë të dyshuarit një “mundësi të fundit” për të dhënë versionin e tij/saj të fakteve, para se të paraqitet aktakuza. Pasi që hetimi është (pothuajse) i përfunduar, marrja në pyetje e të dyshuarit në këtë faqe nuk ka qëllim hetues, por më shumë mbrojtës. Për të siguruar të drejtën e konsiderueshme të të akuzuarit të dëgjohet, kështu, të akuzuarit dhe avokati i tij/saj duhet t’i jepet kohë e mjaftueshme për të shqyrtuar dosjen e lëndës, kështu që i akuzuari të bëjë një vendim të informuar për atë se a do t’i jep deklaratë prokurorisë apo jo.

4.3. Procesi i zbulimit në rastet e PSP

Në të gjitha rastet PSP në mënyrë të rregullt ka ftuar të dyshuarit për t’u marrë në pyetje para mbylljes së hetimit. Para kësaj, PSP ka ftuar si të dyshuarit ashtu edhe avokatët e tyre për të shqyrtuar dosjet e lëndës në zyrat e PSP-së. Si parashihet me ligj, avokatëve u lejua të marrin shënime me dorë të përmbajtjes së dokumenteve, por nuk ishin të lejuar të bënin kopje të tyre. Duke pasur parasysh vëllimin e madh të provave të mbledhura në rastet e PSP-së (mijëra dokumente dhe audio-skedarë), kjo metodë, ndërkohë që është në përputhje me ligjin ekzistues, nuk është në përputhje me praktikën më të mira ndërkombëtare për të drejtën e mbrojtjes për t’u njohur me provat fajësuese para se të vendosë nëse do t’i japë një deklaratë prokurorit.

Në fund të çdo hetimi, PSP iu ka dhënë avokatëve mbrojtës CD që përmbanin kopje të të gjitha provave që ajo kishte për qëllim të përdorte në mbështetje të akuzave me përjashtim të audio skedarëve të bisedave të përgjuara dhe transkripteve të tyre. Sidoqoftë, i ka ftuar avokatët të dëgjojnë bisedat në hapësirat e PSP-së. Në të gjitha rastet, avokatët nuk e kanë shfrytëzuar këtë mundësi (shih paragrafin vijues për më shumë informata mbi këtë). Më pas, PSP-ja paraqiti dosjet e lëndëve që përmbajnë dëshmi të dokumentuara dhe audio skedarë në gjykatë me qëllim të konfirmimit të aktakuzës. Pasi që janë konfirmuar aktakuzat dosjet e lëndës janë transferuar në Trupin gjykues sipas LPP, neni 344.

Në fillim të gjykimeve, mbrojtja ka kërkuar nga Trupin gjykues të urdhërojë PSP t’i sigurojë ata me kopje të audio skedarëve që përmbajnë bisedat e përgjuara, t’u japë kohë t’i dëgjojnë ato dhe të vlerësojnë vërtetësinë e tyre përmes një analize të pavarur të ekspertëve. Sipas mbrojtjes,

²¹⁴ LPP, neni 302 (2). Sidoqoftë, i dyshuari mund të refuzojë të përgjigjet në bazë të parimit kundër vetë-inkrimit dhe më gjerësisht, si pjesë e strategjisë së tij/saj mbrojtëse. E drejta për të mos iu përgjigjur pyetjeve të prokurorisë është parashikuar shprehimisht në LPP, neni 206(1)(2).

dështimi i PSP-së në sigurimin e tyre me audio-skedarët e përmendur, ishte një shkelje e rëndë e barazisë së armëve dhe një shkelje e rregullave të zbulimit. PSP kundërshtoi këtë kërkesë në të gjitha rastet. Në *Trajektorja*, PSP shpjegoi se 315 komunikimet e përgjuara të cilat PSP kishte për qëllim t'i përdorte si provë në atë rast i ishin dorëzuar vetëm gjykatës, në mënyrë që të shmangen rreziqet e ndryshimeve ose dyfishimit të materialeve, sidomos në pikëpamje të faktit se shumica e tyre kurrë nuk ishin lëshuar në publik.²¹⁵ Në të gjitha rastet gjyqi i refuzoi mbrojtjes kërkesën për të marrë kopje të bisedave të përgjuara. Megjithatë, gjyqi ua vu objektet e gjykatës në dispozicion të mbrojtjes me qëllim të dëgjimit të bisedave dhe atëherë kur e kërkonte mbrojtja, urdhëronte PSP-në t'ia sigurojë mbrojtjes transkriptete bisedave. Veçanërisht, gjykata nuk e artikuloi arsyetimin e saj për refuzimin e kërkesës së mbrojtjes për të marrë kopje të bisedave të përgjuara.

4.4. Kundërshtimet e mbrojtjes në rastet e PSP-së

4.4.1. Mungesa e pajisjeve për audio dhe video xhirim në sallën e gjyqit

Sipas LPP, shqyrtimet duhet të inçizohen me audio dhe videoxhirim ndërsa xhirimi i shqyrtimit duhet të jetë i lidhur me sistemin e automatizuar të gjykatave ACMIS (ACMIS).²¹⁶ Në mungesë të kushteve teknike për t'a bërë këtë, procesverbali duhet të merret nga ana e raportuesit stenografik.²¹⁷ Për arsye që ka më shumë gjasa të jenë për shkak të kufizimeve buxhetore, megjithatë, shumë gjykata nuk janë pajisur me pajisje për audio-video regjistrim, ndërsa asnjë nga ato me maqina stenografike. Procesverbali pa shënime stenografike të marra nga regjistruesi prezent në gjykatore,²¹⁸ kjo, është mënyra standarde e regjistrimit të shumicës së gjykimeve në vend.

Regjistrimi i shqyrtimeve nga një regjistruesi që është prezent në sallën e gjyqit sigurisht që nuk është mënyra më efektive e regjistrimit. Me anë të kësaj metode, gjykatësi dhe palët janë të detyruara të diktojnë fjalimet e tyre tek regjistruesi. Si rezultat, humben menjëhershmeria dhe efikasiteti i gjykimit. Për më tepër, gjykatësi duhet të ndërprejë palët dhe dëshmitarët deri sa po flasin që t'i japin regjistruesit kohë të mjaftueshme për të shtypur. Problemi, kështu, është kryesisht joefikasiteti. Megjithatë, një proces gjyqësor i saktë është gjithashtu thelbësor për drejtësinë e procedurës. Në raste komplekse me dëshmi të gjata, ekziston rreziku që transkriptet që përgatiten nga një regjistruesi nuk pasqyrojnë si duhet dëshminë e dëshmitarëve të caktuar me atë që dëshmia shpesh është e ri-formuluar dhe e përmbledhur. Kjo nuk lejon një vlerësim të duhur nga gjykata për kredibilitetin e dëshmitarit.²¹⁹

²¹⁵ Focus, *Gruvski dhe Janakieski refuzuan të dëgjojnë 315 "bombat" që janë dëshmi në Trajektorjanë PSP, por tani po e kërkojnë atë nga gjykata*, 18 dhjetor 2017, në: <https://fokus.mk/gruevski-i-janakieski-vo-sjo-ne-sakale-da-slushat-315-bombi-koi-se-dokaz-vo-traektorija-no-sega-toa-go-baraat-od-sudot/>.

²¹⁶ LPP, neni 374(1)(5).

²¹⁷ LPP, neni 374(3). Sipas paragrafit vijues (4) "[b]renda 48 orëve nga shqyrtimi kryesor, regjistrimi i stenografit të shqyrtimit kryesor duhet të dekodohet dhe rishikohet, të nënshkruar nga personi që e mban atë, palët, gjykatësi individual, d.m.th. Kryetari të trupit gjykues të Gjykatës dhe i bashkëngjitet pjesës tjetër të dosjes së lëndës".

²¹⁸ Regjistruesi shtyp shënime të gjera në një kompjuter.

²¹⁹ Ky problem është vërejtur edhe në procedurat penale në Kosovë, shih *Rishikimi i zbatimit të Kodit të ri të procedurës penale të Kosovës*, Misioni i OSBE-së Kosovë, qershor 2016, fq. 34, në: <https://www.osce.org/kosovo/243976>.

Duke filluar nga data 6 dhjetor 2017 në rastin *Trajektorja*, avokatët mbrojtës në rastet e PSP filluan të ngrenë vërejtje në lidhje me këtë metodë, duke theksuar se e shkel LPP.²²⁰Të dy gjykatësit dhe prokurorët e SPO-së u tronditën nga ky gjest, në atë që avokatët mbrojtës nuk kishin kundërshtuar kurrë mënyrën jo-stenografike të regjistrimit të shqyrtimeve më parë (si në rastet e PSP-së ashtu edhe të tjerat). Në disa raste, gjykata ka shtyrë shqyrtimin që të bëjë përgatitjet për pajisje të gjykatës me një videokamerë të lëvizshme. Në raste tjera, gjykata ka refuzuar refuzoi kundërshtimin e mbrojtjes. Megjithatë, edhe kur kundërshtimi u refuzua, gjykatësit urdhëruan regjistrimin (përmes një apo dy kamerave të lëvizshme) i shqyrtimeve që pasuan në këtë rast. Kështu, me pak përjashtime,²²¹ rastet e PSP-së ishin të gjitha të regjistruara me audio-video xhirim. Ndërsa, kamerat e lëvizshme nuk ishin të lidhura me sistemin ACMIS kështu që daktilografi vazhdoi të përdoret. Si rezultat, shumica e rasteve të PSP-së janë regjistruar me audio dhe video xhirim.

4.4.2. Kërkesa për shkarkim të Trupit gjykses

Një çështje e dytë ishte kërkesa e mbrojtjes për përjashtimin e gjykatësve sipas LPP, neni 33(1)(1) - d.m.th., gjykatësi është një palë e dëmtuar në këtë rast – dhe LPP, neni 33(2) - d.m.th., ekzistojnë rrethana që hedhin dyshime mbi paanësinë e gjykatësit. Kërkesa për mbrojtje u nxit nga një intervistë e kryeprokuores së PSP-së, Katica Janeva transmetuar nga TV 24 më 21 Mars 2018, ku Janeva sdeklaroi se disa nga gjykatësit në rastet e saj ishin midis personave të kapur në bisedat e përgjuara.²²²Pas kësaj interviste, në mes të fundit të marsit 2018 dhe fillimit të majit 2018, mbrojtja paraqiti parashtesa për të shkualifikuar trupin gjykses në shtatë raste.²²³Në të gjitha rastet, KTGj pezulloi shqyrtimin dhe ia dorëzoi paashtresën kryetarit të gjykatës, i cili, sipas ligjit, ishte kompetent të vendos mbi kërkesën.²²⁴Pasi që PSP refuzoi të zbulojë emrin e gjykatësve në fjalë, mbrojtja argumentoi se ata ishin të detyruar të kërkonin përjashtimin e të gjithë gjykatësve që do të merrnin çdo lloj vendimi në këtë rast. Andaj, ata gjithashtu dhanë parashtesa për të shkualifikuar Kryetarin e gjykatës dhe gjykatësit e Gjykatës së Apelit të cilët, me ligj, janë kompetent të vendosin mbi kërkesën për parashtesë të Kryetarit të gjykatës.²²⁵Në një rast, çështja arriti edhe para Gjykatës Supreme.²²⁶ Kërkesat e mbrojtjes u refuzuan vazhdimisht. Megjithatë, ata shkaktuan ndërprerjen e shqyrtimeve për orë të tëra dhe, në tri raste, shtyrje të shqyrtimit në pritje të vendimit.

²²⁰ Pas *Trajektorja*, i njëjti kundërshtim u përsërit në *Qendra* dhe *Total* (7 dhjetor 2017), *Transporter* (13 dhjetor 2017), *Treqind* (28 dhjetor 2017) dhe *Tanku* (30 janar 2018).

²²¹Rastet e vetme ku rastet kanë filluar para janarit 2018 në të cilat mbrojtja nuk ka bërë kundërshtime në lidhje me mënyrën e regjistrimeve ishin *Fortesa 2*, e kompletuar në shkallë të parë më 8 nëntor 2017, dhe *Trust*, e kompletuar në shkallë të parë më 20 korrik 2018. Këto raste ndryshe, nuk janë regjistruar me audio-video xhirim.

²²²Intervista e plotë është këtu: <https://www.youtube.com/watch?v=mWQn1doFMEM>.

²²³*Toplik*: 30 mars 2018; *TNT*: 5 prill 2018; *Tanku*: 10 prill 2018; *Titanik 1*: 12 prill 2018; *Transporter*: 13 prill 2018; *Trajektorja* 17 prill 2018; *Qendra*: 19 prill 2018. Në dy raste, *Tanku* dhe *Titanik 3*, mbrojtja gjithashtu kërkoi shkualifikimin e prokurorëve të PSP që përfaqësonin rastin dhe të kryeprokuores të PSP Katica Janeva për faktin se, si përfitues i Buxhetit të Shtetit, PSP mund të jetë një “palë e dëmtuar në këtë rast”. Në *Titanik 3*, një arsye shtesë e sjellë nga mbrojtja ishte fakti se Janeva kishte ndaluar hetimin kundër dy të dyshuarve, të cilët më vonë u bënë dëshmitarë në këtë rast. Në të dyja rastet, parashtesat e mbrojtjes u parashtruan në shqyrtimin e 8 majit 2018 dhe u mohua nga vetë shefja e PSP Janeva.

²²⁴LPP, neni 36(1).

²²⁵LPP, neni 36(2).

²²⁶*TNT*, 5 prill 2018.

Megjithëse njoftimi i Janevës në intervistë ishte i pakujdesshëm, në mungesë të treguesve më specifik, një deklaratë gjithëpërfshirëse e bërë gjatë një interviste nuk duhet të jetë arsyeja e vetme për të paraqitur një kërkesë për përjashtimin e një gjykatësi. Nëse bisedat e përgjuara në posedim të PSP-së hedhin dyshime mbi paanshmërinë e gjykatësve në një ose më shumë raste, do të kishte qenë detyrë e PSP-së të kërkonte përjashtimin e këtyre gjykatësve sipas LPP-së, neni 35.²²⁷ Një dështim i PSP-së për ta bërë këtë do të mund të përbente një shkelje të Kodit të Etikës të prokurorisë.²²⁸ Parashtrësit e mbrojtjes, pra, dukeshin të parakohshme dhe të motivuara nga qëllimet për vonim. Përveç kësaj, duhet të kujtojmë se, më 15 shtator 2018, PSP-ja paraqiti në Parlament një Raport special mbi sjelljen e pahijshme gjyqësore²²⁹ ku zbuloi se përgjimet në posedimin e saj tregonin sjellje të pahijshme nga ana e katër gjykatësve, asnjë prej të cilëve nuk ishte ulur në trupin gjykues të rasteve të lartpërmendura.

4.5. Ritmi i shqyrtimeve të PSP dhe të drejtat e mbrojtjes

Deri në mars 2018, pothuajse të gjitha 20 gjykimet ishin në vazhdim e sipër, me dy ose më shumë shqyrtime në një rast apo në një tjetër të caktuara për çdo ditë të javës. Avokatët mbrojtës ishin të zëshëm²³⁰ në denoncimin e shkeljes së të drejtës së tyre për të përfaqësuar në mënyrë domethënëse klientët e tyre për dy arsye: 1) shumë shqyrtime ishin të caktuara njëkohësisht dhe kështu, në disa raste, ata ishin të vënë në pozitë të zgjedhin se në cilën shqyrtim do të marrin pjesë; 2) shqyrtimet ishin caktuar shumë afër njëra-tjetrës. Pasi që ishin në gjykatë pesë ditë në javë, ata pohonin se e drejta e tyre për të pasur kohë të mjaftueshme për të përgatitur një mbrojtje ishte kufizuar seriozisht.

Në këtë drejtim, vlen të theksohet se shumica e të pandehurve të PSP-së ishin të përfaqësuar nga i njëjti grup i avokatëve (rreth 12). Secili prej këtyre avokatëve ishte i angazhuar në një minimum prej tre deri në një maksimum prej shtatë rasteve. Përveç kësaj, disa nga avokatët mbrojtës në rastet e PSP-së u angazhuan edhe në një rast tjetër të profilit të lartë që u gjykua para Gjykatës Themelore në periudhën e njëjtë,²³¹ me shqyrtime që caktoheshin dy herë në javë. Kjo rrethanë, së bashku me faktin se disa persona ishin të akuzuar në më shumë se një rast të PSP-së, bënë që agjenda e avokatëve mbrojtës të jetë shumë e ngjeshur.

Lidhur me periudhën e pamjaftueshme kohore, të supozuar, ndërmjet shqyrtimeve, ankesa e avokatëve mbrojtës kishte të bënte me kohën ndërmjet shqyrtimeve të rasteve të ndryshme. Shqyrtimet e të njëjtit rast, në fakt, ishin planifikuar në përgjithësi mjaft larg njëra-tjetrës. Në periudhën e raportimit, numri më i madh i shqyrtimeve të caktuara brenda një muaji është regjistruar në *Tanku* (me gjashtë shqyrtime të caktuara në prill 2018), dhe *Titanik 1* (me gjashtë shqyrtime të caktuara në nëntor 2018). Në të gjitha rastet tjera, numri i shqyrtimeve të caktuara brenda muajit rrallëherë tejkalonte treshin. Mesatarja e përgjithshme e shqyrtimeve në rastet e PSP ishte një në muaj (për rast).

²²⁷Sipas LPP, neni 35(6), ala që kërkon shkarkimin e një gjykatësi do të përmend rastet mbi të cilat është bazuar kërkesa.

²²⁸Kodi i etikës së Prokurorisë, neni 1 dhe 4, duke parashikuar detyrat e profesionalizmit, pavarësisë dhe paanësisë.

²²⁹Ueb-faqja e PSP-së: <https://bit.ly/2WZ1vjN>.

²³⁰Telma, *Avokatët ankohen për shqyrtime të shpeshta*, 29 gusht 2018, në: <https://telma.com.mk/advokatite-se-zhalat-na-prechesti-rochishta/>.

²³¹Rasti i “27 Prillit të terrorizmit në Kuvend”, në lidhje me ndërhyrjen që u bë në Kuvend më 27 prill 2017 nga 35 demonstrues, të cilët janë akuzuar për rrezikimin terrorist të rendit kushtetues.

Deklaratat e avokatëve mbrojtës nuk duket të jenë të bazuara në standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut. Si shihet në paragrafin 4.1.2., jurisprudenca e GjEDNj ka të bëjë me kohën që kalon midis fazave të një procedure të njëjtë (p.sh., koha e caktuar për zbulim të provave pas hetimit, ose koha midis informimit për padi dhe mbajtjes së shqyrtimit) por nuk mat dhe nuk mund të masë kohën e përshtatshme për përgatitje të mbrojtjes kundrejt gjithë barrës së punës të avokatit mbrojtës. Është detyra e avokatit mbrojtës mos të merr më shumë raste se sa që ai/ajo mund të trajtojë ose të jetë në mundësi për të ndarë punën midis kolegëve të tij/saj. Megjithëse Kodi i etikës profesionale i Këshillit të avokatëve mbrojtës i Maqedonisë së Veriut duket se kufizon mundësinë e refuzimit të ndihmës juridike në rastet penale vetëm në rrethana të jashtëzakonshme,²³² është një parim i përbashkët i etikës profesionale që avokatët duhet të marrin vetëm rastet për të cilat ata mund të sigurojnë përfaqësim efikas dhe cilësor. Sipas Këshillit të odave dhe Shoqërive ligjore të Evropës (KOShLE) Karta e Parimeve themelore të juristëve evropian dhe Kodi i sjelljes për avokatët evropianë, “avokati nuk duhet të pranojë detyra, përveç nëse ai ose ajo mund t'i kryejë këto detyra menjëherë duke pasur parasysh presionin e punës tjetër”.²³³ Ngjashëm, Shoqata e avokatëve amerikan (ShAA) ka zhvilluar standarde të qarta në lidhje me ngarkesën e punës, sipas së cilës “avokatët mbrojtës nuk duhet të bartin ngarkesë pune që, për shkak të madhësisë apo ndërlikueshmërisë së saj, ndërhyjnë në ofrimin e përfaqësimit cilësor, rrezikon interesin e klientit për një përfaqësim të pavarur, të duhur, apo të shpejtë, ose ka një potencial të dukshëm për të çuar drejt shkeljes së detyrimeve profesionale. Një avokat mbrojtës barra e punës së të cilit e pengon atë në përfaqësimin kompetent, nuk duhet të pranojë obligime shtesë deri sa të zvogëlohet ngarkesa e punës së tij dhe duhet të punojë që të sigurohet se do të bëjë përfaqësim kompetent në çështjet ekzistuese të avokatit”.²³⁴

4.6. Konkluzion

Gjetja kryesore e këtij kapitulli ka të bëjë me kornizën ligjore dhe praktikën për zbulimin e provave. Si shihet në paragrafin 4.1.1., standardi i vendosur nga GjEDNj në kuptim të zbulimit në procedurën paraprake është i qartë: qasja e mbrojtjes në dosjen e lëndës pas mbylljes së hetimit mund të kufizohet vetëm për të ruajtur të drejtat themelore të palëve të treta (p.sh., dëshmitarë në rrezik të hakmarrjes), ose të ruhet një interes i rëndësishëm publik (p.sh., siguria kombëtare). Vlerësimi për përbushjen e këtyre kushteve nuk mund të bëhet nga prokuroria në mënyrë të njëanshme, por edhe nga gjykatësi përmes një vendimi mirë të arsyetuar. Në rastet e PSP, këto standarde ishin të plotësuara vetëm pjesërisht. PSP jo vetëm që jo vetëm që ishte në përputhje me detyrën e saj për ta bërë dosjen e lëndës në dispozicion të mbrojtjes pas mbylljes së hetimit, ajo shkoj përtej asaj që kërkohet rreptësisht nga ligji në dhënien e CD-ve, për mbrojtësit, që përmbajnë provat e mbledhura në mbështetje të akuzave. Kjo praktikë është eë lavdëruar dhe në pajtim me standardet më të larta për gjykim të drejtë. Sidoqoftë, PSP nuk i

²³²Sipas Kodit për etikë profesionale të avokatëve mbrojtës, Art. 6, counsel may refuse his/her services in criminal cases “only in particularly exceptional circumstances, both of objective and subjective nature, such as illness of the lawyer, defendant’s failure to pay the legal fees in previous cases and the like”, see website of the Bar Association of North Macedonia: <https://www.mba.org.mk/index.php/mk/akti/kodeks-etika>.

²³³ CCBE, *Charter of Core Principles of the European Legal Profession and Code of Conduct for European Lawyers*, Principle 3.1.3., pg. 17 at: https://www.ccbe.eu/NTCdocument/EN_CCBE_CoCpdf1_1382973057.pdf. See also Michael G. Karnavas, *Lawyer’s Ethics*, OSCE Mission to Skopje, 2016, pg. 71, at: <https://www.osce.org/mission-to-skopje/315081?download=true>.

²³⁴ABA, *Criminal Justice Standards for the Defense Function*, Standard 4-1.8, at: https://www.americanbar.org/groups/criminal_justice/standards/DefenseFunctionFourthEdition/.

siguroi mbrojtjes kopje të bisedave të përgjuara për arsye të cilat nuk ishin të shpjeguara mirë. Kështu, PSP nuk refuzoi mundësinë e zbulimit të përmbajtjeve të bisedave për mbrojtjen, me atë që ftoi avokatët të dëgjojnë audio skedarët në hapësirat e PSP si pjesë e procesit të zbulimit. Ajo që PSP refuzoi të bënte ishte t'ia japë mbrojtjes kopjet e audio skedarëve, me arsyetimin se kjo do të parandalonte mbrojtjen nga ndryshimi ose kopjimi i bisedave. Ky arsyetim nuk arrin të shpjegojë se pse këto audio skedarë janë ndryshe nga pjesa tjetër e provave Krahas kësaj, gjykata nuk i arsyetoi se pse e mbështeti kërkesën e PSP-së. Në fund, kapitulli adreson ankesat e avokatëve mbrojtës në lidhje me mungesën e kohës së mjaftueshme për të përgatitur mbrojtjen, për shkak të shqyrtimeve të shumta të caktuara brenda javës. Shumica e të pandehurve të PSP-së janë të përfaqësuar nga grupi i njëjtë i avokatëve, secili nga të cilët është i angazhuar në minimum prej tre e deri në maksimum shtatë raste. Pasi që shqyrtimet e rastit të njëjtë në përgjithësi ishin të caktuara larg njëra-tjetrës, ankesa e avokatëve mbrojtës ishte në lidhje me kohën midis shqyrtimeve të rasteve të ndryshme. Këto deklarata nuk ishin në përputhje me standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut. Sipas jurisprudencës të GjEDNj, koha e përshtatshme për të përgatitur mbrojtjen matet midis dy fazave të një procedure të njëjtë dhe jo në krahasim me gjithë ngarkesën e punës të një avokati mbrojtës. Është një parim i përbashkët i etikës profesionale që avokatët mbrojtës duhet të marrin vetëm rastet për të cilat ata mund të sigurojnë përfaqësim efikas dhe cilësor.

5. E drejta për t'u gjykuar nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme

5.1. Parimi i pandërrueshmërisë së gjykatësve

E drejta për t'u gjykuar nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme është parashikuar nga KEDNj, Neni 6. Pavarësia e gjyqësisë kërkon një kornizë të përgjithshme institucionale dhe garanci që sigurojnë zbatimin efektiv të saj. Pandërrueshmëria e gjykatësve është një nga këto garanci. Si e tillë, ajo njihet nga tekstet më autoritative në nivel evropian, siç është Rekomandimi (94)12 i Këshillit të Ministrave të Këshillit të Evropës për pavarësinë, efikasitetin dhe rolin e gjykatësve,²³⁵ Opinioni nr.1 (2001) i Këshillit Konsultativ të Gjykatësve Evropiane (KKGjE) për standardet lidhur me pavarësinë e gjyqësorit dhe pandërrueshmërinë e gjykatësve,²³⁶ dhe Karta Evropiane për Statutin e Gjykatësve (1998).²³⁷ Pandërrueshmëria e gjyqësorit njihet edhe në instrumentet ndërkombëtare siç janë Parimet Themelore të OKB-së mbi Pavarësinë e Gjyqësorit (1985).²³⁸

Si pasojë e pavarësisë së gjyqësorit, parimi i pandërrueshmërisë parasheh që gjykatësit të kenë mandat të garantuar deri në moshën e detyrueshme të pensionimit ose deri në skadimin e mandatit të tyre. Karta Evropiane e Statutit të Gjykatësve pohon se pandërrueshmëria gjyqësore shtrihet deri në emërimin ose caktimin e një gjykatësi në një zyrë apo vend të ndryshëm pa pëlqimin e tij/saj (d.m.th. një gjykatës nuk mund të transferohet në një post tjetër ose të kalojë në funksione të tjera pa pëlqimin e tij/saj).²³⁹

Megjithatë, rregulli i pandërrueshmërisë mund të shmanget për shkak të arsyeve objektive që lidhen me funksionimin më të mirë të zyrave gjyqësore, interesit publik ose sanksioneve disiplinore. Në Raportin e saj mbi Standardet minimale në lidhje me vlerësimin e performancës profesionale dhe të pandërrueshmërisë së anëtarëve të gjyqësorit, Rjeti Evropian i Këshillave për Gjyqësi (ENCJ) shpjegon se ekzistojnë përjashtime të pranueshme për rregullën e përgjithshme të pandërrueshmërisë. Për shembull, kur procedurat disiplinore vërtetojnë sjellje të pahijshme/të paligjshme nga një gjykatës në një post të veçantë, ose në prani të rrethanave objektive të ligjshme që shtrojnë pyetje rreth paanshmërisë gjatë ushtrimit të funksionit të gjyqësorit (p.sh., marrëdhëniet personale ose fafëfisnia me avokatë ose gjykatës tjerë që merren me të njëjtat raste).²⁴⁰ Sipas ENCJ, "pandërrueshmëria gjyqësore duhet të kuptohet dhe të zbatohet në përputhje me interesin publik ose me shërbimin publik të drejtësisë, qëllimet e një vlerësimi profesional dhe politikat e burimeve njerëzore në lidhje me gjyqësorin".²⁴¹ Në çdo rast, është e domosdoshme që "baza për transferimin e gjykatësve të përcaktohet qartë dhe se transferimi i detyrueshëm duhet të vendoset përmes procedurave transparente të kryera nga

²³⁵ Këshilli i Ministrave të Këshillit të Evropës, Parimi 1.3 i Rekomandimit (94)(12), 1994.

²³⁶ KKGJE, Opinioni nr. 1, 2001, ¶57-60.

²³⁷ Karta Evropiane mbi Statutin e Gjykatësve, 1998, ¶ 3.4.

²³⁸ Parimet Themelore të OKB-së mbi Pavarësinë e Gjyqësorit (1985), ¶12.

²³⁹ Karta Evropiane mbi Statutin e Gjykatësve, 1998, ¶ 3.4.

²⁴⁰ ENCJ, *Zhvillimi i Standartëve Minimale Gjyqësore III - Standardet Minimale në lidhje me vlerësimin e performancës profesionale dhe pandërrueshmërisë së anëtarëve të gjyqësorit*, 2012-2013, fq.19-20.

²⁴¹ Ibid., fq.20.

një organ apo autoritet i pavarur pa ndonjë ndikim të jashtëm dhe vendimet e të cilit mund të kundërshtohen ose të rishikohen". Gjykatësit, pra, mund të transferohen vetëm në prani të rrethanave specifike të përcaktuara me ligj ose të përcaktuara në mënyrë të përgjithshme dhe abstrakte,²⁴² me qëllim që të parandalojnë autoritetet nga transferimi i gjykatësve "si një mjet për të kërcënuar autonominë gjyqësore dhe pavarësinë e vendimmarrjes."²⁴³

Një tjetër garanci e rëndësishme për pavarësinë e gjyqësorit është procesi i shpërndarjes së rasteve në mesin e gjykatësve të ndryshëm të gjykatës. Sipas planit të veprimit të Këshillit të Evropës për forcimin e paanshmërisë gjyqësore, ndarja e rasteve brenda një gjykate duhet të ndjekë kritere objektive dhe të paracaktuara. Rastet nuk duhet të tërhiqen nga një gjykatës i caktuar pa arsye të vlefshme dhe vendimet për tërheqjen e rasteve duhet të merren vetëm në bazë të kriterëve të paracaktuara pas një procedure transparente.²⁴⁴ Më gjerësisht, duhet të ekzistojnë rregulla për t'u siguruar që kryetarët dhe gjykatat e larta të respektojnë pavarësinë e gjykatësve individual. Për këtë qëllim, kompetencat e kryetarëve të gjykatave dhe gjykatave më të larta duhet të përcaktohen qartë në një mënyrë që mbron kompetencat vendimmarrëse të gjykatësit individual.²⁴⁵

5.2. Korniza ligjore kombëtare për pandërrueshmërinë e gjykatësve

Parimi i pandërrueshmërisë së gjykatësve është ruajtur në nenin 99 të Kushtetutës së Maqedonisë së Veriut, sipas së cilës "një gjykatës zgjidhet pa kufizim të kohëzgjatjes së mandatit" dhe "një gjykatës nuk mund të caktohet në një post tjetër pa pëlqimin e tij/saj".²⁴⁶ Ky parim përsëritet në nenin 39(3) dhe (6) të Ligjit për Gjykatat.²⁴⁷ I njëjti ligj fuqizon kryetarin e gjykatës për të përgatitur një skemë organizative vjetore me të cilën emëron gjykatësit në departamentet e ndryshme të gjykatës, duke u bazuar në mendimin e seancës së përgjithshme të Gjykatës së Lartë.²⁴⁸ Me rëndësi, Kryetari duhet të marrë në konsideratë specializimin e gjykatësve të emëruar në fushën përkatëse të së drejtës (civile, penale, administrative, tregtare).²⁴⁹ Gjykatësit, të cilët emërohen përmes skemës organizative vjetore, mund të apelojnë vendimin e Kryetarit në Gjykatën Supreme.²⁵⁰ Në pajtim me nenin 133 të Rregullores së Punës së Gjykatave, Kryetari mund të "ndryshojë" ose "integrojë" skemën organizative vjetore gjatë vitit kur ka ndryshime në kushtet në të cilat fillimisht është miratuar, në mënyrë që të sigurohet efikasiteti e procedurave gjyqësore.

Vetëm në raste të jashtëzakonshme, kryetarët e gjykatave mund t'i transferojnë gjykatësit në një

²⁴² Ibid., fq.19.

²⁴³ Ibid., fq.20.

²⁴⁴ Këshilli i Evropës, *Plani i veprimit për forcimin e paanshmërisë gjyqësore*, 2016, fq. 23, në: <https://rm.coe.int/1680700285>.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut, neni 99 (1)(2).

²⁴⁷ Ligji për gjykatat, neni 39(3) thotë "gjykatësi nuk mund të transferohet nga një gjykatë në tjetrën kundër vullnetit të tij/saj"; Ligji për gjykatat, neni 39(6) thotë: "një gjykatës nuk mund të transferohet në një departament tjetër të gjykatës kundër vullnetit të tij/saj".

²⁴⁸ Ligji për gjykatat, neni 39(4); Rregullorja e Punës së Gjykatave, neni 112.

²⁴⁹ Ibid.

²⁵⁰ Ligji për gjykatat, neni 39(11).

departament të ndryshëm gjatë vitit, në mënyrë që të përmbushin kërkesat e ngarkesës së punës dhe vetëm për një periudhë njëvjeçare.²⁵¹ Vendimi i Kryetarit duhet të jetë me shkrim dhe i arsyetuar mirë.²⁵² Transferimi i gjykatësve në një gjykatë tjetër është po aq e jashtëzakonshme, është e kufizuar me kohë, dhe duhet të bëhet nga Këshilli Gjyqësor për shkaqet e cekura në ligj (zëvendësimi i gjykatësit, kërkesat e ngarkesës së punës, arsyet e efikasitetit, kompleksiteti i rasteve).²⁵³ Vendimi i Këshillit Gjyqësor mund të apelohej para të njëjtit Këshill.²⁵⁴

Sa i përket shpërndarjes së rasteve, dispozita përkatëse është neni 7 i Ligjit për gjykatat, sipas të cilit rastet shpërndahen në mesin e gjykatësve në mënyrë elektronike nëpërmjet Sistemit të Automatizuar Kompjuterik për Menaxhimin e Rasteve Gjyqësore (ACMIS) "në mungesë të ndonjë ndikimi në mënyrën e shpërndarjes nga kryetari i gjykatës, gjykatësi ose administrata gjyqësore".

5.3. Riorganizimi i gjykatësve në rastet e PSP-së

Më 20 dhjetor 2017, Kryetari i sapo emëruar i Gjykatës Themelore Shkup I²⁵⁵ ka lëshuar tabelën organizative vjetore të gjykatës (në fuqi nga 1 Janari 2018) në pajtim me Ligjin për Gjykatat, neni 39(4). Me tabelën vjetore, Departamenti i Krimit të Organizuar dhe Korrupsionit (DKOK) i Gjykatës Themelore - gjykatësit e të cilit janë kompetent për rastet e PSP-së, u riorganizua në masë të madhe. Disa gjykatës të cilët më parë i përkisnin DKOK-së u transferuan në Departamentin e Kundërvajtjeve të Gjykatës Themelore (duke përfshirë edhe ish-kryetarin e gjykatës²⁵⁶); gjykatës të tjerë që më parë i përkisnin departamentit të kundërvajtjeve dhe departamentin e krimeve të përgjithshme, u transferuan në DKOK. Gjykata Themelore nuk ka publikuar informacion publik dhe zyrtar për riorganizimin e vitit 2018.²⁵⁷ Skema e re vjetore ka ndikuar në të gjitha rastet e PSP-së përveç në dy.²⁵⁸ Edhe pse, në atë kohë, në proces ishin vetëm tetë raste të PSP-së dhjetë rastet e tjera veç më ishin caktuar në një trup gjykues para janarit 2018 dhe në shumë raste ishte caktuar edhe shqyrtimi i parë. Me fjalë të tjera, në 1 Janar 2018, gjykatësit e caktuar për 18 raste të PSP-së u ndërruan dhe në tetë nga këto raste, ndryshimi ndodhi në mes të gjykimit. Në mungesë të ndonjë shpjegimi për publikun, disa media spekuluan se ndryshimet ishin të motivuara politikisht. Në veçanti, këto media thanë se Kryetari i sapo emëruar zëvendësoi gjykatësit që ishin kritikë ndaj PSP-së (dhe simpatizuan me partinë opozitare

²⁵¹ Ligji për gjykatat, neni 39(8). Ky vendim duhet të bazohet në opinionin e favorshëm të shqyrtimit së përgjithshme të Gjykatës së Lartë.

²⁵² Ibid.

²⁵³ Ligji për gjykatat, neni 39(9)(10).

²⁵⁴ Ligji për gjykatat, neni 39(12).

²⁵⁵ Kryetari aktual i Gjykatës Themelore Shkup 1, Ivan Djolev, u betua më 10 nëntor 2017.

²⁵⁶ Dejan B., *EXCLUSIVE: Vladimir Pançevski shkëbon në Departamentin e Kundërvajtjeve!*, Sudtsvo, 15 nëntor 2017, në: <https://bit.ly/2WRUjBe>.

²⁵⁷ Faqja e internetit e gjykatës përmban vetëm skemat organizative nga 2014 dhe 2015 (<https://bit.ly/2KnBZDx>). Megjithatë, riorganizimi i Kryetarit u mbulua shumë nga mediat si ato të specializuara ashtu edhe jo të specializuara, të cilat do të referohen në këtë paragraf. Shihni Meta.mk, *Gjolev prezanton një skemë të re organizative, gjykatës të rinj do të caktohen në disa raste të PSP-së në*. <http://meta.mk/dhovev-donel-nov-rasposed-vo-krivichen-del-od-predmetite-na-sjoke-dobijati-novi-sudii/>.

²⁵⁸ *Fortesa 2*, e kompletuar në nëntor 2017, para se të hyjë në fuqi skema e re organizative, dhe *Trusti*.

VMRO-DPMNE ku disa nga zyrtarët më të lartë të janë paditur në rastet e PSP-së) me gjykatës më të favorshëm, dhe më të afërt me qeverinë në pushtet.²⁵⁹

Veçanërisht, riorganizimi i vitit 2018 erdhi pas dy riorganizimeve të mëparshme të brendshme të Gjykatës Themelore që ndodhën në shkurt dhe mars 2017, me vendim të dy ushtruesve të njëpasnjëshëm të detyrës kryetarë të gjykatës.²⁶⁰ Këto riorganizime të mëparshme krijuan kritika edhe më të forta në mesin e publikut, në atë kohë, riorganizimet e gjykatës u perceptuan se kishin për qëllim pengimin e punës së PSP-së.²⁶¹ Në të dyja rastet, Gjykata Themelore lëshoi një deklaratë për shtyp duke sqaruar se ushtruesit e detyrës kryetarë kishin vepruar në kuadër të kompetencave që u ishin dhënë atyre nga ligji dhe se skemat e reja organizative kishin për qëllim vetëm sigurimin e efikasitetit të gjykatës. Konkretisht, njoftimi për shtyp i lëshuar më 21 shkurt 2017 sqaroi se "rialokimi i gjykatësve në departamentet e gjykatës është një e drejtë e Kryetarit ose e ushtruesit të detyrës kryetar, dhe kështu pretendimi se riorganizimi është bërë për të favorizuar ose dënuar disa gjykatës është i pabazë."²⁶² Ngjashëm, njoftimi për shtyp i lëshuar më 29 Mars 2017, sqaroi se riorganizimi ishte për shkak të arsyeve objektive, siç ishin adresimi i lëndëve të pazgjidhura, parandalimi i skadimit të afateve procedurale të parapara me ligj ose lehtësimi i ngarkesës së punës së disa gjykatësve.²⁶³ Disa nga gjykatësit e përfshirë në riorganizimet e vitit 2017 paraqitën ankesë në Gjykatën Supreme në pajtim me Ligjin për Gjykatat, nenin 39(11). Derisa ankesat që rrjedhin nga ri-riorganizimi i shkurtit 2017 u pranuan kryesisht nga Gjykata Supreme,²⁶⁴ ato që rrjedhin nga riorganizimi i marsit 2017 kryesisht u

²⁵⁹ S. K. Delevska, *Gjolev transferoi në departamentin për kundërvajtje të Gjykatës Themelore të gjithë gjykatësve për të cilët kishte informata dhe dëshmi se ishin të bindur ndaj qeverisë së mëparshme dhe që bllokuan punën e Prokurorisë Speciale të Publike*, Sakam Da Kazam, më 20 dhjetor 2017, në: <https://sdlk.mk/index.php/makedonija/nov-raspored-vo-krivichniot-sud-mihajlova-petrovska-ke-sudat-prekrshotsi-zaedno-panchevski/>; Dejan B., *EXCLUSIVE: Vladimir Panchevski transferohet në Departamentin e Kundërvajtjeve!*, Sudtsvo, 15 nëntor 2017, në: <https://bit.ly/2WRuJBe>; Nova TV, *Një skemë e re organizative e gjykatësve në Gjykatën penale*, 20 dhjetor 2017, në: <https://novatv.mk/nov-raspored-na-sudii-vo-krivichniot-sud/>.

²⁶⁰ Pas skadimit të mandatit të Vladimir Pançevskit, Kryetarit të Gjykata Themelore Shkup 1 nga 2012 deri në 2016, dy kryetarë, u emëruan *at interim*, në prite të emërimit të Kryetarit të ri nga Këshilli Gjyqësor: Tatjana Mihajlova (nga 5 dhjetori 2016 deri më 7 Mars 2017) dhe Stojançe Ribarev (nga 13 Marsi 2017 deri më 25 tetor 2017).

²⁶¹ Maja Ivanovska, *Sasa-Nikolovska: Vendimi i gjykatës Mihajlova nuk respekton standardet për pavarësinë e gjyqësorit!*, Civilmedia.mk, 21 shkurt 2017, në: <https://civilmedia.mk/zaza-nikolovska-odlukata-na-sudikata-michalova-ukazhuva-na-npotchituvana-standardit-na-nzavisnoto-sudstvo/?print=print>; Focus, *Cleaning the Criminal Court: Rastet e PSP-së nuk duhet të nuk duhet të bien në duart e gjykatësve "të padëgjueshëm"*, 21 shkurt 2017, në: <https://fokus.mk/chistka-vo-krivichniot-sud-predmetite-na-sjo-ne-smeat-da-padnat-v-ratse-kaj-neposlusni-sudii>; S. K. Delevska, *CKundër bomba në gjyqësi - gjykalësitë cilët po e pengojnë punën e PSP-së po avancohen, patrim në Gjykatën penale*, Sakam Da Kazam, 21 shkurt 2017, në: <https://sdlk.mk/index.php/makedonija/kontrabomba-vo-sudstvoto-unapredeni-sudiite-shto-go-kochat-sjo-chistka-vo-krivichniot-sud>; Svedok, *Ribarev bëri një riorganizim skandaloz të gjykatësve në njësinë e Pançevskit dhe Mihajllövës*, 29 mars 2017, në: <http://svedok.org.mk/mk/record.php?id=789>; MKD.mk, *Riorganizimi i ri i gjykatësve përsëri është kundërdiktator*, 28 mars 2017, në: <https://www.mkd.mk/makedonija/noviot-godishen-raspored-na-sudiite-povtorno-kontroverzen>; S. K. Delevska, *Të pakien 17 gjykatës të pakënaqur me skemën e re organizative paraqitën kundërshtime në Gjykatën e Lartë*, Sakam Da Kazam, 5 prill 2017, në: <https://sdlk.mk/index.php/makedonija/najmalku-17-sudii-nezadovolni-od-noviot-raspored-vo-krivichniot-sud-podnesoa-prigovori-vrhovniot-sud>.

²⁶² Deklarata për shtyp citohet në tërësi në Akademik.mk, *Gjykata penale lëshoi një deklaratë lidhur me orarin vjetor të punës së gjykatës*, 21 shkurt 2017, <https://www.akademik.mk/krivichniot-sud-objavi-soopshtenie-vo-vraska-so-godishniot-raspored-za-rabota-na-sudot/>.

²⁶³ Deklarata për shtyp citohet në tërësi në Svedok, *Ribarev bëri një riorganizim skandaloz të gjykatësve në njësinë e Pançevskit dhe Mihajllövës*, 29 mars 2017, në: <http://svedok.org.mk/mk/record.php?id=789>.

²⁶⁴ Një artikull mediatik spekuloi se kjo duhet të jetë për shkak të faktit që ushtruesi i detyrës kryetari publikoi skemën organizative pa e kërkuar mendimin e Gjykatës së Lartë siç është përcaktuar me ligj, shih Svedok, *Gjykata e Lartë hedh poshtë skemën organizative të Mihalovës: nuk është një skemë organizative e zakonshme*, 3 mars 2017, në: <http://svedok.org.mk/mk/record.php?id=738>.

refuzuan.²⁶⁵ Nuk ka informacione publike në lidhje me ankesat e gjykatësve për riorganizimin e tretë të vitit 2018, e as për arsyet e tyre për t'u ankuar.

5.4. Ndryshimet në përbërjen e Trupit gjykses gjatë gjykimit

Përveç ndryshimit të skemës organizative të Gjykatës Themelore, gjatë vitit 2018, trupi gjykses u ndryshua në katër raste të PSP-së për shkaqe të tjera. Në *Transportues*, një nga gjykatësit porotë u zëvendësua më 28 shtator 2018 për shkak të skadimit të mandatit të saj; në *Target-Fortesa*, gjykatësi i dytë u zëvendësua më 13 shtator 2018 për arsye që nuk ishin bërë të qarta për publikun.²⁶⁶ Në *Trevnik*, një nga gjykatësit porotë u zëvendësua më 10 shtator 2018 për arsye të paspecifikuara. Në *Titamik 3* trupi gjykses u ndërrua dy herë. Më 11 maj 2018, KTGj informoi palët se, për shkak të vendimit të kryetarit të gjykatës, gjykatësi i dytë në këtë rast kishte ndryshuar. Më 12 tetor 2018, palët u informuan se gjykatësi i dytë në këtë rast është ndryshuar përsëri për arsye shëndetësore si dhe dy gjykatës porotë gjithashtu janë zëvendësuar.

Kur trupi gjykses ndryshon gjykimi duhet të fillojë që nga fillimi në pajtim me LPP-në, neni 371. Kjo ndodhi në të gjitha rastet e kërkuara.²⁶⁷ Ri-fillimi i këtyre gjykimeve nuk shkaktoi vonesa të tepruara për shkak të faktit se në pothuajse të gjitha rastet palët ranë dakord të pranojnë deklaratat e hapjes dhe / ose deklaratat e dëshmitarëve në procesverbalin, në vend që të përsërisin të gjithë procedurën (d.m.th. të ri-japin deklaratat hyrëse dhe/ose të thërrasin dëshmitarët përsëri dhe t'i rikthejnë dëshmitë).

5.5. Konkluzion

Ky kapitull rishqyrtoi procesin e emërimit të gjykatësve nga ana e kryetarit të gjykatës në rastet e PSP-së. Siç shihet, neni 39 i Ligjit për Gjykatat fuqizon kryetarin e gjykatës për të shpallur një skemë organizative çdo vit, ku sipas mendimit të Gjykatës Supreme, ai/ajo emëron gjykatësit në departamentet e ndryshme duke marrë parasysh fushën e tyre të specializimit. Midis dhjetorit 2016 dhe janarit 2018, skema organizative e Gjykatës Themelore Shkup I ndryshoi tre herë, me vendimet e tre kryetarëve të ndryshëm të gjykatës. Kjo solli spekulime në media se riorganizimi i brendshëm i gjykatës kishte për qëllim ose të dëmtonte ose të favorizonte PSP-në, në përputhje me një agjendë politike. Si e tillë, ajo nxiti një perceptim negativ publik mbi pavarësinë dhe paanësinë e gjyqësorit, duke qenë diçka plotësisht në kuadër të së drejtës së kryetarit.

Një inspektim ekspert i funksionimit të sistemit të automatizuar të menaxhimit të lëndëve të gjykatës (ACMIS), i porositur nga Ministria e Drejtësisë, në tetor 2017, konstatoi se "procedura për miratimin e skemës organizative vjetore të veprimtarive të gjykatës është shkelur rëndë. Nga 25.12.2015 deri në kohën e inspektimit, skema organizative vjetore e aktiviteteve të gjykatës për vitin 2016 dhe 2017 u ndryshua shumë shpesh dhe procedura për miratimin e saj

²⁶⁵ S. K. Delevska, *Të paktën 17 gjykatës të pakënaqur me skemën e re organizative paraqitën kundërshtime në Gjykatën Supreme*, Sakam Da Kazam, 5 prill 2017, në: <https://sdk.mk/index.php/makedonija/najmalku-17-sudii-nezadovolni-od-noviot-rasporod-vo-krivichniot-sud-podnesoa-prigovori-vrhovniot-sud>.

²⁶⁶ Megjithatë, në të gjitha gjasat kjo ishte për shkak se gjykatësi ishte i angazhuar edhe në disa raste të PSP-së dhe raste tjera.

²⁶⁷ Në *Target-Fortesa*, *Trevnik* dhe *Trajektorja* gjykimi nuk kishte filluar siç duhet para ndryshimit të përbërjes së panelit. Prandaj, nuk kishte nevojë të formalizohej një vendim në pajtim me LPP-në, Neni 371

nuk u respektua. Është e qartë se disa raste të caktuara qëllimisht janë transferuar nga një gjykatës në një tjetër.²⁶⁸

Lehtësia me të cilën gjykatësit mund të transferohen në departamentet e ndryshme të gjykatës është shqetësuese dhe nuk është në përputhje me praktikat më të mira ndërkombëtare/standartet minimale për pandërrueshmërinë e gjykatësve dhe ndarjen e lëndëve. Neni 39 i Ligjit mbi gjykatat nuk duhet të përdoret si bazë ligjore për riorganizimin e posteve të gjykatësve çdo vit me vullnetin e kryetarit (dhe akoma më pak të një ushtruesi të detyrës kryetar).²⁶⁹ Në përputhje me parimin e pandërrueshmërisë së gjykatësve të parashikuara në Kushtetutë dhe në praktikat më të mira evropiane, ligji duhet të rendisë "rrethanat specifike", sipas të cilave kryetari i gjykatës mund të transferojë gjykatësit ndërmjet departamenteve me skemën organizative vjetore, ashtu siç bën për dispozitën që rregullon transferimin e gjykatësve gjatë vitit (shih *supra*, paragrafi 5.2). Funkzioni i vetëm i skemës organizative vjetore të përgatitur nga kryetari është se duhet t'i përgjigjet nevojave efektive që lidhen me ngarkesën e punës dhe shpërndarjen e punës ndërmjet gjykatësve. Me rëndësi, skema organizative vjetore, me justifikimet për çdo ndryshim në to, duhet gjithmonë të jetë në dispozicion publikisht. Në këtë drejtim, ky raport vëren se Gjykata Themelore Shkup I nuk ka dhënë informacion zyrtar lidhur me arsyet prapa riorganizimeve dhe faqja e saj nuk jep informacion të përditësuar në lidhje me skemën organizative të aplikuar aktualisht.

²⁶⁸ Ministria e Drejtësisë, *Raporti mbi inspektimin e funksionimit të ACMIS dhe zbatimin e dispozitave të Rregullores së Gjykatës në Gjykatën Themelore Shkup I, Gjykata e Apelit Shkup dhe Gjykata e Lartë*, 7 dhjetor 2017, fq.1, në: <http://justice.gov.mk/Upload/Documents/%D0%90%D0%9A%D0%9C%D0%98%D0%A1%20%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98.pdf>.

²⁶⁹ Megjithëse ligji qartë nuk ua ndalon ushtruesive të detyrës kryetar që të përgatisin skemën organizative vjetore, është e këshillueshme që ata të përmbahen nga kjo për shkak të rolit të tyre të përkohshëm.

KONKLuzionet

Ky raport ka analizuar çështje të përzgjedhura që paraqiten në 20 raste të PSP-së prej nëntorit 2016 deri në nëntor 2018. Pas hyrjes, kapitulli i dytë analizoi ligjin dhe praktikën lidhur me prezencën e të pandehurve në gjykim. Edhe pse mungesa e të pandehurve nuk është tepër e lartë (14%), është shkaku i parë i shtyrjeve të shqyrtimeve. Korniza aktuale ligjore nuk ofron mjete adekuate për gjykatën në rrethana ku të pandehurit me dashje vendosin të mos marrin pjesë në gjykimin e tyre. Kur një i pandehur i cili rregullisht është njoftuar për shqyrtimin nuk paraqitet në gjykatë, ligji lejon mundësinë e shtyrjes të shqyrtimit për një kohë të pacaktuar, për sa kohë që i pandehuri paraqet një justifikim përmes avokatit të tij/saj. Për më tepër, në periudhën raportuese, tre të pandehur u larguan nga vendi dhe u arratisën nga drejtësia, përfshirë këtu ish-kryeministrin Nikola Gruesvki, i cili është paditur në pesë raste dhe u dënua në një rast në instancën e fundit. Me ligj mund të kalojë një periudhë e konsiderueshme kohore ndërmjet dhënies së një gjykimi të plotfuqishëm dhe momentit kur personi i dënuar do të paraqitet në burg (ose do të kapet nga autoritetet) kohë gjatë së cilës të dënuarit mund të arratisen.

Kapitulli i tretë i këtij raporti analizon çështjet e efikasitetit dhe shpejtësisë. Raporti vëren një përmirësim të konsiderueshëm në ritmin e rasteve mes vitit 2017 (shkalla e shtyrjes prej 56,5% për 10 raste në vazhdim e sipër) dhe vitit 2018 (shkalla e shtyrjes 29% për 19 raste në vazhdim e sipër).²⁷⁰ Në periudhën raportuese, shkalla e shtyrjes së rasteve të PSP-së ishte 33% (1/3). Kapitulli, megjithatë, theksoi se në të gjitha rastet përveç një, nuk janë respektuar afatet e parapara nga LPP për fillimin e gjykimit pas konfirmimit të aktakuzës²⁷¹. Koha mesatare midis konfirmimit të aktakuzave dhe fillimit të gjykimeve në rastet e PSP-së tejkalonte 60 ditë. Për më tepër, ky raport ka ekzaminuar shkaqet e tjera të vonesave në gjykimet e PSP-së, që kanë ndikuar në efikasitetin e përgjithshëm të procedurave. Shkaqet e tilla mund të grupohen në dy kategori kryesore. E para është ngurrimi i gjykatësve për të luajtur një rol aktiv në menaxhimin e rasteve. Konkretisht, dështimi për të trajtuar dhe për të zgjidhur çështjet procedurale para gjykimit (p.sh., kundërshtimet lidhur me pranueshmërinë e provave të caktuara ose ankesat që kanë të bëjnë me procesin e zbulimit) para fillimit të gjykimit, shkaktuan diskutime të gjata të këtyre çështjeve gjatë shqyrtimeve kryesore, duke vonuar fillimin e fazës së provave. Së dyti, përzgjedhja e dëshmitarëve dhe provave materiale që duhej paraqitur në gjyq nuk ishte mjaft rigoroz. Gjatë periudhës raportuese, PSP-ja paraqiti si dëshmi rreth 2000 skedarë audio, mbi 4000 dokumente dhe rreth 350 dëshmitarë. Konstatimi i përgjithshëm është se në shumë raste, PSP-ja nuk shpjegoi në mënyrë adekuate rëndësinë e provave në fjalë dhe lidhjen e saj me aktakuzën, e as raportin ndërmjet llojeve të ndryshme të provave të prezantuara (d.m.th., përgjimet, dokumentet, dëshmitë). Në mungesë të një shpjegimi të tillë, përshtypja e monitoruesve të OSBE-së është se palët konceptuan fazën e provave të proceseve si momentin kur ata duhet të paraqitnin "gjithçka që kanë" në gjykatë, pa një vlerësim të plotë të lidhjeve midis provave dhe fakteve për të dëshmuar. Në të njëjtën kohë, gjykatësit jo çdo herë kanë ushtruar kontroll të plotë mbi

²⁷⁰ Në vitin 2016, kishte vetëm dy raste në vazhdim e sipër me nga një shqyrtim për secilën. Shqyrtimet nuk u shtynë.

²⁷¹ Në pajtim me LPP-në, neni 345(2), KTGj do të caktojë shqyrtimin kryesor brenda 30 ditëve nga data e pranimit të aktakuzës. Për akuzat për krime të organizuara afati është 60 ditë.

pranueshmërinë e provave në gjykim, por kanë lejuar futjen e të gjitha provave të kërkuara nga palët pa vlerësim të rëndësisë së tyre.

Kapitulli i katërt i këtij raporti adresoi disa nga vërejtjet e paraqitura nga mbrojtja në rastet e PSP-së. Konkluzat kryesore lidhet me korniza ligjore kombëtare mbi zbulimin e provave pas mbylljes së hetimit, të cilat nuk garantojnë qasje të mjaftueshme në dosjen e rastit për mbrojtjen. Veçanërisht, korniza aktuale ligjore e lë atë në vullnetin e mirë të prokurorisë për të siguruar avokatët e mbrojtjes me kopjet e provave të përmbajtura në dosjen e rastit. PSP-ja jo vetëm që u pajtua me detyrën e saj për ta dhënë dosjen e rastit në dispozicion të mbrojtjes pas mbylljes së hetimit, por shkoi përtej asaj që kërkohet rreptësisht nga ligji duke ofruar këshilla për mbrojtje me CD që përmbajnë provat e mbledhura në mbështetje të akuzave. Kjo praktikë është e lavdërueshme dhe në përputhje me standardet më të larta të gjykimit të drejtë. Sidoqoftë, PSP-ja nuk i ka ofruar mbrojtjes kopje të bisedave të përgjuara për arsye që mbeten të paqarta. Megjithatë mbrojtja kishte mundësinë të ngrinte çështjen në gjykim dhe, prandaj, vendimi i PSP-së për të mohuar provat ishte subjekt i shqyrtimit gjyqësor, gjykata nuk dha një vendim të arsyetuar mirë për mohimin e kërkesës së mbrojtjes. Përveç kësaj, kapitulli adresoi ankesat e avokatëve mbrojtës lidhur me mungesën e kohës së mjaftueshme për të përgatitur mbrojtjen, për shkak të shqyrtimeve të shumta të planifikuara gjatë javës.

Kapitulli i pestë rishqyrtoi procesin e emërimit të gjykatësve nga ana e kryetarit të gjykatës në rastet e PSP-së. Midis dhjetorit 2016 dhe janarit 2018, skema organizative e Gjykatës Themelore Shkup I ndryshoi tre herë, me vendimet e tre kryetarëve të ndryshëm të gjykatës (dy prej të cilëve ishin kryetarë *ad interim*). Kjo solli spekulime në media se riorganizimi i brendshëm i gjykatës kishte për qëllim ose të dëmtonte ose të favorizonte PSP-në, në përputhje me një agjendë politike. Si e tillë, ajo nxiti një perceptim negativ publik mbi pavarësinë dhe paanësinë e gjyqësorit në vend. Lehtësia me të cilën gjykatësit mund të transferohen në departamentet e ndryshme të gjykatës është shqetësuese dhe nuk është në përputhje me praktikën më të mira ndërkombëtare/standardet minimale për pandërrueshmërinë e gjykatësve dhe ndarjen e lëndëve. Neni 39 i Ligjit mbi gjykatat nuk duhet të përdoret si bazë ligjore për riorganizimin e posteve të gjykatësve çdo vit me vullnetin e kryetarit të gjykatës. Funkcioni i vetëm i skemës organizative vjetore të përgatitur nga kryetari është se duhet t'i përgjigjet nevojave efektive që lidhen me ngarkesën e punës dhe shpërndarjen e punës ndërmjet gjykatësve. Është e rëndësishme që skema organizative vjetore së bashku me arsyetimet për çdo ndryshim të mundshëm, duhet gjithmonë të jetë në dispozicion publikisht. Në këtë drejtim, ky raport vëren se Gjykata Themelore Shkup I nuk ka ofruar informacion zyrtar lidhur me arsyet prapa riorganizimeve dhe web-faqja e saj nuk jep informacion të përditësuar lidhur me skemën organizative të aplikuar aktualisht.

REKOMANDIMET

Ndaj PSP-së

Duke pasur parasysh ndërlikueshmërinë e rasteve të PSP-së dhe rëndësinë e tyre për interesin publik, është thelbësore që gjykatësit dhe publiku të jenë të vetëdijshëm për teorinë e rastit të prokurorisë në një mënyrë të qartë, logjike dhe të fokusuar . Për këtë qëllim, PSP-ja duhet:

- **Të sigurojë zbulim në kohë dhe të gjerë** të dëshmive fajësuese dhe dëshmitë që janë në dobi të mbrojtjes, duke u dhënë avokatëve mbrojtës kopje të të gjitha llojeve të provave të përfshira në dosjen e rastit, pavarësisht nga forma e tyre;
- **Të zgjedhë me saktësi provat që do të prezantohen në gjykim**, duke ia dorëzuar gjykatës vetëm materialin që është i nevojshëm për të mbështetur dhe vërtetuar teorinë e rastit;
- **Të përmirësoj aftësitë prezantuese të prokurorëve në gjykim**: duke sqaruar në mënyrë të qartë rëndësinë e provave që ka për qëllim të prezantojë (p.sh., lidhjen e tij me aktakuzën), si dhe lidhjen mes llojeve të ndryshme të provave të prezantuara (d.m.th. përgjime, dokumente, dëshmitarë);

Për avokatët mbrojtës

- Në përputhje me praktikën më të mira evropiane mbi etikën profesionale, avokatët duhet të marrin vetëm rastet për të cilat ata mund të sigurojnë përfaqësim efikas dhe cilësor;

Për Gjykatën Themelore Shkupi 1

- Të shtyhen shqyrtimet vetëm në dobi të të pandehurve që vërtetë nuk janë në gjendje të marrin pjesë, për shembull, për shkak të kushteve të rënda shëndetësore ose për arsye jashtë kontrollit të tyre. Me këtë logjikë, në parim, detyrimet e punës së të pandehurve ose udhëtimet zyrtare nuk duhet të konsiderohen si një arsye legjitime për të shtyrë shqyrtimin. Kur detyrimi i punës së të pandehurit rrjedh nga funksionet e tij/saj zyrtare të parapara me Kushtetutë (d.m.th. një deputet i akuzuar i cili duhet të marrë pjesë në një seancë parlamentare), afati kohor i gjykimit duhet të vendoset paraprakisht, duke pasur parasysh agjendën e parlamentit dhe rendin e ditës, në mënyrë që të shmangen përplasjet midis shqyrtimeve dhe seancave parlamentare;
- **Të respektohen afatet e parapara me LPP-në gjatë caktimit të shqyrtimit kryesor pas konfirmimit të aktakuzave;**
- **Të merret një rol aktiv në menaxhimin e rasteve:**
 - Gjykatësit duhet të shfrytëzojnë mjetet e menaxhimit të gjykimit të parapara me LPP, Neni 347(2) me qëllim të adresimit të çështjeve që kanë të bëjnë me provat dhe që kanë potencial për të prishur ose për të ngarkuar rrjedhën e gjykimit;

- Gjykatësit duhet në mënyrë aktive të mbikëqyrin pranimin e provave në gjykim, duke përfshirë provat që janë të tepërta ose të parëndësishme;
- **Të interpretohet korniza ligjore për zbulimin e dëshmive në përputhje me standardet ndërkombëtare:** gjykatësit duhet të mbikëqyrin procesin e zbulimit, duke vendosur mbi kërkesat e palëve me vendime të arsyetuara mirë dhe të sigurojnë qasje të konsiderueshme në dosjen e rastit për avokatët.
- Kryetari i gjykatës duhet të publikojë **skemën organizative vjetore për të vetmin qëllim që t'i përgjigjet nevojave efektive që lidhen me ngarkesën e punës dhe shpërndarjen e punës** ndërmjet gjykatësve. Arsyet që justifikojnë çdo ndryshim në skemën organizative vjetore nga njëri vit në tjetrin, duhet të jenë gjithmonë në dispozicion për publikun në faqen e internetit të gjykatës.

Për degët legjislative dhe ekzekutive të pushtetit

- **Përforcimi i kornizës ligjore mbi praninë e të pandehurve në gjykim:**
 - LPP-ja duhet të përmbajë tregues se cilat arsytetime janë të pranueshme dhe cilat nuk janë. Konkretisht, do të ishte e dobishme të vendoset një klauzolë e përgjithshme në LPP ku vetëm pengesat "legjitime" dhe "absolute" mund të pranohen nga gjykatësi si shkak për të shtyrë shqyrtimin;
 - do të ishte e dobishme të vendoset një dispozitë në LPP, e cila u mundëson gjykatësve që të urdhërojnë një ekzaminim të pavarur mjekësor kurdo që ka dyshime rreth aftësisë së të pandehurit për të marrë pjesë në gjyq.
- **Përafrimi i kornizës ligjore për gjykimet në mungesë me standardet ndërkombëtare:** kur i pandehuri në mënyrë të qartë heq dorë nga e drejta e tij për të qenë i pranishëm në gjykim (për shembull, duke ikur), ai nuk duhet të ketë të drejtën e rigjyimit në të ardhmen;
- **Të ndryshohet korniza ligjore mbi zbatimin e dënimeve me qëllim që të minimizohet rreziku i ikjes pas dënimit:** ligji duhet të sigurojë që koha që kalon ndërmjet dhënies së gjykitit të plotfuqishëm dhe kapjes së personit të gjykuar nga autoritetet nuk është e tepruar, me qëllim për minimizimin e rrezikut nga ikja;
- **Të ndiqet shembulli i Bosnjës dhe Herzegovinës, duke futur mekanizmin e "seancave të statusit" në LPP,** me qëllim që të përcaktohet progresi i rastit dhe të caktohet një afat kohor për fazën e provave gjatë gjykitit;
- Në përputhje me parimin e pandërrueshmërisë së gjykatësve të parashikuara në Kushtetutë dhe në praktikën më të mira evropiane, **ligji duhet të theksojë "rrethanat specifike", sipas të cilave kryetari i gjykatës mund të transferojë gjykatësit ndërmjet departamenteve me skemën organizative vjetore.**

Follow OSCE

OSCE Mission to Skopje

Bulevar 8-mi Septemvri No. 16
1000 Skopje

e-mail: info-MK@osce.org

website: <http://www.osce.org/mission-to-skopje>